

**HANNÂ MÎNE'NİN ŞEREFU KÂTİ'İ TARÎK ADLI
ROMANININ TEKNİK YÖNDEN İNCELENMESİ**

Mürüvvet KOÇAK

Yüksek Lisans Tezi

Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

2025

(Her hakkı saklıdır.)

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Mürüvvet KOÇAK

**HANNA MÎNE'NİN ŞEREFU KÂTİ'İ TARÎK ADLI ROMANININ TEKNİK
YÖNDEN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL**

OCAK – 2025

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Hannâ Mîne'nin Şerefu Kâtî'i Tarîk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[31/01/2025]

Aslı ıslak imzalıdır

Mürüvvet KOÇAK

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emüyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL danışmanlığında, Mürüvvet KOÇAK tarafından hazırlanan bu çalışma 31 / 01 / 2025 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Hayati Öncel

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mahmut ÜSTÜN

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	III
ÖZET.....	IV
SUMMARY	VI
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HANNA MİNA'NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI	9
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ	16
1.2.1 ÜSLUBU	18
1.3. ESERLERİ	22

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEREFU KÂTİ'İ TARÎK ADLI ROMANIN TEKNİK YÖNDEN İNCELENMESİ

2.1. HANNÂ MÎNE'NİN ŞEREFU KÂTİ'İ TARÎK ADLI ROMANININ TANITIMI.....	25
2.2. HANNA MİNA'NIN ŞEREFU KATİ'İ' TARÎK ADLI ROMANININ ÖZETİ	27
2.3. OLAY ÖRGÜSÜ	35
2.4. ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI	60
2.5. MEKÂN	68
2.6. ZAMAN	74
2.7. KARAKTERLER	77
2.8. ROMANA DAİR DİKKAT VE ELEŞTİRİLER.....	93
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	107

ÖZ GEÇMİŞ.....	109
-----------------------	------------

TEŞEKKÜR

Öncelikle, Yüksek Lisans öğretim dönemim boyunca bana hep destek olan canım eşim Mustafa Koçak’a , Aileme ve bu çalışmamda son güne kadar benden desteğini asla esirgemeyen ve bana güvenen Yüksek Lisans Seminer çalışmamı en iyi şekilde bitirmem için elimden tutan kıymetli Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Hayati Öncel’e yardımlarından ötürü minnet, şükran ve saygılarımı sunuyorum.

Mürüvvet Koçak

31 / 01 /2025

ÖZET

YÜKSEKLİSANS TEZİ
HANNÂ MÎNE'NİN ŞEREFU KÂTİ'İ TARÎK ADLI ROMANININ TEKNİK
YÖNDEN İNCELENMESİ

Mürüvvet KOÇAK

Ocak 2025, 108 Sayfa

Jüri : Dr.Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL (Tez Yöneticisi)

Doç.Dr. Nurullah YILMAZ

Doç.Dr. Mahmut ÜSTÜN

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım bu araştırmada, modern Arap edebiyatında hatırı sayılır bir yeri olan; Suriye edebiyatına dilsel, sanatsal, biçimsel, biçem ve düşünsel açıdan yön vermiş; Arap edebiyatının “ İlk deniz romancısı” sıfatıyla anılan Hanna Mine’nin içinde bulunduğu coğrafyanın sosyo-kültürel yapısıyla biçimlenen edebî kimliği, eserleri, eserlerinin ana temaları ve bunları nasıl işlediği (üslup ve bakış açısı bağlamında) ile çalışmamızda örnek olarak seçilen. *Şerefu kati’u tarik*/Haydutun Şerefi adlı romanın çevirisi ile romanın incelemesi bulunmaktadır.

Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazarın doğup büyüdüğü coğrafya olan Ortadoğu özelinde Suriye romanı hakkında türsel, anlamsal ve anlatımsal bağlamda bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, yazarın hayat hikâyesi kişisel ve edebî yönden değerlendirilmiş; kişisel yaşamının edebî kimlik ve bakışını biçimlendirmedeki rolü, bunların eserlerine tema, dil ve anlatım açısından nasıl yansıdığı incelenmiş, edebiyat dünyasına katkıları, kişisel kazanımları ve aldığı ödüllerden söz edilmiştir. İkinci bölümde, *Şerefu kati’u tarik*/Şerefli Bir Haydut adlı romanı ‘roman tahlili’ bağlamında incelenmiştir. Tahlilde klasik tahlil adımları öncelenmiş, yirmi bir bölümden oluşan roman, olayların akışına uygun olarak kurgunun temelinde yer alan ‘yol hikâyesi’ne uygun değerlendirilmiştir. Ardından romanda yer alan kahramanlar, temel ve yan karakterler olarak değerlendirilirken, sırasıyla romanın zaman, mekân özellikleri, seçilen anlatıcı ve bakış açısı ile romanda öne çıkan anlatım teknikleri ve romanın üslubu üzerine konuşulmuştur.

Bu çalışma, sonuç bölümü, romanın Türkçeye çevirisi ve faydalanılan kaynakların gösterildiği bir kaynakça ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Suriye Romanı, Deniz romancısı, Hanna Mine

SUMMARY**MASTER'S THESIS****TECHNICAL ANALYSIS OF HANNA MÎN'S NOVEL ŞEREFU KÂT' TARÎK****Mürüvvet KOÇAK****January 2025, 108 Pages****Jury : Asst.Prof.Dr. Üyesi Hayati ÖNCEL (Thesis Manager)****Assoc.Prof. Nurullah YILMAZ****Assoc.Prof. Mahmut ÜSTÜN**

This research, prepared as a master's seminar, focuses on the literary identity of Hanna Mîne, who holds a significant place in modern Middle Eastern literature and has shaped Syrian literature linguistically, artistically, structurally, stylistically, and intellectually. Recognized as the "First Maritime Novelist" of Arabic literature, the study delves into Mîne's socio-cultural context, his works, the main themes of his novels, and how these themes are conveyed (in terms of style and perspective). The research also includes the translation and analysis of the selected novel, Sheref al-Kate'e Tariq (The Noble Bandit).

The study consists of an introduction and two main chapters. In the introduction, information is provided on the Syrian novel within the context of the Middle East, where the author was born and raised, focusing on the genre, meaning, and narrative aspects. In the first chapter, the author's personal and literary life is evaluated, exploring how his personal experiences shaped his literary identity and perspective, as well as their reflections on his works in terms of theme, language, and narration. Additionally, his contributions to the literary world, personal achievements, and the awards he received are discussed.

The second chapter provides a detailed analysis of the novel Sheref al-Kate'e Tariq (The Noble Bandit). The analysis adheres to classical steps of novel analysis, evaluating the 21-chapter book in accordance with its core narrative structure as a "road story." The analysis examines the novel's characters, distinguishing between main and secondary

characters, as well as its temporal and spatial features, the chosen narrator and perspective, prominent narrative techniques, and the novel's style.

The study concludes with a conclusion section, the Turkish translation of the novel, and a bibliography listing the referenced sources.

Keywords: Arabic Literature, Syrian Novel, Maritime Novelist, Hanna Mîne

ÖNSÖZ

Bir yazar, duygu ve düşüncelerini yalnızca kurgu yaratmak, kalemini bu kurguya hayat veren bir hikâyeye dönüştürmek için değil; içinde bulunduğu toplumun gerçeklerini, doğasını ve yaşam biçimini yansıtmak için de kullanarak bir misyon üstlenir. Bu, bir anlamda onun söylemek istediklerine, kalemine ve yaşamdaki duruşuna dair görevidir. Yazın serüvenini “gerçeklik”le besleyen ve kendi yaşam yolculuğunda deneyimlediklerini yine topluma yol göstermek amacıyla kullanan Hanna Mine, bir bakıma “Direniş’in Kalemi” olarak bu misyonu yazarlık felsefesi olarak benimsemiş Suriyeli bir roman ve hikâye yazarıdır. Toplumcu gerçekçi bakışıyla sınıflı yapı içinde ezen-ezilen ilişkisini, sefaleti, yoksulluğu, güç dengelerini, erkin karşısında direniş ve adalet arayışını kalemine yansıtmış, bu direniş ruhunu temsil etmiş ve edebiyat aracılığıyla insanların vicdanına dokunmuştur.

Hanna Mine, zorlayıcı yaşam koşulları içinde geçen çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinin onda bıraktığı izler, bunların onda yarattığı gerçeklik algısı ve aydınlanmaları kalemine somut biçimde yansıtmaya tanınan bir isimdir. Mine, Suriye'nin çalkantılı tarihinde toplumunun çeşitli kesimlerinin sesi olmuş, adaletsizliğe karşı durmuş ve kalemini bir silah gibi kullanmıştır. Eserlerinde, insanın onurunu, özgürlüğünü ve eşitliğini savunmuş, karanlık dönemlerde bile yarınlara umut ışığı olmuştur. Bu yönüyle Hanna Mine'nin eserleri, Suriye'nin zengin kültürünü ve tarihini yansıtmanın yanında evrensel bir mesaj taşır. İnsanın insanla olan ilişkisini, adalet arayışını ve direniş ele alarak, okuyucularını düşünmeye, sorgulamaya ve harekete geçmeye teşvik etmiştir.

Hanna Mine, kendi yaşam öyküsünden esin alarak yazdıklarıyla bize direnişin, insanlık onurunun ve değerlerinin ne kadar güçlü olduğunu göstermiş; gelgitler, zorluklar, zorunluluklar ve seçimlerle biçimlenen, bunların yarattığı aydınlanmayla ürüne dönüşen eserleri, bizlere edebiyatçının üstlendiği toplumsal sorumluluğun ne derece önemli ve değerli olduğunu da göstermiştir.

Bir giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmanın giriş bölümünde Suriye romanı hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, yazarın hayat hikâyesinden aile, evlilik, çalışma, eğitim hayatı ve politika ile olan ilişkisi, edebî kişiliği, eserleri, eserlerinde

işlediği temalar ve üslubu, romanları, hikâyeleri ve son olarak aldığı ödüllerden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Şerefu kati'i tarik/Şerefli Bir Haydut romanı roman tahlili ölçütlerine uygun olarak olay örgüsü, romana hayat veren kahramanlar ve kurgudaki konumları, zaman ve mekanın kurguda neyi temsil edip nasıl kullanıldıkları, romanın anlatıcısının kurguda aldığı rol ile romanın okura nasıl sunulduğunu anlayabilmemizi olanaklı kılan üslup ve kurguyu sunan anlatım teknikleri romandan alıntılarla değerlendirilmiştir. Çalışma, sonuç bölümü, hikâyenin Türkçeye çevirisi ve faydalanılan kaynakların gösterildiği bir kaynakça ile tamamlanmıştır.

Bu Tez, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında tamamlanan " Hanna Mîne'nin Şerefu Kâti'i Tarîk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezidir. Çalışma, Atatürk BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 14672 nolu Yüksek Lisans Tez Projesi kapsamında tamamlanmıştır.

GİRİŞ

I. ROMAN

I.I. Roman Türleri

Romanlar, içerik yani konu, biçem/ üslup ve yazıldığı dönem bakımından çeşitli türlere ayrılabilir.

Günümüz çağdaş edebiyatında, “Gerçeklik Kurgusuna Bağlı Roman Türleri”;

Tarihi Roman, Suç Romanı, Yaşamöyküsel Roman, Özyaşamöyküsel Roman, Macera Romanı ve Belgesel Romandır.

Tarihî romanlar; geçmişte belli bir zaman diliminde yaşanmış olayların, yaşantıların, belirgin dönemlerin ve önemli kişilerin yaşam öykülerinin, tarihe gerçekliğe bağlı kalınarak yazarın hayal gücüyle zenginleştirilerek yeniden üretildiği metinlerdir. Bu tür romanlarda olay ve kişiler tarihten alınır ancak bunlar olduğu gibi değil, amaca göre yeniden kurgulanır, canlı yaşantı sahnesine dönüştürülerek sunulur. Kişilerin insani ve beşeri özellikleri daha belirgin vurgulanır. Yaşadıkları dönemin ve olayların özelliklerine biçimlendirilirler. Olaylar da tarihsel süreç içinde toplumlarda iz bırakmış gerçek olaylardan seçilir. Bu tür romanlar, epik ya da dramatik üslupla kaleme alınırlar. Yazar, bilgi, kültür ve ideolojik donanımına göre tarihi belli bir seçmeye tabi tutarak yeniden düzenleme yapar ve yeniden yorumlar.¹

Polisiye/ Suç romanları; Çok karmaşık, çözümlenemez nitelikli bir cinayet ya da başka bir suç üzerine kurulu, bunları işleyen kişi ya da kişiler ve nedenlerinin araştırıldığı romanlardır. Kanıtlar, şüpheliler ve temelde suç motifi üzerinden ilerleyen romalardır. Suç, suçlu, kurban, suçun ve suçlunun peşindeki kişi çerçevesinde çözüme odaklanan roman türüdür. Kurgusal yönden bir vak’a romanıdır. Bu yüzden odak olaydadır, kişilerin özellikleri dramatik olarak sergilenir. Bu tür romanlarda dil genellikle sadedir, uzun betimlemeler görülmez. Kaynağını yaşamın içinden alan romanlardır.¹

Yaşamöyküsel romanlar; bir yazarın başka bir kişinin yaşamını konu alarak kurguladığı bir roman türüdür. Toplum içinde tanınmış, sanat, siyaset, kültür ve bilim alanında ün yapmış, iz bırakmış kişilerin yaşamı gerçek bilgi, belge ve bulgulara dayalı

olarak anlatılır. Bu tür romanlarda amaç, bu kişilerden örnek alınması, ders çıkarılmasıdır.¹

Özyaşamöyküsel romanlar; otobiyografi romanlardır. Bir yazarın kendi yaşadığı olayları, yaşam öyküsünü, çocukluk, gençlik ve yaşlılık yıllarını, ailesini, eğitim ve çalışma yaşamını, yaşamsal deneyimlerini kurgusal bir düzlemde anlatır. Bir bakıma hatıra niteliği taşır. Kişinin yaşamındaki sıradanlık değil dikkat çeken önemli ayrıntılar işlenir ki kişinin de tüm özellikleri yerine yine öne çıkan özellikleri kurguya dâhil edilir.¹

Macera romanları; Eğitim ve kültür düzeyi düşük olan halk kitlelerine ve çocuklara yönelik olan bu romanlar, uzak bölgelerde yaşanmış heyecan uyandıran olaylar, olağanüstü nitelikteki olaylar üzerine kuruludur. Okuyucu romanın sonuna kadar heyecan ve gerilim içinde tutulur. Merak ve dikkat sürekli canlı tutulur. Neden- sonuç ilişkisi üzerine kurulu bu tip romanlarda sanatkarane bir üslup kullanılmaz.¹

Bilim kurgu romanları; Bilimsel çalışmalara ışık tutmak, yol göstermek, okuyucun hayal gücünü geliştirmek amacıyla yaratılan bu türde, merak duygusunu tatmin önceliklidir. Bu romanlar, insanların gelecekte olabilecek şeylere ve bilinmeyene karşı oluşan duygularına seslenir. Bu romanların mekânları düşseldir; genellikle düzenli bir hayatın var olduğu yerlerdir. Zaman henüz yaşanmamış, olay olmuş değil olması planlanan olaydır.¹

II. ARAP DÜNYASINDA ROMAN

Avrupa'nın İslam dünyası üzerindeki etkisi, Napolyon'un Mısır'a yaptığı seferle başlar. Politik. Kültürel ve ekonomik yönlerden ilk etkileşimler bu seferin ürünüdür. Başta Fransa ve İngiltere olmak üzere sonraları İtalya ve Almanya'nın da etkileri bu coğrafyada hissedilmiştir.² Tam anlamıyla etkinin hissedilmesi ise matbaanın Mısır'a girişi ve gazetelerin yayımlanmasıyla olmuş, kültürel etkileşim süreci hızlanmıştır. Bu dönem ayrıca çağdaş Arap edebiyatının da başlangıcı kabul edilir. Mısırlıların "Nahda" dedikleri Mısır Rönesansının temellerini atan kültür heyetleri ile başlayan çeviri faaliyetleri ile etkileşim hız kazanmıştır.³ Mısırlı aydınların pek çoğu tercüme yoluyla

¹ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Akçağ yay.,17.baskı, 2021.

² İlknur Emekli, *Çağdaş Suriye Romancılığında Halim Berakat ve Toplumcu Gerçekçi Romanların Çözümlemesi* (Yayımlanmış Doktora tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013

³ Ahmet Kazım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015.

Batı edebiyatı kaynaklarından yararlanmışlar, Avrupa kültürüyle tanışan bir kuşak ortaya çıkmıştır. Bu kuşak, tercümelerin yanı sıra özgün eserlerinde bu kültür ile kendi kültürlerini bütünleştiren özgün eserler ortaya koymaya başlamıştır.⁴

I. Dünya Savaşı'yla birlikte yaklaşık 50 yıl içinde Arap edebiyatı, hızlı bir gelişim sürecine girmiş, bu gelişim genel olarak Arap ülkelerindeki siyasi ve kültürel yaşamın hızlı, derin ve etkili değişimiyle birlikte yeni bir düşünce yapısı oluşmuştur. Bu süreç, bazı coğrafi sebeplere dayanan farklılıklar dışında, bütün Arap dünyasında hemen hemen eşit derecede gerçekleşmiş; en etkili rolü, yukarıda da sözü edildiği gibi Fransız ve İngiliz eğitimi almış olmalarına rağmen, ülkelerini bu güçlerin politik egemenliğinden kurtarmak isteyen aydınlar üstlenmiştir. Bu mücadele Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde ulusal bağımsızlığın temellerini de oluşturmuştur. 1945'ten bu yana Arap ülkelerinde hâlâ bir İngiliz etkisi olmakla birlikte Arap yazarlarda şu ya da bu biçimde yabancı egemenliğinin Afrika'ya ya da Ortadoğu'ya dönebileceği korkusu da vardır. Araplar, devletleri bağımsızlığını kazandıktan sonra ortaya çıkan politik problemlerle de uğraşmak zorunda kaldılar. Ancak fark edilen bir şey vardı ki o da:

Modern teknolojinin büyüünden etkilenmiş bir aydınlanma döneminde, genel olarak dinin ve özellikle de İslam dininin, Arap dünyasındaki her şeye egemen olan etkinliğini yitirmesiydi.' Üstelik onun karşısında Arapların etkin gruplarında, sosyalizm, komünizm gibi ortaya ideolojiler de yayılmaya başlamıştı. Bu düşünsel çekişmeler yıllardır Arap edebiyatını etkilemiştir.⁴

Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi ve ardından gelen Fransız etkisi, sonrasında İngilizlerin sömürge siyaseti ve kaçınılmaz kültürel etkileşim ve ardından dünya savaşları, özünü korumak ve özgün ürünler ortaya koymak için direnen Arapları zorlamış olsa da dirençli ve üretken ayakta tutan güçlü bir Arap ruhu ile tetiklenirler. Bu aşamada Arap edebiyatındaki ilk hareket olarak, klasik dil ve edebiyatı korumak ve eski eserlerin benzerini ortaya koyma gayreti görülür. Bu bağlamda yeni edebiyatın gelişmesini sağlayan birçok unsur vardır. Buna göre; yeni açılan mektepler, Avrupa'ya eğitim tahsil için öğrenci gönderilmesi, et-Tahtavi gibi yeni şartlar içinde yetişenlerin devamlı tercüme faaliyetleri, Suriye ve Lübnan'da Avrupa tipi eğitimle ilgisi olan zümrenin çalışmaları,

⁴ İlknur Emekli, *Çağdaş Suriye Romancılığında Halim Berakat ve Toplumcu Gerçekçi Romanların Çözümlemesi* (Yayımlanmış Doktora tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

matbaa ve gazeteciliğin yeni fikirlerin, yeni edebî akımların tanınmasını sağlaması edebiyata yepyeni kazanımlar getirmiştir.⁵

1980’li yıllardan beri Arap dünyasındaki politik, toplumsal ve dini nitelikli problemler şehirdeki küçük grupların dışına taşmıştır. Dolayısıyla Arap edebiyatına olan ilgi en canlı şekilde şehirlerde ortaya çıksa da bu ilgi yalnız şehirlerle sınırlı kalmamıştır. Okuyucuların artan sayısı ve iletişim araçlarının gelişmesi de bunda etkili olmuştur.⁵

Arap ülkelerinin bir bölümünde, örneğin Mısır’daki nüfus patlaması, halk eğitimi tedbirlerini arttırırken okuma yazma oranı yükseltmiştir. Dolayısıyla Arap ülkelerinde hem satışa çıkan kitap sayısı hem de yayıncılar tarafından çıkarılan gazeteler artmıştır. Bu durum özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminden sonrası için geçerlidir.⁵

Bu süreçte, Arap dünyasında meydana gelen iç savaşlar nedeniyle özellikle Lübnan’dan küçümsenmeyecek miktarda Hristiyan Arap, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülkeye göç ettiler. Bu ülkelere göç eden Araplar da çeşitli dergi ve gazeteler aracılığıyla Modern Arap edebiyatına önemli katkı sağlarken ABD’de yaşayan Arap yazarların önde gelenleri *Rabıtu’l-Kalem* ve *Endülüs Birliği* adı altında çeşitli birlikler kurarak edebiyat faaliyetlerine devam ettiler. Bu aydınların Arap edebiyatına katkıları yadsınamaz boyuttadır. Bu süreçte İngiliz dilinin etkisiyle birlikte başka dillerden tercümeler hız kazandı. Böylece bu tercümeler de Arap edebiyatına içerik ve şekil bakımından zenginlik kattı. Bu sürecin önemli kalemlerinden biri olan Mısırlı şair el-Menfaluti (ö.1924) birçok Fransız romanını Arapça’ya aktarmıştır. Amerika’daki Lübnanlı göçmenlerin en önemli isimlerinden şair ve ressam Cibril Halil Cibril (ö.1931)⁶ özellikle sosyal sorunları ele aldığı küçük hikâyeleriyle dikkati çeker. Bütün bu hazırlık döneminden sonra Muhammed Hüseyin Heykel’in (ö.1956) 1914’te yayımlanan *Zeyneb*’i Arap romanında bir dönüm noktası sayılır.⁶

1920’den sonra içerik ve teknik yönden daha başarılı eserler yazılmıştır. Roman ve hikâyede yeni hayatın gerçek tablolarını veren Muhammed Teymur (ö.1921) iken alışılmış süslerden sıyrılmış bir üslupla memleketinin geleneklerini, günlük yaşamı sanata aktarabilen Mahmud Teymur (ö.1973) ve Tefvik el-Hakim olmuştur. Ayrıca Taha Hüseyin’in *el-Eyyam*’ı büyük bir ilgi toplamıştır. Bu eser, yazarın yaşamına değinirken

⁵ Jacop M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20.Yüzyıl)*, (Çeviri, Bedrettin Aytaç)

⁶ Hüseyin Yazıcı, *Göç Edebiyatı*, Kaknüs Yay. Ankara 2002.

fasih dilin modern devirdeki ürünlerinden biri sayılır. Eserleri bir çok Avrupa diline çevrilen Tevfik el-Hakim ise diyaloglarda mahalli lehçeyi kullanır.

Daha sonraları bütün Arap memleketlerinde gelenek, görenek romanları, psikolojik romanlar ve özellikle pek çok sayıda hikâye yazılmıştır. Mısır'da Necip Mahfuz, Necip el-Attar, Mahmut el-Bedevi, Irak'ta Zünnun Eyyub bu isimlerden bazılarıdır.

II.I. Suriye'de Roman

Arap dünyasında siyasi ve edebî bir ortam yaratmada Mısır ve Lübnan kadar şanslı olmayan Suriye toprakları roman türünün ortaya çıkışı ve gelişimi açısından gerekli koşulları yaratmada bu ülkelerden geride kalmıştır. Bu ülkede romanın gelişiminde Halepli yazarların büyük katkısı olmuş, İpek yolunun son şehri, Suriye'nin ekonomi başkentinde şiir faaliyetleri sürmüş, Halep'in yetiştirdiği sanatçılar romana ve diğer edebi faaliyetlere yön vermiştir.⁶

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren, Suriye ve Lübnan'da Arap Dili ve Edebiyatı'na olan ilgi artmış ve dünya edebiyatındaki eserlerden çeviri hareketleri yoğun bir şekilde başlamıştır. Bu ilginin temel nedeni, bölgede ortaya çıkan kültür hareketleridir ki yabancı işgallerin etkisiyle başlayan bu hareketlilikte özellikle Fransız edebiyatının etkisi belirgindir. Fransız manda yönetiminin bölge genelinde hüküm sürdüğü yıllarda, Lübnan ve Suriye'deki yazarların ve yayıncıların önemli bir kısmı, genellikle Fransa veya diğer Batı ülkelerinde eğitim almış aydın seçkinlerden oluşuyordu. Bu durum günümüzde de pek değişmemiş olmakla birlikte, Lübnan'dan farklı olarak Suriye'de Fransızlaşma etkileri derinlemesine işlememiş, bu etkiler Suriye'de ne politika ne de yazarlık alanında milli hareketlere engel teşkil etmemiştir.⁶

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Suriye ve Mısır'da, başta Fransızca olmak üzere diğer Avrupa dillerinden Arapçaya çevrilen birçok roman yayımlanmıştır. Daha sonra bu bölgelerde, İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi, orijinal dilde (Arapça) romanlar yazılmış, dergi ve gazetelerde dizi halinde yayımlanmıştır.

Yabancı dillerden çevrilen eserlerin aksine, ilk orijinal Arapça romanlar Suriye'de ortaya çıkmıştır. 1865-1914 yılları arasında, çoğu yabancı dil bilen; İngiltere, Fransa, Rusya, Amerika ve Mısır gibi ülkelerde eğitim almış, Hristiyan olan on üçten fazla yazar

faaliyet göstermiştir. Bu yazarların eserleri genellikle sosyal konular, ahlaki prensipler ve öğretiler üzerine odaklanmıştır.⁷

Suriye’de roman 1930’dan itibaren Fransız sömürgesinin gölgesinde atılmaya başlamış, kısa hikâye, tiyatro ve sözlü edebiyatın yanı sıra edebiyatçılardan bir grup bu türe eğilmiş, duygusal ve genelde aşk ve aşkın çeşitli durumlarının anlatıldığı romantik romanlar kaleme alınmıştır. Suriyeli romancılar ilk edebî romanın ortaya çıktığı andan itibaren romantizmden kopamamış, Şekîb el-Câbirî’nin romantik *Nehm* adlı romanı, Suriye edebiyatının ilk edebî romanı olarak kabul görmüştür. Suriye halkının ekonomik ve toplumsal koşullarına duyarsız kalmayıp toplumu birinci dereceye koyan temalar üzerine yoğunlaşmışlar, kimi zaman romantik oldukları için eleştirilseler de bu romantizm, yaşanan baskılara doğrudan verilen bir tepki olarak ortaya çıkmış, farkındalığı yüksek, halkına sözcü olan ve bunu isyan duygusuyla yansıtan romanlar yazmışlar, etkilendikleri ister Batı ister Mısır romanları olsun yaşadıkları dönemin koşullarında başarılı ürünler ortaya koymuşlardır.⁷

II. Dünya Savaşından sonraki yıllarda romantizm yerini realizme bırakmıştır. Realizm akımının “Sanat Gerçeği Yansıtmalıdır.” ilkesi bu eserlerde etkili olmuş, Suriye toplumu ve sorunları romanlara konu olmuştur. 1960 yılında yazılan Şekîb el-Câbirî’nin *Vedâ’en Yâ Efâmiyâ* (Elveda Efamiya) adlı romanı Suriye edebiyatında realizm akımının ilk örneği sayılabilir. Abdusselâm el-‘Uceylî’nin, *Bâsime Beyne’d Dumû*’ adlı romanı ise şehir ve köy realizmini yansıtmaktadır. 1960’lı yıllardan itibaren Suriye’de edebî eserlerde varoluşçu (existansiyalist) akımın etkileri görülmeye başlamış, her ne kadar Muta’ Safdi’nin *Cîlu’l Kader* (1960), *Sâir Muhterif* (1961) ve Sıdkı İsmail’in *el-Asa*’ (1964) adlı romanları, varoluşçu romanlar olsalar da üzerlerinde geçmiş romantizmin izlerini de taşımaktadır. Suriye’de edebî anlamda roman her ne kadar Mısır romanı kadar gelişmemiş olsa da diğer Arap ülkelerine göre başarılı olmuş ve ilerlemiştir. Suriye’de de Mısır’da ve Lübnan’da olduğu gibi başlangıçta tarihî romanlar ortaya çıkmış, daha sonra gerek Fransız edebiyatından gerek Mısır romanlarından etkilenen Suriyeli yazarlar edebî romanlarını ortaya koymayı başarmışlardır. Suriye’de ilk edebî roman olarak kabul gören Şekîb el-Câbirî’nin *Nehm* adlı romanı ile Muhammed Huseyn Heykel’in *Zeyneb* adlı romanı arasında benzerlikler olduğu düşünülse de *Zeyneb*, Mısırlı

⁷ Mehmet Bilir, *Hanna Mina’nın Nihayetu Raculin Şuca’in Adlı Romanın İncelemesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2006.

tiplerini Mısır ortamında sunarken ve bu bağlamda toplumsal eleştiriler yaparken *Nehm* romanı, yabancı tiplerle Suriye'nin dışında batıda geçer. Bu da gösterir ki Suriyeli romancılar konu ve romanın geniş bir coğrafya yayılıp tanınması açısından Mısır romanının ulaştığı başarıya ulaşamamaları da seçtikleri konular ve etkilendikleri akımlar yönünden yakın yaklaşımlar içinde olmuşlardır.⁸

II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın mandası durumunda olan Suriye, 1914 yılında özgürlüğüne kavuşmuştur. Bu dönemde Suriyeli aydınlar, işgalci olarak gördükleri Fransızlara ve onların yönetim algılarına ulusalcı bir söylemle karşı çıkmışlar ancak düşünsel olarak Fransız bakışından ve yapısından etkilenmişlerdir. Dönemin aydınlarının pek çoğunun Fransa'da eğitim aldıkları düşünülürse bunun kaçınılmaz olduğu anlaşılabilir. Suriyeli aydınlar ulusalcı bakışlarını yitirmeden gazetecilik faaliyetlerinde Fransa'nın milliyetçili temaları üzerine eğilmişlerdir.⁸

Zengin bir tarih ve kültür mirası üzerine inşa edilmiş olan Suriye romanı, Arap dünyasının yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun da etkisi altında kalmış olan Suriye toplumunun çok kültürlü özelliğini kaçınılmaz olarak yansıtır niteliktedir. Bu bağlamda, genellikle toplumsal, kültürel ve politik meselelere odaklanarak, bireylerin içsel deneyimlerini ve toplumun evrimini anlatma eğilimindedir.⁸

Yukarıda sözü edilen, kültürel etkileşimlerin bir yansıması olarak yazılan, toplumsal içerikli, tarih ve kimlik temalı romanlar; Suriye'nin tarihsel olaylarına, sosyal yapısına ve toplumsal dinamiklerine dokunarak okuyuculara derin bir içgörü sunar. Ayrıca, Suriye'deki politik ve sosyal değişimlerin yansımalarını ele alarak, toplumun güncel sorunlarına da değinirler. Bu yönelimin yanı sıra bireysel bakış açısının, duygunun ön plana alındığı aşk temalı romanlar da yazılmıştır.⁸

Suriye romanı, yazarların çeşitli tarzlarda ve yaklaşımlarda eserler ürettiği bir alan olmuştur. Bazı yazarlar, geleneksel Arap edebiyatının izinden giderek klasik temaları işlerken, diğerleri modernist ve postmodernist yaklaşımları benimseyerek çağdaş konuları ele alır. Bu çeşitlilik, Suriye edebiyatındaki romanın zenginliğini ve derinliğini oluşturur.⁸

⁸ Derya Subaşı, Adalar, *Doğu Dilleri Dergisi*, Cilt: VIII - Sayı: 2, Aralık 2023, 133.

Modern Suriye Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden biri olan Hanna Mine, içine doğduğu coğrafyanın, toplumun ve ailenin dinamiklerini küçük yaştan itibaren çok iyi gözlemleyip sorgulayan, ait olduğu yapının açmazlarını bireysel değil toplumsal bir sorun olarak gören ve bunların tümünü edebiyata malzeme yapan önemli bir kalemdir. Yaşadığı zorlu çocukluk, ilk gençlik ve yetişkinlik süreçlerindeki tüm gözlemlerini gerçekçi bir bakış ve duruşla kaleme alan, toplumun sıkıntılarını yaşanmışlıklarla örerak kurguya aktaran ama hep “bir derdi olan” romanlar yazan Mine çocukluğunun geçtiği İskenderun ve Lazkiye limanlarında, deniz havasında denizi de odak temalarından ya da figürlerinden biri yaparak deniz romancılığının babası, Arap Edebiyatı'nın ilk deniz romancısı, diğer bir tabirle çöldeki deniz tutkunu ve o tutkusunu en içten şekilde romanlarına aktaran bir yazar olarak tanınmıştır. Onun romancılığını biçimlendiren diğer bir tutkusu ise vatandır. Gerçek hayattan yaptığı alıntılar ve yarattığı gerçek karakterlerle Suriye romanında önemli bir yere sahip olmuştur.⁹

Otuzdan fazla romanı ve birçok hikâyesiyle ünlenen yazarın ayrıca bazı romanları Suriye'de televizyon dizilerinin senaryosu olmuştur. Başarısı tüm dünyada duyulan Mine'nin romanları tam on yedi dile çevrilmiş ve bu sayede çok büyük ün kazanmıştır⁹

⁹ Rabia İnan, *Hanna Mine'nin Romanlarında Vatan ve Deniz Teması*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008.

BİRİNCİ BÖLÜM

HANNA MİNE’NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Hiç kuşkusuz her birey, doğup büyüdüğü coğrafyanın, ait olduğu toplumun, değer yargıları, iç dinamikleri ve yaşamı algılama biçimleriyle yoğurularak yaşar. Coğrafya ve aile kaderdir bir bakıma kişi için. Çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinde yaşananı sorgulamaktan öte; kabul eden, doğru bilen kişi, doğal olarak uyumlanır bu gerçekliğe. Ait olunan çevrenin sosyo-ekonomik, kültürel ve eğitim yapısı, yaşamdan beklentileri, ilişkiler ağı her ne ise kişi başlangıçta bunların bir parçası konumundadır. Kimisi bu koşulları hiç sorgulamadan bir ömür uyumlu olmayı seçerken kimisi “neden?” diye sorar. Ardından “nasıl?”lar gelir. İster içinde kalıp uyumlanmayı seçsin ister “neden ve nasıllarla” bir değişim için özünü sorgulasın, kişi aidiyetinin izlerini bir biçimde yaşar, yaşatır.

Yaşamı yazarak anlatan, tüm esinini yaşamdan alan, bazen de yaşama tutunmak için yazma edimini bir araç olarak kullanan yazarlar, sözünü ettiğimiz aidiyetin izlerini dilin büyüyle tekrar yaratırlar. Kurmaca denen, yaşamı başka bir evrende düşle birleştirip bir bakıma taklit etmek değil de nedir?

Arap Edebiyatının ünlü yazarlarından Suriyeli Hanna Mine da içine doğduğu coğrafyanın, toplumun ve ailenin dinamiklerini küçük yaştan itibaren çok iyi gözlemleyip sorgulayan, ait olduğu yapının açmazlarını bireysel değil toplumsal bir sorun olarak gören ve bunların tümünü edebiyata malzeme yapan önemli bir kalemdir.

Çağdaş Arap edebiyatının tanınmış Suriye yazarlarından Hanna Mine, 9 Mart 1924 yılında Suriye’nin Lazikiye şehrinin Müstenka mahallesinde fakir ve Hristiyan bir ailenin dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelir. Üç kızdan sonra bir erkek çocuğun doğmasıyla sevinen ailede baba, bu doğumu tatlı dağıtarak kutlar. Kendisinden sonra doğan kardeşleri öldüğü için ailenin tek erkek evladı olarak kalır. Okula kaydedilince doğum tarihinin 1911 olarak yazıldığı fark edilir ancak yapılan araştırmalar sonucu kendisini kütüğe kaydeden muhtarın doğum tarihini yanlış yazdığını ve ailede okuma-yazma bilen olmadığı için bu hatanın okula yazılana kadar anlaşılamadığı görülür. Nihayet bu hata, amcasının İncil kabına yazdığı doğum tarihini teyit etmesi ile düzeltilir.¹⁰

Mine'nin ailesi, oldukça yoksuldur ve bu durum onları yaşam içinde zorlar. Bu sıkıntılı hayat şartları Mine'da derin izler ve silinmeyen hatıralar bırakmıştır. Kısa bir süre Samandağ'ında yaşayan aile, eski bir bahçede barınmak zorunda kalır. Bu sırada babası da, kendileri gibi yoksul ailelerle meyan kökü toplamak için eşi ve çocuklarından uzakta kalır. Babasını her zaman yorgun bir şekilde evde yere uzanmış ve herhangi bir taş yastığı kendine destek yapar biçimde hatırladığını söyleyen Mine, bunu sürekli yolculuk yapmaktan kaynaklanan bir alışkanlık olarak yorumlar. Yaşamının büyük bir kısmını evden uzakta geçirmiş, ailesini yokluğa terk etmiş babanın yüzünde sanki her zaman açlığın, yoksulluğun ve soğğun izleriyle belirirdi.¹⁰

“Babamın kim olduğunu bilmiyordum. Onun hikâyesi zihnimde bir gölge gibiydi. Geçmişte kalan parçaları birleştiremiyordum. Bildiğim tek şey, onun dolgun bir adam olduğuydu. Onun varlığında korkudan bir ürperti hissetmemiştim. Onun iç huzuru ve kadın karşısındaki suçluluk hissi, anlatılamayacak kadar güçlüydü.”

Babadan uzaktayken maddi sıkıntılar içinde kıvranan ailenin en büyük desteği ve moral kaynağı özverili anne olmuştur.¹¹ Babanın hasta ve bakıma muhtaç olduğu dönemlerde ya da uzakta çalıştığı zamanların dönüşlerinde annenin çalışıp didinerek kazandığı üç kuruş paraya da göz diktığı olur ama anne öncelikle evini, çocuklarını düşündüğü için para vermez bu da huzursuzluğa neden olurdu. Zaten çocuklarından başka kimsesi, yaptığı genel geçer işlerden kazandığı üç beş kuruştan başka bir şeyi olmayan çaresiz kadın, dönemin benzer sıkıntılarını tüm özellikleriyle yansıtan anne figürlerinden biriydi:¹² *“O zaman annemden para isterdi. Ancak annem veremezdi, çünkü kendisinin de hiçbir şeyi yoktu. Çaresizlik içindeki kadın, bu çağın binlerce annesinden sadece biriydi.”*¹²

Eğitimsiz bir kadın olan anne Mariana Mihâil Zakûr, yetişkin olmadan önce anne ve babasını kaybeder. Erkek kardeşinin bir kara yolculuğunda geçirdiği kalp krizi nedeniyle ölümü ve ardından kız kardeşinin de Yunanistan'da kaybolmasıyla bir başına kalmış, “ağacın dalından kopmuş” gibi tek sığınağı kendi çekirdek ailesi olmuştur. Babasının sürekli yer değiştirmesi, aylarca nerede olduğu bilinmeyen yolculukları, anneyi derin bir ıstıraba sürüklerken çocuklar da onunla birlikte, Süveyde'nin uzak bir tarlasında

¹⁰ Mina, Şerefu Kâti'i Tarîk, Dâr'ul- adab, Yayıncılık ve Dağıtım, 2007.

¹¹ Hanna Mina, *Bakaya Suver*, Dâru'l-adab, Beyrut 2008, 53-56.

¹² Mina, Şerefu Kâti'i Tarîk, Dâr'ul- Adab, (2.basım), Yayıncılık ve Dağıtım, 2007.

korku, açlık, soğuk ve karanlık içinde yaşamaya mecbur kalmışlardır. Babalarının kaybolduğu ve geri dönmeyeceği düşüncesi, anneyi ve çocukları kâbusa sürüklerken annenin acısını katlayan bir başka olay daha yaşanır. "Paşalar'ın uşağı" olarak bilinen bir adamın annesine ait küçük bir toprağı ondan çalması, tapuyu göstermesine karşın adamın bu iddiaları reddetmesi, zavallı kadının gözü yaşlı bir başına durumu kabullenmesi, bu yalnız günlerde o ve çocuklar için felaketlerin ardı ardına ailenin peşini bırakmadığı yıpratıcı günlerdi.

Çaresizlik içindeki annenin imdadına koşan "Haydut" olarak bilinen amcasının oğlunun yardımıyla toprağına kavuşan Mariana Mihâil Zakûr, kocasının yokluğunda bu kez adaleti gücüyle sağlamaya çalışan akrabaları aracılığıyla ayakta durmaya çalışmış, ailesinden kalan tek bir toprak parçasının koruyabilmiştir.¹³

Aile, I. Dünya Savaşı sırasında Anadolu'ya göç ederek bir süre Mersin'de yaşamaya başlar. Bu sırada babası limanda hamal olarak çalışır. Ancak geçirdiği bir iş kazası sonucu dirseği kırılır. Ardından baba, ayakkabı tamirciliği ve seyyar satıcılık gibi işlerde çalışsa da başarılı olamaz. Bir süre sonra hasta düşen baba, hastaneye yatırılır, doktorlar ona hava değişimi yapmasını önerirler. Bunun üzerine ailesi, akrabalarının yanına Samandağı'na göç eder. Bu sıkıntılı süreç içinde ailesini geçindirebilmek için anne ücret karşılığı sütanneliği yapar. Ardından aile, bir köy ağasının yanında ipek böceği yetiştiriciliği yapmaya başlar ancak suni ipeğin piyasayı vurması bütün emekleri boşa çıkarır ve ipek böceği yetiştiriciliği sona erer. Daha sonra İskenderun'un Karaağaç köyünde zengin bir toprak ağasının yanında çalışmaya başlarlar. Burada karşılaştıkları sıkıntılar geçmiştekinden daha ağırdır. Kız kardeş ve anne, ağanın yanında hizmetçilik yaparlar. Bu arada Mine, ağanın karısının okuduğu gazete ve dergilere merak sarar ve bir gün gazete ve dergilerin atıldığı depoyu keşfeder. Dergileri, gazeteleri karıştırıp dergilerden gizlice resim kupürleri keser. Yazılanları merak eden Mine'nin okumaya olan ilk isteği bu dönemde filizlenir. Karaağaç, deniz kenarında kurulu bir köydür. Oturdıkları konağın toprakları da denize yakın bir tepenin ardındadır. O sürekli tepeye çıkar ve mavi denizi, denizin üstündeki martıları seyrederek, denizde yüzen vapurlara bakar ve vapur yolcularına el sallar. Denize karşı ilk sevgisi de burada başlar.¹⁴

¹³ Mina, Şerefu Kâti'i Tarîk, *Dar el- Adab*, (2. basım), Yayıncılık ve Dağıtım, 2007.

¹⁴ Hannâ Mîna, Bakaya Suver, *Dâru'l-Adab*, Beyrut 2008,189-229.

Yazarın ailesi bir süre sonra Arsuz'un Ekber köyüne taşınır. Burada oturacak ev bulamayan aile, bir incir ağacının altında üç ay kadar barınır ki bu koşullar aile bireylerinin sıtma ve göz hastalığına yakalanmasına neden olur. Toprak bir eve taşınıncaya bu sıkıntılar bir parça olsa azalır. Baba burada ayakkabı tamir ederek ailesini geçindirmeye çalışır. Bu arada yazarın en büyük kız kardeşi şehirde hizmetçilik yaparken hastalanır ve ölür. Bundan kısa bir süre sonra hamile kalan anne yeni bir kız kardeş daha dünyaya getirir ancak bu kız kardeşin de kör olarak doğması aile için ayrı bir ıstırap kaynağı olur. Sefalet içindeki yaşam, bir güce hizmet ederek sürdürülen günler, açlık, yoksulluk, hastalıklarla mücadele derken bir kız kardeşin de ölümüyle Hanna'dan sonra doğan kardeşlerinin hepsi vefat etmiş, ailenin tek erkek evladı olarak Mine kalmıştır.¹⁵

Ailenin başı sıkıntıdan bir türlü kurtulmaz. Bu kez de çekirge felaketi ile karşı karşıya kalan, açlık sorunu yaşayan aile, çekirge ile mücadele için muhtarın baskısıyla karşı karşıya kalır. Eşinin rahatsızlığını, çocuklarının küçük oluşunu öne süren baba, ailesini buradan götürmeye karar verir.¹⁶

Aile, Mine yedi yaşındayken İskenderun'a yerleşir. Bir ağanın yanında çalışmaya başlayan anne ve baba ağanın zulmü karşısında zorlu günler geçirir. Bu arada annesi Mine'yi Fransız Ortodoks Kilisesi okuluna yazdırır. Anne, çoğu zaman ağanın eşinden borç para alarak okul masraflarını karşılamaya çalışır. Okula başlamakla sosyal yaşamın içine giren ve dış dünyayı gözlemleme şansı bulan Mine, ailesinin ekonomik açıdan zor koşullar içinde olduğunu farkındadır ve hatta yere yer onlardan utanır. Kılık kıyafetinin yıpranmış ve özensiz oluşu onu diğer çocuklardan ayırır ki bundan dolayı kilise ayinlerine katılmasına izin verilmez. Tüm bu olumsuzluklar ve yaşam koşulları karşısında duyduğu farkındalık, Mine'nin o yaşlardan itibaren iç dünyasını ve toplumsal yapıyı sorgulamasına zemin hazırlar.

Aile, hizmetini gördükleri ağanın yanında bir buçuk yıl kaldıktan sonra İskenderun'daki Saz Mahallesi'ne taşınır ve akrabalarının yardımıyla burada tek odalı toprak bir ev yaparlar. Saz Mahallesi, Samandağ'ından göç etmiş ailelerin oturduğu İskenderun'un kenar mahallelerinden biridir. 1939 yılına kadar burada yaşayan yazar, okuma yazmayı yine burada öğrenir ve annesi burada onun "kâğıtla konuşmasının"

¹⁵ İnan,12.

¹⁶ Hanna Mina, Bakaya Suver, Daru'l-Adab, Beyrut 2008,229.

mutluluğunu duyar.¹⁷ Dördüncü sınıftan sonra Rüştîye Mektebine kaydolur.1936'da beşinci sınıfı tamamlar ve hayatı boyunca elinde bulunan tek diploma olan ilkokul diplomasını bu okuldan alır. Ailenin tek erkek çocuğu olduğu için çalışmak zorundadır ve on iki yaşından itibaren liman ambarlarında çalışmaya başlar. Bunun yanı sıra annesi ile gittiği varlıklı ailelerin yanında çocuk bakıcılığı, bakkal manavda çıraklık, eczanede kalfalık, balıkçılık, garsonluk, tarla işçiliği gibi işler yapar.¹⁸¹⁹

Yaşadığı koşullardan rahatsızlık duyan ve utanan Mine'ye bir gün bir adam; *"Yoksulluk ayıp değil ayıp olan şey yoksulluğundan utanmandır."* deyince onun da hayata bakışı tamamen değişir. Artık yoksulluk onun için bir utanç kaynağı olmaktan çıkar.²⁰ Mahallesinde tanıştığı Fayiz adlı genç onun yaşamının dönüm noktalarından biridir. Bu genç, siyasal faaliyetlerden yakalanmış eski bir militandır ve iki yıl Halep hapishanesinde yattıktan sonra Lazikiye'ye dönmüştür. Mine, Fayiz'in girişimci ruhundan ve fikirlerinden etkilenerek kendisi gibi işsiz gençlerle toplantılara katılır. Fayiz'in fikirleri onda hak arama sürecini hızlandırırken sendikal faaliyetlerle ilgili fasiküllerle birlikte okuduğu Rus yazar Maksim Gorki'nin romanları onda bir aydınlanma yaratır. Fayiz ve arkadaşlarının yürüttüğü hareket, yönetime ve Fransız sultasına karşıdır. Saz Mahallesi sakinleri zamanla bu fikir hareketini özgürlük mücadelesi için tek çıkar yol olduğunu düşünürler. Mine de bu topluluk faaliyetine katılır ve mücadelenin simgesi olarak mahalle çocuklarıyla birlikte bir fikir adamının adını bütün ağaçlara kazırlar.

Bu sırada dünyada yaşanan ekonomik sıkıntılar ve bunun yarattığı bunalım, Saz Mahallesi sakinleri arasında da iyice derinleşir. Salgın hastalıklarla boğuşan mahalleli, yılan balığı avlayıp yemeyi öğrenir. Denizin sunduğu bu bereket tükenince herkes salyangoz avına çıkar. Ancak salyangoz yiyen insanlarda kolera salgını sebebiyle halsizlik ve ishal gibi belirtiler başlar. Ardından zor hayat şartlarına dayanamayıp art arda gelen intiharlar herkesi derinden sarsar. Bu sarsıcı gerçeklik, Mine ve ailesi için zaten yıllardır içinde bulundukları sefaleti körükler niteliktedir. Mine, okulu bıraktıktan sonra yazları Kırıkhan'da buğday ve mercimek hasadı işine gider. Orada tanıştığı "Şeyh" lakaplı tarla bekçisine okuduğu türkülerden derlenen kıssalarla Şeyh'in sevgisini ve

¹⁷ Hanna Mina,el- Mustanka,66.

¹⁸ Cihaner Akçay, 43.

¹⁹ Kalkan,17.

²⁰ Hanna Mina,el- Mustanka,266-286-88.

güvenini kazanır. Kırıkhan'dan döndükten sonra Soğukoluk'a taşınan ailede bu kez anne hastalanır. Bunun üzerine Mine yine çeşitli işlerde çalışarak ailesine katkı sağlamaya devam eder.²¹

Yazar, İskenderun'a döndükten bir süre sonra insanlar arasında Fransa'nın, İskenderun'u Türkiye'ye devretme niyetinde olduğuna dair haberler yayılır. Türk askerlerinin 1939'da İskenderun'a girmesiyle kimi yerleşik Arap aileleri Suriye'ye göç etmeyi tercih ederler ki yazarın ailesi de bunlardandır. Onlar, İskenderun'u bırakıp Lazikiye'ye göçmek isterler.²² Yaşadığı bu zorunlu göç olayı, onun ileride yazacağı romanlarında Türkler aleyhinde düşünceler ileri sürmesine etki edecektir.

Mine, henüz 14 yaşındayken ailesiyle Lazikiye'ye göçerler ve bir süre amcalarının evinde kaldıktan sonra tek odalı rutubetli bir eve taşınırlar. Kız kardeşleri burada iş bulamazlar, Mine'nin iş bulması zorunludur. On yedi yaşından sonra kendine berber salonu açmaya karar verir, o yaşa gelinceye kadar gazete satıcılığı yapar.²³²⁴ Okuduğu gazeteler, ailenin yaşadığı sefil yaşam koşulları, deneyimledikleri tüm zorlular ile bölgedeki değişimler, dünyadaki siyasi ve toplumsal hareketlilik Mine'de yeni bakış açıları uyandırır. Uzun bir düşünme evresi geçiren Mine, Lazikiye tarihçesini anlatan bir kitap alır. Bu kitapla okumanın kendinde bir hobi haline geldiğini fark eder. İskenderun'da bulunan Fransız karşıtı bilinçli gençleri Lazikiye'de bulamaması onu bu süreçte hayal kırıklığına uğratsa da bu durumu kendi lehine çevirerek daha çok okur, yeni dünyaların kapısını aralar.²⁵

Bu sırada babası, Lazikiye'ye yakın bir yerde zeytin toplayıcılığı yapmaya karar verir. Burası uçsuz bucaksız bir zeytin tarlasıdır. Yeniden bir işe kavuşmanın heyecanını yaşayan aile, bu yeni işle beraber zenginlerle yoksul emekçiler arasındaki belirgin farkı bir kez daha deneyimlemiş olur. Zenginler, hayatı emek harcamadan refah içinde yaşarken toprakta zeytin toplamak için onca çile çeken işçiler ise derin bir yoksulluk çekmekte; bir de topladıkları zeytinden çok cüzi bir miktar almaktadır. Bu adaletsizlik ve benzeri ezilmişlikler onda ihtilal fikri uyandırır, aklına Fransız sultasına karşı çıkan

²¹ Hanna Mina,el- Mustanka,375-395-405-434.

²² Hanna Mina,el- Mustanka,8

²³ Hanna Mina, *Hevacis*(2.Baskı) Darul-Adab, Beyrut1982,54.

²⁴ Kalkan,17.

²⁵ Hanna Mina,el- Mustanka,1-62.

İskenderun'daki devrimci gençler gelir. Nitekim İskenderun onun için ihtilal ve başkaldırının simgesi olur.²⁶

Yapılan bir röportajda yazar, kendisi hakkında şunları söyler:

“Ben mücadele, mutluluk ve insanlık yazarıyım. Ben İskenderun'da insanlarla mutluluğu öğrendim, insanlık için mücadele etmeyi hatta bu uğurda ölümü bile göze

*almayı öğrendim. Nitekim benim ruhumdaki ilk yeşermeler Saz Mahallesiinde başladı, hayatımın ilk deneyimlerini orada geçirdim. Orada cehaleti yenmek ve insanlığa doğru yolu göstermek için diğer mücadele adamlarıyla kurtuluş için çabaladım.”*²⁷

Hanna Mine, 1948 yılında Lazikiye'den ayrılarak Beyrut'a gider. Orada birkaç ay kaldıktan sonra Şam'a geçer. Şam'da *el-İnşâ* gazetesinde yazar olarak çalışır. Bu iş, hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olur.

Beyrut'ta kaldığı süre içerisinde ülkesinde yaşanan kültürel hayat ve edebiyat ile ilişkisini posta yoluyla gönderdiği yazılarla sürdürür. Şam'a döndüğünde tanınan bir gazeteci olması bu bağın sürekli canlı tutulmasının sonucudur. Bir süre sonra *el- İnşa* gazetesinde kısa sürede yazarlıktan yazı işleri müdürlüğü konumuna yükselir ki bu dönem yazarın hayatının en yoğun olduğu zamanlardır. Bu başarılı dönemden sonra Suriye'de 1949 yılında Husni ez-Zaim'in yönetime darbe yapması, ülkede pek çok aydının tutuklanması Mine'yi kısa bir süreliğine Beyrut'a göç etmeye iter.²⁸ Yazar, 1951 yılında kendisiyle aynı düşünce yapısında olan Şevki Bağdadi, Fatih el- Müdessir, Hasib el-Keyali, Said Havraniye, Salah Dehni ve Mavahip Keyali gibi yetenekli yazarlarla birlikte “Suriye Yazarlar Biliği”ni daha sonra da “Arap yazarlar Birliği”ni kurarak edebiyatçıların başına geçer. Suriye'de aynı yıl içerisinde bir darbe daha gerçekleşir. Bu seferki yönetim onu komünist ve radikal solcu olmakla suçlayarak tutuklamak ister. Böylelikle sekiz sene sürecek olan gönüllü bir sürgün hayatı başlar. Bu yıllarda Beyrut'ta başka bir isimle

²⁶ Hanna Mina, el- Mustanka, 76-79

²⁷ <https://musterekdergi.com/gecmisle-gunumuz-arasinda-bir-cizgi-hanna-mina>

²⁸ Cihaner Akçay, *Hanna Mina'nın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik* (Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Ank.1998, 7-44

gazetecilik yapar. Bir çivi fabrikasında ve inşaatlarda işçi olarak çalışır.²⁹ Avrupa'ya, Japonya'ya ve Çin'e gider. Çin Halk Cumhuriyeti'nde uygulamalı Arapça okutmanlığı, Macaristan'da da Arapça okutmanlığı yapar.³⁰ Budapeşte Radyosu'nda bazı edebiyat programları hazırlar. 1967 Harbinde Arap ordusunun İsrail ordusuna yenilmesi çok zoruna gider ve 17 Eylül 1967'de Şam'a döner.

Lazikiye'ye döndükten sonra, 1967'nin sonlarından 1969 yılının başlarına kadar bir süre psikolojik bunalım yaşar. Kendisini “başıboş ve yitik” olarak tanımladığı bu yıllar, işsizdir. Bir süre sonra mesleğe dönmeye karar verir. Yeni bir berber salonu açma aşamasındayken Mu'in Besisu ve Sai'd Huraniyye, yazarın otuz bölümden oluşan ikinci romanı olan *eş-Şira*'ve *'l- 'Âife*'yi mısralara dönüştürmede kendisine yardım ederler.³¹

1969 yılının sonunda Kültür Bakanlığına sözleşmeli telif ve çeviri uzmanı olarak atanır. Hayatının bu dönemi, siyasetten uzak, yalnızca edebî çalışmalarla uğraşarak, eş zamanlı olarak de gazete ve radyo çalışmalarıyla geçer. Bu döneminde, Nazım Hikmet'le ilgili araştırmalar yapar, onun hakkında bir eser hazırlamaya karar verir.³²

Yazar, İsviçre asıllı Meryem Dimyan Sam'an ile evlenir. Eşi de kendisi gibi eğitimini yarıda bırakmış, İsviçre'den Antakya'ya sonra da Lazikiye'ye yerleşmiş bir kadındır. Üç kız, iki oğulları olur.³³

Hanna Mine, geçirdiği ağır bir hastalık karşısında verdiği mücadeleye yenik düşer ve 21 Ağustos 2018 tarihinde Dimaşk'taki evinde hayata gözlerini kapatır.

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Arap Edebiyatının ünlü yazarlarından Suriyeli Hanna Mine, yaşadığı dönemin, coğrafyanın ve toplumun ekonomik ve kültürel yapısından ayrıca yetiştiği ailenin dinamiklerinden ve yaşam koşullarından etkilenerik ördüğü bir edebî kimliğe sahiptir. Küçük yaştan itibaren bu bileşenleri çok iyi gözlemleyip sorgulayan, ait olduğu yapının

²⁹ Hanna Mina, *esSalc Ye'ti mine n-Nazife*, Beyrut,1977,224-225

³⁰ Hanna Mina, *Hıvarat ve Ehadis*, Beyrut,1992, 220.

³¹ Hanna Mina, *Hevacis*,128,135.

³² Hanna Mina, *Hevacis*, 7, 53.

³³ Bilir, 7.

açmazlarını bireysel değil toplumsal bir sorun olarak gören ve bunların tümünü edebiyata malzeme yapan önemli bir kalemdir.

Necîb Mahfûz (1911-2006) ve Nizâr Kabbânî (1923-1998)'den sonra eserleri en yaygın okunan³⁴ Suriye'nin en seçkin romancılarından biri olan Hanna Mine, romanlarında deniz ve vatan unsurlarından sıkça bahsetmiş, on beş yaşına kadar Türk kültürüyle büyümüş olduğundan içinde bulunduğu kültürün izlerini yansıtmış Çağdaş Suriye Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden biri olmuştur.³⁵

Çocukluk ve ilk gençlik yılları yokluk ve sefalet içinde geçen yazarın eğitim-öğretim yaşamının çok kısa sürmesi onu doğal olarak çalışma yaşamına yöneltmiş ama kendi deyimiyle “hayat okulu”nda çok şey öğrenmiştir. Hep bir mücadele ile geçen yaşamı, ona yazarlık yaşamında esin kaynağı olacak malzemeleri o günlerde vermiştir. O yıllarda yaptığı bisiklet tamirciliği, çıraklık, çocuk bakıcılığı, berberlik; daha sonrasında gazetecilik, tiyatro yazarlığı ve devlet memurluğunun ardından Mine'nin son durağı yazarlık olmuştur. Bir liman ambarında çalışırken onun okuma isteğini gören Said el-Aryan adlı şef, malların içinden çıkardığı kitapları kendisine verir. *Elf Leyle ve Leyle, Zir Salim, Seyf b.zi Yezen ve Tarzan* adlı bu kitaplar Mine'nin başucu eserleri olur.³⁶

Çalıştığı zamanlarda bile eline geçen dergi ve gazeteleri okumaktan, yazma denemeleri yapmaktan ve düşünmekten hiç geri durmayan Mine, balıkçının yanında çalıştığı yıllarda onun eşinin verdiği kitaplarla hayal ve düşün dünyasını geliştirip zenginleştirmiş, öğrendiği yeni kavramları kendi ilk çalışmalarının temel malzemesi yapmıştır.³⁷ Berberlik yaptığı yıllarda müşterilerinin yaşam mücadelelerini, yaşadıkları zorlukları ve efsanevi yolculuklarını dinleyen Mine, gözlemlerini hikâyeler aracılığıyla kaleme alır ki bunlar onun yayın dünyasına geçişini ilk basamağı olur. Bu yıllarda *Savtu's- Şa'b* gazetesinin satışını yapar. Yazdığı bazı hikâyeleri bu gazete dâhil Lübnan ve Şam'daki *el- El-Ma'ârif* ve *l-Bahş* gibi gazete ve dergilere de gönderir. Halkın dilini, ruhunu, dertlerini, gerçeğini anlatan bu öykülerle kısa sürede geniş kitlelerine ulaşmıştır.

Yirmi bir yaşında artık tanınmış bir gazetecidir ve ilk edebî çalışmalarına başlamıştır. İlk hikâyesi “*Racul*” dur. Ardından yazdığı, “ez-Ziabu't- Tukiye” Burda

³⁴ Karataş, 23.

³⁵ Cihaner 55.

³⁶ Hanna Mina, *Hevacis*, 7, 53.

³⁷ Bilir, 5.

gazetesi tarafından yayımlanmış bir kısa hikâyedir. Bir dönem tiyatro oyunları yazsa da bunlar özensiz bulunur ve bu türde başarılı olmaz. 1945'te "et- Tarik" adlı dergide yayımlanan *Tifle li'l- Bey*'i (البيع) adlı hikâyesi ün kazandığı eseri olur. İlk romanı, 1954'te yazdığı ve beğeni kazanan "Mesabihu'z-Zurk, 1955'te *Ebu mer* adlı hikâyesi ile "el-Cundi" dergisi tarafından edebiyat ödülüne layık görülür. İkinci romanı *eş-Şira 've 'l- 'Asife* ile de resmi devlet ödülü olan, Edebiyatçılar ve Sanatçılar Yüksek Kurulu ödülünü alır. 1957'de yazdığı "el- *Haytul'lezi la Yura* adlı roman basılmamıştır.³⁸ Yazarın bazı öykü ve romanları televizyonda dizi olarak yayımlanmış ya da sinemaya uyarlanmıştır. Arap edebiyatında Necip Mahfuz ve Nizar Kabbani'den sonra en tanınmış yazarlardan biri olarak anılan Mine'nin eserlerinin birçoğu, yabancı dile çevriliş ve birkaç kez basılmıştır. Her yıl onun adına Suriye devleti tarafından "Hanna Mine Edebiyat Ödülü" yarışmaları düzenlenmektedir.

Hanna Mine'nin çalışma yaşamı, edebî yaşamına yön veren önemli süreçlerdir. Gazetecilikle başlayan bu süreçte, ilk hikâyelerini Şam gazetelerine göndererek kendi hayatında yeni kapılar açmıştır. Kısa öyküler yazmaya başlamadan önce Suriye ve Lübnan'daki ünlü gazetelerde haberler, kısa makaleler ve denemeler yazmaya başlamıştır.³⁹ Kültür Bakanlığı'nda çalıştığı zamanlarda ise artık edebî ürünlerini yoğun bir şekilde vermeye başlamasının yanı sıra yazılarında sosyalist düşüncelerinden ve hümanizmden de yoğunlukla bahsetmiştir. Bu çalışmalarının etkisiyle birçok ödül almıştır⁴⁰

1.2.1 Üslubu

Hanna Mine, eserlerini yaşamından aldığı öğelerden esinlenerek kurgulamış; edindiği deneyimleri, gözlemlerini karakter, mekân ve sorunsal bağlamında eserlerine malzeme yapmış, "sanat toplum içindir" ilkesinden hareketle halkın yaşadığı sorunları, dile getirerek toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu yönüyle eserleri realist bir çizgide ve "toplumcu gerçekçi" bakış açısının izlerini taşır. Hikâye ve romanlarındaki kahramanlar, yaşamın içinden insanlardır; zorluklar içinde yaşam savaşı veren yoksullar, emekçi işçiler, onların aileleri, çocuklarıdır Mine'nin kahramanları. Yaşadıkları gerçekliğin farkında olan duyarlı ve savaşçılardır da bir yandan ki bu yönde

³⁸ Kalkan, 2021,5-21.

³⁹ Wassouf, 2018.

⁴⁰ Akçay, 2001,55.

kurgulanmaları yazarın yukarıda sözü edilen toplumu bilinçlendirme ve yönlendirme çabasının bir yansımasıdır. Eserlerinde öne çıkan iki öge olan vatan ve deniz temaları en fazla işlenen, birçok romanında atıflarda bulunulan en önemli iki konudur.

Yazarın ilk romanı da yukarı sözü edilen toplumcu gerçekçi bakışın izlerini yansıtır. Suriye'deki siyasi karışıklığı konu alan ve bunun yaşadığı yer olan Lazkiye'deki yansımalarını konu alan *el-Mesabihu'z-Zurk* adlı romanında yazar; sıradan halkın gündelik yaşantısını eleştirel bir bakışla gözlemler ve halkı tüm çıplaklığıyla kendi konuşma dilleriyle romana taşır.

Kendi yaşamını odağa aldığı yokluk ve yoksulluk, sınıflı yapıda ezilen emekçi kesimin ezilmişliği, sosyal adaletsizlik, başkaldırı, direnen aile bireyleri ve özverili anne/kadın temalarının yanı sıra çocukluk dönemini geçirdiği Türk topraklarında siyasi gelgitler, ekonomik bunalımlar, bunların halk üzerindeki etkileri; yine bunların bir sonucu olarak yaşam mücadelesinde değişen etik değerler ve ahlaki yozlaşmalar da yazarın işlediği konular arasındadır.⁴¹ Dünya görüşü olarak sosyalizmi benimseyen Mine, kendisiyle yapılan bir röportajda da, bir sosyalist olduğunu ve bir sosyalist olarak kalacağını söyler.

Yazarın kendi yaşamından damıtarak biçimlendirdiği eserleri, hem tematik yönden hem de bunun yansıttığı bir üslupla vücut bulmuştur. Özellikle kendi yaşamını konu alan, *Bakaya Suver*, *el- Mustenka* ve *Kıtaf* adlı romanlarında geçmiş anılarını aile bireylerinin anlatımlarıyla verirken kişi ve mekân betimlemelerine başvurur. Kişilerin olaylar karşısındaki duygularını doğa olaylarıyla ilişkilendirerek betimler, karşılaştırmalar yapar. “Saz mahallesi” yıllarını anlattığı satırlarda mahalle kültürünün, derin yoksulluk ve mücadele temalarının sade bir dil ve toplumcu gerçekçi bakışın izleriyle eleştirel, sorgular bir yaklaşımla işlendiği, uzun betimlemelerden uzak durulduğu görülür. “ *Bakaya Suver*”de genel olarak ‘mücadele’ teması ağırlıklıdır. Çocukların açlık ve yoksulluk karşısındaki çaresizliği ile ailelerin toplumsal adaletsizlik, geçim mücadelesi, işsizlik gibi sorunları ele alınır. Kendi yaşamına dair yaptığı “bataklık” tanımlaması ile örtüştürdüğü “*el-Mustanka*” adlandırması, mutsuzluğu, hatta unutulmasını istediği geçmişin de adlandırması olmuş, okul yıllarını ve yaşadıkları mahallenin yoksulluğunu konu almıştır.

⁴¹ Hanna Mina, *Bakaya Suver*, 167-68, 171.

1920'lerde İskenderun'da geçen çocukluğuna göndermeler yaptığı roman Fransız işgali, Fransız askerlerinin halka zulmü ve sonrasındaki toplumsal durum anlatılmıştır.⁴²⁴³ “*el-Kıtaf*” romanı diyalog ağırlıklıdır. Uzun uzun Lazkiye'nin ve denizin betimlemelerinin yapıldığı roman, o dönemin canlı bir belgesi niteliğindedir. Romanın ilerleyen bölümlerinde zeytin toplayıcılığı yapan çiftçilerin yaşadığı sıkıntılar, toprak sahiplerinin bu insanlara yaptığı zulüm ve adaletsizlik işlenir.

Çocukluk yılların Türkiye'de geçiren yazarın eserlerinde Türk kültürünün izlerini görmek doğaldır. Gerek dili gerekse karakter yaratmadaki seçimleri bunun örneği niteliğindedir.⁴⁴ Ayrıca ülkemizde yaşadığı yıllarda genç kesimin de etkisiyle tanıştığı Nazım Hikmet'i konu alan iki eser yazan Mine, “*Nazım Hikmet Sairen*” adlı romanında şairin hapisane yıllarına dair öyküleri konu alırken “*Nazım Hikmet: Es-Sicn, el-Mar'a, el-Hayat*” adlı romanında da şairin yaşam sevgisini, yine hapisane yıllarını ve kadına bakışını işler. “*er-Rabî*” ve “*l-harîf*” de Nazım Hikmet'le düşünsel ve siyasal yönden benzerlikler yansıtan bir romandır. Yazar, Nazım Hikmet'in şiirlerinden alıntılar yapmış, görüşlerine değinmiştir. Ön plana çıkan bir öge, kendi ideolojisine yönelik mesajlar vermesidir ki bu da “vatan sevgisi, değeri” dir. Farklı bir teknik kullanan yazar, roman kahramanlarının hayat hikâyelerini özet bir biçimde verir.⁴⁵ Bu teknik, kahramanların kimliği hakkında okuyucunun kurgu içinde kahramanın yerini yerleştirmesi açısından kolaylık sağlamıştır.

Arap romanında “Deniz Edebiyatı”nın kurucusu olarak bilinen yazarı kendi deyimiyle ‘denize âşıktır, hatta denizin ta kendisidir.’ “*eş-Şira*” ve “*Hikayetu bahhar*” adlı romanlarında, denize olan sevgisini “deniz” i üçüncü bir karakter olarak kurguya dâhil etmekle kullanmıştır. Denizle ilgili her detayı benzetmeler, betimlemeler ve özellikle iç monologlar verirken okuyucunu ilgisini bu yolla canlı tutmayı başarmıştır. Yelken ve fırtına konularını işleyen *eş-Şira* romanı, fırtına ile mücadele eden bir denizcinin neredeyse canlı bir betimlemesidir. Ayrıntılı deniz betimlemeleri, denizcilerin yaşamına göndermedir.⁴⁶ “*Hikayetu bahhar*” monolog tarzında yazılmıştır. Romanda anlatıcı

⁴² Hanna Mina, *el-Mustanka*, 294-95.

⁴³ İnan, 31.

⁴⁴ Hanna Mina, *el-Kıtaf*, 34-35.

⁴⁵ Hanna Mina, *er-Rabî*, 113.

⁴⁶ Hanna Mina, *eş-Şira ve'l-asife*, Beyrut 1999, 269.

kahraman olan kişi, romanın başkahramanıdır ve bir denizci denizcilik hayatını anlatmıştır. Kahraman, geçmişe dönüşler yaparak gençlik yıllarındaki denizcilik anılarını aktarır. Romanda dikkat çeken ve sık rastlanan unsurlar arasında olağanüstü olayların ve mitolojik öğelerin bulunmasıdır.⁴⁷ Denizin, üçüncü bir karakter olarak ortaya çıktığı satırlarda anlatıcının gözünde deniz, yüce bir mertebededir. Aşkına tanık olarak denizi seçen karakter yoluyla doğa öğesini kişileştirmiştir.

Diyolog, iç monolog ve benzetmeleri yoğun biçimde kullandığı , “*es-Zi’bu’l-Esved*”, ve devamı niteliğindeki *el-Erkaş* ve “*l-Ğacerriye*” adlı romanları genel olarak siyasi yaşama yönelik gözlem, deneyim ve toplumsal bakış açısını yansıtan; yolsuzluk, adaletsizlik, yoksulluk temalarını işleyen romanlardır.

Yazarın üslubu genel olarak değerlendirildiğinde çoğunlukla sade bir dille halk ağzını kullandığı, gözlem ağırlıklı betimlemelerle kişi ve mekânlara dair canlı izlenimler yarattığı, benzetmeler yoluyla özellikle doğa figürlerini yan karakterler olarak romana taşıdığı görülmektedir. Başta Türkçe sözcükler olmak üzere yabancı sözcükler kullanarak, örneğin Çince’den çevrilen, “*Hadese*” romanında, esere hareketlilik katmıştır.⁴⁸

Romanlarına konu olan olaylar ve yaratılan karakterlerin gerçeklikle güçlü bağları vardır. Kendi yaşamından izler taşıyan yaşanmışlıklarla kurguladığı eserlerinde bu öğeler betimlemeler aracılığıyla okura aktarılmış, yaşadığı dönemin ve coğrafyanın siyasi, kültürel tüm özellikleri, eleştirel bir sorgulamayla yansıtılmıştır.

Çalışmamıza konu olan “*Şerefu Kâti’i Tarîk/ Haydut’un Şerefi*” adlı romanda da yazarın yaşama bakışının izleri, kendi yaşamından alıntılarla kurgulanmıştır. 1920’lerin Suriye’sinden bir kesit sunan anlatıda Fransız işgaline karşı direnişin ve bağımsızlık hareketlerinin yanı sıra yazarın “toplumcu gerçekçi” bakışının izlerini yansıtan sınıflı yapı, kadının toplumdaki konumu, erkek egemen yapının kadın üzerindeki zulmü, anne figürü, aile/baba figürü, kahramanlara yüklenen direniş ruhu ki yol kesen bir ‘haydut’ olmasına karşın haksızlıkla mücadele eden bir ana karakter etrafında anlatılır, emeğin değeri, egemen güçlerin ezilenler karşısındaki gücü gibi temalar gerçekçi bir dille

⁴⁷ Bu roman ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Mehmet Bilir, *Hanna Mina’nın Nihayetu raculin şuca’ın Adlı Romanının İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2006.93 Mine, *eş-Şıra*’, 301)

⁴⁸ Hanna Mina, *Hadese*, 176.

anlatılmıştır. Mine'nin yaşamından kesitleri içeren roman, kişiler, kişiler arasındaki ilişkiler aracılığıyla yaratılan toplumcu eleştiriyi yansıtan temalar üzerine kurgulanmıştır.

1.3. ESERLERİ

Orta doğu edebiyatının en başarılı yazarlarından biri sayılan Suriyeli Hanna Mine, ağırlıklı olarak roman ve hikâye türünde eserler vermiş, roman türünde daha öne çıkmıştır. Bazı sinema filmleri ve televizyon dizilerine konu olan otuzdan fazla roman, radyo oyunları, kısa hikâyeler ve piyes yazmıştır. Eserleri; Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce, Rusça, Farsça, Almanca, Özbekçe ve bazı Sovyet dillerine çevrilmiştir.⁴⁹ 1993 yılında *eş-Şira* ve *'l-âsife/Yelken* ve *Fırtına* adlı romanı İtalyancaya en iyi çevrilen eser ödülünü almıştır.⁵⁰

Bir tiyatro eseri olan *Donkişot* tarzı ilk edebi denemesi pek başarılı olmaz. Yazarın romanları genellikle Lazikiye denizcilerinin hayatını yansıtırken onların denizde karşılaştığı zorlukları ele alır. Bu bağlamda Arap edebiyatında deniz, mutlaka Hanna Mine ile anılır. Otuza yakın romanı bulunan yazarın sekiz romanı denizcilikle ilgilidir.

Mine'nin ilk yazdığı roman olan *el-Mesâbihu 'z-zurk*, edebiyatçılar ve eleştirmenler tarafından günümüz çağının en öğretici eserlerinden biri olarak görülür.⁵¹

Mine'nin en önemli eserleri şunlardır:

1. *el-Mesâbihu 'z-zurk*/ Mavi Lambalar
2. *eş-Şira* ve *'l-âsife/Yelken* ve *Fırtına*
3. *es-Selc ye 'ti mine 'n-nâfize*/Kar Pencereden Gelir
4. *eş-Şems fi yevmin ġâim*/Bulutlu Bir Günde Güneş
5. *el-Yâtır*/Çapa
6. *Bakaya suver*/Hatıralar
7. *el-Mustenka* /Bataklık
8. *el-Kıtaf*/Hasat

⁴⁹ Bilir, 2006.

⁵⁰ <http://www.syrianstory.com/news11.htm> (Erişim Tarihi: 21. 12.2024)

⁵¹ <http://www.syrianstory.com/h-Mine.htm> (Erişim Tarihi: 21.12.2024)

9. *el-Ebenusetu 'l-beyda'*/Beyaz Abanoz
10. *el-Marsad*/Gözlem Evi
11. *Hikâyetu bahhar (Bahhâr)*/Bir Denizcinin Hikâyesi
12. *ed-Dekal*/Gemi Direği
13. *el-Merfe 'u 'l-ba 'id*/Uzak Liman
14. *er-Rabiu ve 'l-harif* /İlkbahar ve Sonbahar
15. *Me 'satu Dimitri*/Dimitri'nin Dramı
16. *Nihayetu raculin şuca '* /Cesur Adamın Sonu
17. *el-Vella 'e*/ Çakmak
18. *Fevka 'l-cebel ve tahte 's-selc*/Dağ Üzerinde ve Kar Altında
19. *er-Rahil 'inde 'l-ğurub*/Gün Batarken Giden Yolcu
20. *en-Nucûm tuhâkimu 'l-kamer* /Yıldızlar Ayı Yargılar
21. *el-Kamer fi 'l-mihak* /Batarken Ay
22. *Hadese fi Bitahu*/Bitahu'da Olanlar
23. *Arus El-Mevceti 's-Sevde '*/Kara Dalgaların Gelini
24. *el-Muğameretu 'l-âhire*/Son Macera
25. *er-Recul ellezi yekreh nefsehu*/Kendinden Nefret Eden Adam
26. *el-Femu 'l-kerzi*/Kiraz Dudaklar
27. *Hemmametu zerkain fi 's-sahab*/Bulutlarda Mavi Güvercin
28. *Haretu 'ş-Şehadin*/Şehadin Mahalesi
29. *Sirau imraeteyn*/İki Kadının Mücadelesi
30. *ez-Zi 'bu 'l-esved*/Siyah Kurd
31. *Hîne mâte ...en-Nahde*/Öldüğünde O Kadın
32. *Şerefu kati 'u tarık*/Şerefli Bir Haydut
33. *el-Bahru ve 's-sefine ve hiye*/Deniz, Gemi ve O Kadın

34. *el-Mer'etu zati's-sevbi'l-esved*/Siyah Elbiseli Kadın
35. *Nazım Hikmet: es-sicn, el-mar'e, el-hayat*/Nazım Hikmet: Hapishane,
Kadın, Hayat
36. *Nazım Hikmet sâiren*/Bir Devrimci Olarak: Nazım Hikmet
37. *Hevacis fi't-tecribeti'r-rivaiyye*/Roman Deneyimi Hakkında Düşünceler
38. *Keyfe hamletu'l-kalem?*/Edebiyat Hayatına Nasıl Başladım?

İKİNCİ BÖLÜM ŞEREFU KÂTİ'İ TARİK ADLI ROMANIN TEKNİK YÖNDEN İNCELENMESİ

2.1. HANNÂ MÎNE'NİN ŞEREFU KÂTİ'İ TARİK (ŞEREFLİ BİR HAYDUT) ADLI ROMANININ TANITIMI

Suriyeli romancının Şerefu Kât'i Tarîk adlı romanı, 2007 yılında Dâru'l-âdâb yayıncılık ve Dağıtım tarafından basılan ikinci baskıdan Şerefli Bir Haydut adıyla çevrilmiştir.

21 bölümden oluşan roman, bir yol hikâyesidir. Yazarın yaşama bakışının izlerini yansıtmakla birlikte kendi yaşamından alıntılarla kurgulanmıştır. 1920'lerin Suriye'sinden bir kesit sunan anlatıda Fransız işgaline karşı direniş ve bağımsızlık hareketleri devlet otoritesindeki güç kaybıyla birlikte verilmiş, buna bağlı olarak bu güç kaybının başkaca güçleri doğurması ve haydut sınıfının doğuşu anlatılmıştır. Yanı sıra yazarın “toplumcu gerçekçi” bakışının izlerinin görüldüğü sınıflı yapı, kadının toplumdaki konumu, erkek egemen yapının kadın üzerindeki zulmü, anne figürü, aile yapılanması, baba figürü özelinde Arap kültüründeki erkeğin konumu, kahramanlara yüklenen direniş ruhu ki yol kesen bir ‘haydut’ olmasına karşın haksızlıkla mücadele eden bir ana karakter etrafında anlatılır. Romanda, toprağa bağlılık, yoksul ve ezilen insanların bir avuç toprakları için verdikleri mücadele, onları sömüren egemen güçler karşısındaki çaresizlikleri, emeğin değeri, egemen güçlerin ezdiği insanların devlet eliyle değil de yasa dışı güçlerce korunması gibi temalar gerçekçi bir dille anlatılmıştır. Mine'nin yaşamından kesitleri içeren roman, kişiler, kişiler arasındaki ilişkiler aracılığıyla yaratılan toplumcu eleştiriye yansıtan temalar üzerine kurgulanmıştır.

Yazarın kendi yaşamı içinden seçtiği figürlerle, aile bireylerinin odağında, onların gündelik yaşam dilini yansıtan romanı ilk bölüm dışında anlamsal ve kurgusal bağlamda birbirini izleyen zaman, mekân ve kişi ile bu öğelerin örtüşük olduğu olaylarla örülü yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Anlatıcı temel olarak yazar anlatıcı sıfatıyla Hanna Mine'nin çocukluğudur. Bazı bölümlerde yazar anlatıcı olarak doğrudan okuruna seslenir. Geleneksel romanda yer alan giriş, gelişme, sonuç bölümlerinin kesin çizgilerle yer almadığı, anlatım teknikleriyle kurgulanan bir anlatıdır.

Romandaki kişiler/karakterler yazarın kendi yaşamındaki yakın çevresinde bulunan canlı karakterlerdir. Yukarıda söz edildiği gibi yaşadıkları zamanın birer üyesi

konumunda ve bir duruşun, bir düşüncenin, bir bakışın temsilcisi, sözcüsü niteliğindedirler.

Romanın ana kişileri dış boyut/fiziki boyut bağlamında kesin çizgilerle tanıtılmamış, karakteristik bağlamda olay akışında yaşanan durumlara bağlı değerlendirilmiştir. Yazarın toplumcu gerçekçi bakışla eser verdiği düşünüldüğünde onun kişilerinde bir yönelimin, bir duruşun, bir algının yansıtıcısı olduğu sonuca varılır. O halde bu romanda anlatıcı, kişileri davranış biçimleri, duygu, düşünce, söylem ve tavırlarını öne çıkararak tanıtmak istemiştir.

Bir yol hikâyesi olmasından dolayı sürekli değişen mekânlar kurgunun sabit bir yerinin olmamasına neden olurken geriye dönüşler ve zaman akışıyla sunulan anlatıda mekânlar yer yer ayrıntılı betimlemelerle, yer yer roman karakterlerinin gözünden yorumlanarak onların o yere ait gözlemlerine dayalı verilmiştir.

Dış mekân Arap ülkeleri, o bölgenin yaşayış biçimine ait özelliklerle kurulu bir dünyadır. 20. yüzyılın başları, 1920’lerin Suriye’si ve Fransız Mandasının hüküm sürdüğü dönem olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan pek çok ögeyi anlatır niteliktedir.

Anlatıda olayın geçme, yaşanma anından çok kişilerin “anlatma, aktarma anları ön plandadır ki ilk bölüm dışında bir “yol hikâyesi” olduğu için bu süreç adım adım, birbirine bağlantılı olayların yaşanma sırasına göre bir zaman akışı içinde verilirken geriye dönüşlerle geçmiş yaşanmışlıklar, anı biçimiyle aktarılır. Kimi yerde yazar anlatıcının geçmiş ve bugünkü kimlikleriyle aktarımı zamansal paradoks yaratmış, geçmişe dönerek hatırladığı bir anla bugünkü duyguları arasında bağ kuran yazar anlatıcı, romanın pek çok bölümünde bu yolla okura seslenmiştir.

Romanın anlatıcısı yazar anlatıcının olay ve durum gözlemleri ile sunulmuş olup, diyalogların bulunduğu bölümlerde karakterler kendi söylemleriyle anlatımın içinde yer almışlardır. Ama romanın bütününde olayların tanığı ve yaşayanı olarak 1.kişi anlatıcı vardır. Bu anlatıcı çocuk gözlemci ve yıllar sonra büyüyüp yazar olmuş ve geriye dönüşlerle o günleri hatırlayan ve o günlerden esinlenerek yazılar yazan Hanna Mine’dir. Suriye’de 1920’li yıllarda yaşanan toplumsal sıkıntılar, Fransız Mandasının toplum üzerindeki etkisi, halkın, emekçilerin yaşadığı süreçler, tarımda yaşanan düş kırıklıkları, zorunlu göç süreci, haydutluk gerçeği gibi temalar üzerine kurgulanmış romanda

toplumun yaşam biçimleri, inançlar atasözleri, dini söylemler ve özdeyişlerle sunulurken gerek Suriyeli gerekse dünya edebiyatında tanınmış sanatçıların adları ve eserleri de geçirilerek metin dışı öğelere yer verilmiştir.

Romanda kişiyi, çevreyi gören, olayları yaşayan kahramanlarının kendileridir. Bu bağlamda okur, anlatıcıların düşünce ve bakış açılarının izin verdikleri ölçüde kahramanları tanımış olur. Yani Hanna Mine, özellikle yol hikâyesi perspektifinde kurulan olay örgüsünde tüm gözlemlerini, karşılaştığı kişilerin onda bıraktığı izleri, anne ve babasına dair duygu ve gözlemlerini, korku, kaygı ve umutlarını, kendisiyle yüzleşmelerini, kadına bakışını hep Birinci kişi anlatım ve bakışıyla okura aktarır. Diğer karakterler ve aralarındaki ilişkiler de hem onun gözünden hem de diyaloglar aracılığıyla yansıtılmış, kendi dilleriyle konuşturulmaları karakteri tanımada okura kolaylık yaratmıştır. Bu teknik, çoklu bakış açısıyla birden fazla karakterin duygu ve tepkilerini sunma olanağı verirken, yaşanan olay ya da olaylara canlılık katmış, birden çok görüşü açısını aynı anda yansıtarak anlatıcı sayısını da çoğaltmıştır. Böylelikle kurgu hem ‘gösterme’ yolu ile hem de ‘anlatma’ yolunun olanaklarıyla kurulmuştur. Bireyin iç dünyasını çözümlemeye, olayların ayrıntılarına inmede bu tekniğin yeri yadsınamaz.

Roman kurgusal anlatı geleneğinin temel yolu “anlatma” tekniğinin olanaklarını geniş biçimde yansıtmaktadır. Anlatıcı tarafından olaylar akış halinde sunulmuş, araya giren betimleme ve diyaloglarla okurda izlenimi canlı tutmuştur.

Gerçekliği ön planda tutulduğu hikâyede kahramanların kendi aile üyelerinden oluşması, gerek mekân gerçekliğini gerek Arap geleneklerini öne çıkararak toplumsal yapının özelliklerini filtresiz izleme olanağı tanımaktadır.

2.2. HANNA MİNA'NIN ŞEREFU KATÎ'İ-T-ṬARÎḲ قاطع الطريق TARÎK (HAYDUTUN ŞEREFLİSİ) ADLI ROMANININ ÖZETİ

Bir yol hikâyesi biçiminde kurgulanan roman, ailenin topraklarını bırakıp yeni bir yaşama doğru yola çıkmalarından önce Terk Edilmiş Kadın adlı bir kadın figürün konu edildiği ilk bölümle başlar. Yazar anlatıcının çocuk yaşlarında tanıklık ettiği bir kadının başından geçmiş bir olayın anı biçiminde anlatımıdır.

Yaşadığı talihsiz bir olay ardından ötelenmiş olan Katrin adlı olan bu kadın, kocasının yokluğunda şiddet dolu bir olaya maruz kalır ve yaşamı tamamen değişir. Bu

olayla bir çıkmazın içine sürüklenen Katrin, evine giren hırsızların saldırısına uğrar. Tecavüz edip kaçan saldırganlar karşısında yardım isteyen kadına birkaç komşu yardım eli uzatsa da karanlıkta kaçan hırsızlarıdır. Kocas, Antakya'dan dönüşünde kadını suçlamış, onu evden kovmuş, zina yapmakla suçlamış, "şerefini" korumak isteyen, "namusunu savunan" koca, kolay yolu seçmiş ve utanılacak durumu temizlemek için kadını öldürmemiş, ona ağır bir şekilde zarar vermiştir. Artık onun "kirli" bir kadın olarak evinde kalmasına izin vermeyecektir. Bu olay karşısında ikiye bölünen mahalleliden bir kısmı kadına inanıp ona acırken diğerkleri toplumun erkek egemen yapısının izlerini yansıtır biçimde kadını suçlamış ve toplumdan yalıtma istemişlerdir. Böyle düşünen Mine'nin aile bireyleri de akraba olmasına karşın kadını evden uzak tutmuşlar ancak çocuk Mine kadının bu gizemli hallerine hep bir merak beslemiş, yemek götürme bahanesiyle onu tanımaya, hikâyesini öğrenmeye çalışmıştır.

Kırk yıl sonra diye devam eden bölümde kadın merhamet dileyerek akrabalarından af diler, onu kabul etmelerini ister. Ona destek olmalarını ister ama reddedilir. Mine Katerin'e yer açmak ve eve gelmesine izin vermek, geri dönüşünü, bir şekilde olsa da, ailenin ona tekrar kabul etmesini sağlamak için çok uğraşır ve çevresinin de yardımıyla ona bütün idaresinde bir iş sağlar küçük bir oda kiralayabilmesi için yardımcı olur.

İkinci bölüm, birinci bölümden bağımsız yine yazar anlatıcının öz yaşamından kesitlediği bir aile anıları biçimindedir. Bu bölüm, romana ad olan ana karakter Berhum'un kurguya dâhil olduğu, aynı zamanda romanın devamındaki olayların temelini oluşturan an ve karakterize edilmiş kişilerin arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır.

Dayı Berhûm, bilinen eşkıyalık algısının dışında cesur bir karakterdir. Mine'nin annesi tarafından akrabasıdır. Bir ağanın hizmetinde çalışmayıp kendi hesabına çalışır. Gençliğinde, korkusuz ve tecrübeli bir haydut olarak tanınmış, asla ölümden korkmayan yürekli bir adamdır. Onur duyulmayan mesleği sırasında en azılı haydutlarla tanışır, onlara meydan okur, çatışmalara girer, kimilerini öldürür, kimilerine derin yaralar açarak onlara hatalarını unutturmayacak izler bırakır. Bir süre sonra çevresindekiler ona itaat ederler. Fakirlerin arasında, övülen biridir; zenginler içinse lanetlenen bir tehdittir. Zenginleri soyarak mazlumların hakkını savunur.

Bölümde Dayı Berhûm karakteri, o yılların genel adalet çerçevesini yansıtır.

Üçüncü bölüm, anne odağında ilerler ve yine annenin evi reisi babanın uzakta olduğu dönemlerde yaşadığı sıkıntılar, ailesini ayakta tutma çabası, bir kadın olarak yer yer güçsüz yer yer çocukları için direnmek zorunda olan bir aile büyüğü algısıyla yaşadıkları zorlu olaylar çerçevesinde örülmüştür.

Yazar anlatıcı bu bölümde de anneyi 1920’li yıllardaki Suriye’ye göndermeler yapar, yoksul ailesinin yaşadığı zorlukları anlatır.

Dördüncü bölüm bir “yol öyküsü” nün başlangıcı durmundadır. Suriye’de çiftçiler ve anne zor durumdadır. İpek böceği yetiştiriciliği de öldüğü için göç etmek zorundadırlar.

Tarihsel bir gerçeklikle Suriye’deki halkın Fransız mandası altında ekonomik yönden çöken, geleneksel tarım kaynaklarını sanayileşme ve kişisel çıkar hesapları içinde yitiren Suriye’nin geldiği zor şartlar kurgulanarak anlatılmıştır.

O kara günlerde annenin yakarışları, babanın karasızlığı, evdeki kasvetli çaresiz bekleyiş babanın kararını açıklamasıyla sona erer. Yürüyerek Antakya’ya gitmeye karar verdiğini, bir eşekle yollara düşeceklerini söyler. Hiç kimseye veda etmeden düşerler yola, zaten kimse de kalmamıştır.

Devam eden bölümle artık yolculuk öyküsü tam anlamıyla başlar ve romanın sonuna kadar devam eder. Birbirini izleyen olaylar, yollar boyunca ailenin başından geçen sıkıntılar, karşılaştıkları birbirine benzeyen ya da farklı özellikteki iyi ya da kötü insanlar, ayakta kalma mücadelesi, açlığa karşı üretilen çareler, yalvarışlar, incinen gurur, karı koca arsındaki tartışmalar, annenin kaygı ve korkularını inandığı yüce değerlerle sağaltma gayretinin yanında babanın umarsızlığı, içkiye düşkünlüğü, karşılaşılan tehlikeler, güçlerinin azaldığı, bu kez sona geldik dedikleri her anda bir yerlerden çıkıp gelen gizli güçleri onların tek koruyucusu olur: Dayı Berhum.

Yolları haydutlarca kesilmiş ve eşek dâhil tüm erzak ve paralarını gasp edilmiştir. Annenin yalvararak Dayı Berhum’dan söz etmesiyle işler bir anda farklı bir yol izler. Kendisini Ali Damoş olarak tanıtan adam, onlara yardım etmek istediğini söyler.

Yol hikâyesinin devamı niteliğindeki bölüm, ailenin başına gelen başkaca olaylar ve sıkıntılarla örülüdür. Süveyde ile Antakya arasındaki haydutların lideri, bir adamını ailenin yanına gönderip, karanlıkta kaybolmalarından, vahşi hayvanlar tarafından

yutulmalarından, başka bir haydut çetesinin ellerine düşmelerinden ya da yorulup özellikle çocukların yolda yürümekten bitkin düşmelerinden korumak için yakınlardaki bir eve gitmelerini sağlar. İpek böceği yetiştiriciliğinin felaketi sonrası, zorla yapılan bu göçte aile, sığınacak bir yer bulmanın hele de bunu Dayı Berhum'un manevi gücüyle sağlanmasını bir mucize gibi görür. Ağa lakaplı adam, anneyi rahatlatmaya çalışarak kendilerine güvenmeleri gerektiğini, onların Dayı Berhum'un emaneti olduğunu söyler. Burada eşine çıkışan ve her zamanki gibi duyduğu kaygılardan dolayı onu aşağılayan baba, ağanın verdiği rehber eşliğinde gösterilen yere gitmelerini buyurur ailesine.

Ağa kendi evini tahsis etmiştir ve ailenin bugüne kadar görmediği güzellikte, büyük ve konforlu bir evdir. Çocuklar, ilk kez halısı olan bir ev, bir düzen görmüşlerdir. Eve girdikten sonra rehberin, *"Sen, ey hanım, çocukların annesi, dışarı gel!"* sözleriyle birden buz kesen aile başta anne olmak üzere hemen bu evi terk etmek isterler. Kapıyı açarak kaçmak için hareket ettiklerinde ağanın sesiyle irkilirler. Dışarıdan gelen seslerle herkes korkuyla irkilir.

Bir gün önce yaşanan çatışmanın özellikle çocuklar üzerinde yarattığı korku ve tedirginlikle başlayan diğer bölümde aile tedirgindir, neyin içine düştüklerini bilmeden kaygı ve merak içinde konuşurlar, gelecek haberleri beklerler. Geceyi uyumadan geçirmişler, aç ve korkulu, silah sesleriyle nefesleri tutulmuş biçimde beklerken baba ve annenin de bu tedirgin hali çocukları daha da huzursuz eder. Sonunda ağa geri döner ama henüz neler yaşandığından haberleri yoktur.

Bu kaygılı süreyi annelerinden aldıkları güçle geçirmeye çalışan çocuklar onun inançlarına sığınarak dua etmeleri için verdiği öğüde uyarak Allah'a sığınır. Dua ederek Allah'tan onları korumasını, her türlü kötülükten onları uzak tutmasını, haydutlardan özellikle babalarını korumasını, Ağa'yı da korumasını dilerler. Baba bu dualar edilirken anneyi uyarır ve Ağa'nın kötü bir adam olmadığını, onları koruduğunu, buna inanmaları gerektiğini, bu koşullarda başka çareleri olmadığını söyler. Anne yine de tedirgindir. En azından Dayı Berhum'un hatırı için dua etmesini söyler, baba da onu dinler. O namaz kılmayan, namazı hiç bilmeyen baba ve çocuklar Allah'a şükrederler.

Bir süre sonra kapı vurulur maskeli bir adam gelir. Adam anneyi rahatlatarak çatışmanın neredeyse barışçıl bir şekilde sona erdiğini, onlardan bir adam öldüğünü, ağanın da elinde küçük bir yaralanma olduğunu söyler ve o kahpe, korkutucu rehberin

oğlunun da sabaha kadar hesabının görüleceğini söyleyerek iyi bir gece gece geçirebilecekleri konusunda onları rahatlatır.

Yine korku ve kaygıyla geçen bir gecenin betimlemesiyle başlayan diğer bölümde anne, çocukları güvende tutma uğruna sürekli dua ederken yazgının önüne geçilemeyeceğini söyler. Baba ise her zaman olduğu gibi, başını dağ tepesine koyarak tıpkı yatağında olduğu gibi hiçbir hesap yapmadan uyumuştur. Kapıya gelen ve romanın sonuna kadar aileyle beraber olacak olan Khadij gelir. Ağanın sağ salim kurtulduğunu, saldırganları yendiklerini, onlara göz kulak olmakla sorumlu olduğunu söyler.

Khadij eşliğinde yapılacak yolculukta yaşananları konu alan bölümler bundan sonra başlar. Ağanın koruması altındadırlar ve güvenlik sağlanmadan yola devam etmelerine izin verilmez. Aile tedirgindir, buradaki konumlarının, yolculuğa nasıl devam edeceklerinin merakı içinde kaygıyla Ağa'dan gelecek sesi beklemektedirler. Ağa, Selim'den adını unutmasını eğer kabul ederse adının Berhum olarak devam edeceğini, onun bütün saygınlığına sahip olarak ailesini güvende tutacak bir yaşam teklif eder. Bu rolün ona da kendisine de büyük bir hizmet de sunacağını söyler. Selim şaşırır ve karısına danışmak zorunda olduğunu, düşünmesini gerektiğini söyler. Bunun üzerine eve dönüp anneye konuşan baba, annenin tepkisiyle karşılaşır. Amaçlarının bunca misafirperverliğin onları haydut yapmak için olduğunu, bunun bir fırsat değil ölüme giden yol olduğunu, bu teklifi reddetmeleri gerektiğini söyler.

Ağa reddi kabul etmese de yazık olduğunu bunları Berhum için yaptığını söyler ve ailenin güven içinde Antakya'ya ulaşması için yardımcı olacağını söyler. Khadij bir eşekli araba getirir anne her şey için Ağa'ya teşekkür ederler ve yola çıkarlar.

Baba ve anne yine de doğru karar verdiklerini düşünerek geçmişe dönüşlerle Ağa'nın Berhum'la olan ilişkisine dair bazı hikâyeler hatırlarlar. Haydutluk geleneğinde saygın bir liderin etrafındakilerin ondan güç alarak yaşamalarının öneminden söz ederler ama bu geleneğin bir parçası olmadıkları için mutludurlar.

Ağanın onlar için sağladığı arabayla Antakya'ya doğru yol almaktadırlar, yol daha güvenlidir, Khadij, tüfeği omzunda koruma görevi üstlenmiştir

Petrus Kayası'na gitmek istemediğini söyleyen çocuğa annesi, göğsüne haç çizmesini öğütler, Khadij 'in koruması altında, sağ salim Kutsal kayaya ulaşabilmeyi diler. Söze karışan Khadij, annenin dinsel bilgisini överek çocuğa bu kutsal hakkında

bilgiler verir. O sırada, birden silah sesleri yankılanır ve maskeli bir sesin, tiz bir şekilde “Kımıldamayın!” sözüyle irkilirler.

Kim olduklarını, nereye gittiklerini sorgulayan adamlara Khadij bilgi verse de adamlar tereddüt ederler. Ağanın misafirleri olduklarını söylese de para vermeden geçmelerine izin vermezler. Khadij kadının Berhum’un akrabası olduğunu söyleyince işler değişir ve arabadan inerler.

Yol hikâyesine ara verilip yazar anlatıcının geçmişe dönüp yaşadıkları mahallede hatırladığı bir anın aktarıldığı bölüm, anlatıcının beş ya da altı yaşlarında olduğu dönemlerdeki ilk köyü olan İsveç’te, bir kadının görüntüsünü hatırladığı geçmiş günlerdir. O zamanlar, bu komşuyu sevdiğini itiraf eder kendi kendine. Kadının babasıyla bir ilişkisi vardır. Babasını, onun annesine bunu nasıl yapabileceğini, hayran olduğu kadını, sadakat duygusunu sorgulayan çocuk belki de hayatının ilk ve en derin düş kırıklığını da yaşamış olur.

Yol öyküsü bu kısa anıdan sonra devam eder. Bir önceki bölümde yollarını kesen çetenin yine zorunlu misafirliğidir ki bu kez yine bir liderle tanışır ve bu lideri diğerlerinde olduğu gibi Dayı Berhum’la karşılaştırılması yapılır. Amca Berhum’un hepsinden güçlü olmasına karşın onun başka bir tür adam olduğu, daha fazla iyiliksever ve daha kararlı bir lider olduğunu, sözünün eri bir kişi olarak her zaman güvenildiğini anlatır. Ve şimdi, İsveç’ten Antakya’ya göç ederken, sadece Berhum dayı olduğu için, bu çetecilerin onları misafir ettiğini anladıklarını, bunun için de biraz olsun kendilerini güvende hissettiklerini söyler.

Ağanın evinde konukluk devam etmektedir. Ağanın eşi Fravona, kibar, yardımsever bir kadındır ve misafirlerini rahat ettirmek için uğraşır. Khadij yolun devamı için endişelidir. burada bir yuva sıcaklığı bulurlar. Fakat beklenmedik bir olay, huzurlarını bozar. Eşek, kapının önünde bağlı olduğu yerden kaçmış ya da birisi ona zarar vermiştir. Khadij, o gece onu bulmak için boşuna uğraşır. Sabahki yolculuğun artık garanti olmaması anneyi iyiden iyiye telaşa sürükler.

Eşeğin kaybolmasıyla ertesi gün çıkılacak yolculuğun sekteye uğratması en çok anneyi huzursuz etmiş, Fravona’nın ev sahipliği çok iyi olmasına, güven ve huzur içinde onları ağırlamış olmasına karşın babanın duyarsızlığı ve Khadij’in bulma işini başaramaması anneyi umutsuzluğa itmiştir. Bu durumda yaşananları çocuk gözüyle

değerlendiren anlatıcı, annesiyle olan bağıını sorgular bu bölümde. Babayı, tüm sefaletle rağmen, en azından dıştan bakıldığında, sadece anneye karşı değil, onlara, kendi çocuklarına karşı da duyarsız ve sorumsuz olmakla suçlar. Burada tekrar Berhum Amcayı hatırlar ve ona her zaman hayrandır.

Devam den bölümde hala Ebu'd-Deylâm'ın evindedirler ve eşiğin bulunup gelmesini beklemektedirler. Her şeye karşın çocuklarıyla ilgilenen anne kaygılı, baba ise her zamanki gibi bağımlılığa karşı koyamamış, sarhoştur. Ağa Antakya'dan ayrılana kadar orada kalabilecekleri konusunda onlara güvence verir ama yol için de yardımcı olacağını söyler. Aileyi Khadij 'e emanet ederek onları Antakya'daki buğday hanesine ulaşana kadar yalnız bırakmamasını söyler.

Birbirleriyle bağlantılı bu bölümlerde Antakya'ya yolculuğun son virajları ve Antakya'ya ulaştıktan sonraki süreçler anlatılır.

Yaşlı eşek de yorgundur artık dayanacak gücü kalmamıştır. Biraz dinlendikten sonra tekrar yola çıkılır. Eşek dinlenmiş, son dönemeç için güç kazanmıştır. Bunca zorluktan sonra annesi, gözlerinde hâlâ biriktirdiği acıyı taşıyarak, kafasını yere eğer. Bu kadar fedakârlık ve acının ardından, bir şekilde umut edebilmek, her geçen gün daha da dua etmek derken nihayet, birkaç saatlik yolculuktan sonra, anne "*Evet, işte geldik,*" der ama sesindeki yorgunluk, müjdeye karşı duyduğu derin üzüntüyü gizleyemez. Ulak, güzel sesiyle ezberlediği türküyü söyleyerek ortamı biraz yumuşatmak ister. Sonunda Antakya'ya varırlar hana gelirler. Hacı Kasım adında birine ait olan ve yine Dayı Berhum'a ve Ağa'ya saygı duyan bu adam handa kendi odasını aileye tahsis eder. Antakya'nın tarihi hakkında konuşurlar. Antakya'nın tıpkı kendileri gibi direnen bir şehir olduğunu, depremlerle yedi kez sarsılmasına karşın hala ayakta kaldığını söyler Khadij ve ekler, bu şehrin her sarsıldığında kalbinin sağlam kaldığını çünkü bu şehrin hayatta kalmayı bilecek kadar güçlü olduğunu söyler.

Devam eden bölümde ailenin rehber Khadij'le olan ilişkisi üzerine diyalogların yer aldığı satırlar ağırlıklıdır. Khadij, bu handa da onlara elinden geldiğince yardımcı olur, geçirdikleri bu son günleri iyi geçirmek ister. Anne de kendisini yormamasını söyler ve Ağa tarafından ödüllendirilmesini diler. Bundan sonraki konuşmalar daha çok kadın ve aşk üzerinedir. Sevdiği bir kız vardır ama o da kendisi gibi fakirdir. Sohbet

“haydutluk”tan da söz açılır. Bir ulak bir refakatçi olarak çalışsa da haydut olarak devam etmek istediğini söyler.

Handa geçen belirsiz bekleyiş, Khadij’in birdenbire kaybolmasıyla daha da huzursuz eder aileyi. Ancak Hacı Kasım onları rahatlatır ve diğerleri gibi bu misafirperverliği Dayı Berhum ve Ağa’ya duyulan saygının sonucu olduğunu söyler ve burada güvende olduklarını hatırlatır.

Nihayet Khadij dönmüştür. Getirdiği zeytinyağı ile babaya içmeden önce bir kaşık içmesini ısrarla öneren adam bunun sarhoş olmayı önlediğini söyler. Mucize gerçekleşir ve baba bir kadeh içer, bir kadeh daha içer ve sarhoş olmaz. Anne buna rağmen inanmaz, Khadij’in tarifine güvenmez. Ve sonra, bir iki kadeh rakı içtikten sonra, Khadij, yüreğiyle dolu, sıcak, sevgi dolu sesiyle şarkılar söyleyerek Khadij’in aşkına yanarlar.

Devam eden bölümde şaşırtıcı bir karşılaşma yaşanır. Aile hiç beklemediği olaylara tanık olur. Khadij bir sırrı açıklayacağını söyler. Bir yolcudan İsveç’te Fransız danışmanını öldürdüklerini duymuştur. Bu işi katil, Dib Servin, namı diğer Kaplan adıyla birinin yaptığını, tam gündüz vakti gerçekleştirdiğini, korumalardan bir şekilde kurtulduğunu anlatır. Bir çakalın, aslanın kudretini taşıyan, yalnızca Rabbinden korkan biri olduğunu, bunun da ilk işi olmadığını söyler. Berhum’un sorgulandığını, serbest bırakıldığını ama bu işin planlayıcısının olduğuna inandığını anlatır. Ve duyduklarını burada buraya gömmeleri için onlardan söz alır.

Tam o sırada kapı çalar, anne yüksek sesle bağırır, gelen Berhum amcadır. Herkes kucaklaşır, anne çok duygulanır.

Son bölüm Hanna Mine’nin bir anlamda çocukluk yıllarında tanıklık ettiği bu yol hikâyesinde deneyimlediklerini, onda kalanları kendisine nasıl malzeme yaptığını içeren sözleriyle başlar.

Ardından anlatıcı olaya girer. Berhum aileyle ilgili bilgi almak ister. Uzun uzun konuşurlar sonunda herkesi tek tek öper vedalaşır. Bu, ailenin onunla olan son görüşmesidir.

Berhum’un gidişinden sonra aile İskenderun’a giderken yolda şoför, Fransızlarla iş birliği yapan bölge müdürünün öldürüldüğü ve korkmamalarını söyler. Şoför olduğunu ailenin güvenini kazanır.

2.3. OLAY ÖRGÜSÜ

“Olay” hikâye türünün vazgeçilmez ögesidir. Hikâye, olandır, olayın biçimlendirdiği serüvendir. Olay ise sözlük anlamı itibarıyla ‘olup geçen şey’dir. Yaşama ait bir parça olan olayı yazar kendi elinde yeniden biçimlendirerek ona zaman, mekân, kişi öğeleri yerleştirerek edebî bir boyut kazandırır ki olayı canlı ve gerçeksi kılan bu öğelerdir. Anlatıma dayalı türlerin vazgeçilmez elemanı olan olay, taklit ve yansıtma eylemleriyle biçimlenir. Bir anlamda anlatının hayata dönük yüzüdür. Uydurulmaz, hayattan ödünç alır. Mehmet Tekin, Roman Sanatı Romanın Unsurları 1, Ötüken Yay.1991)

Olay örgüsü ise anlatının mantıksal yanını oluşturan, olayın beslediği, yönlendirdiği bir yapıdır. Anlatıcının zaman, mekân ve kişilere yüklediği nitelik, konum, işlev ve beklentiye göre özenle, belirli bir amaca göre biçimlendirilmesidir, bir anlamda diziliş, kuruluş mantığıdır.

Kimi yazarlar olay örgüsünü kurarken seçmeci bir anlayışla hareket eder ve olayları akış içinde vermek yerine özetleyici, ileri-geri gidişli, bütünü değil de parçalarını öne çıkaran bir yaklaşımı tercih ederler. Bunu yaparken türler arası geçişlerle metinler arasılıktan yararlanarak olay içinde olay yaratırlar ve anlatı bir bütünlük içinde örgü içermemiş olur.

2024 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığımız seminer çalışmamızın örnek metni olan, Hanna Mine'nin “Şerefu Kâtı‘i’-Tarîk/Haydutun Şerefli” adlı romanında da sözünü ettiğimiz bu özellikleri barındıran çağdaş Arap Edebiyatı örneklerinden biridir. Metin roman türünde yazılmıştır. İlk bölüm dışında anlamsal ve kurgusal bağlamda birbirini izleyen zaman, mekân ve kişi ile bu öğelerin örtüşük olduğu olaylarla örülü yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Anlatıcı temel olarak yazar anlatıcı sıfatıyla Hanna Mine'nin çocuk halidir. Kimi bölümlerde yazar anlatıcı sıfatıyla doğrudan okuruna seslenir. Geleneksel romanda yer alan giriş, gelişme, sonuç bölümlerinin kesin çizgilerle yer almadığı, anlatım teknikleriyle kurgulanan bir anlatıdır. Bu bağlamda bölüm bölüm değerlendirildiğinde ki her bölüm birbiriyle bağlantılı gibi görünse de kendi içinde bağımsızdır, genel hatlarıyla olayların aşağıdaki biçimde sıralandığı söylenebilir:

Terk Edilmiş Kadın, başlıklı birinci bölüm adından da anlaşılacağı üzere, bir kadın figür üzerinden ilerlemektedir. “kadın” olarak sunulması, başlangıçta bir adının olmaması kadına verilen değere, kadının ezilmişliğine bir gönderme ayrıca “kadın sorunsalına” bu karakter ve yaşadıkları karşısında toplumun ve erkeklerin bakışına bilinçli bir başlıktır.

Yazar anlatıcı çocuk yaşlarında tanıklık ettiği bu kadınla ilgili bir anıyı kırklı yaşlarına geldiğinde bir kez daha hatırlar ve o günkü gözlemleri, ailenin olaya bakışı, toplumun durumu ve olay karşısındaki tavrı ile bugünkü (kırklı yaşlardaki Mine) yorumları zamansal paradoksla okura aktarır.

Kadın ailenin bir üyesidir. Babanın, babaannenin yeğenidir, aileye yasaklıdır. Bunun nedeni yaşadığı talihsiz bir olay ardından gelen ötelenmişliktir. İsveçli bir şehirde yaşayan adı Katrin olan bu kadın, bir gece düğün sırasında kocasının yokluğunda şiddet dolu bir olaya maruz kalır ve yaşamı tamamen değişir. Bu olayla bir çıkmazın içine sürüklenen Katrin, evine giren hırsızların saldırısına uğrar. İki çocuğuyla birlikte onu korkutarak, sadece hırsızlıkla yetinmeyen, tecavüz edip kaçan saldırganlar karşısında komşularından yardım isteyen kadına birkaç komşu yardım eli uzatsa da karanlıkta kaçan hırsızları yakalayamamışlardı. Kocasını, Antakya’dan dönüşünde kadın her şeyi olduğu gibi anlatsa da adam kadını suçlamış, onu evden kovmuş, zina yapmakla suçlamış, "şerefini" korumak isteyen, "namusunu savunan" koca, kolay yolu seçmiş ve utanılacak durumu temizlemek için kadını öldürmemiş, ona ağır bir şekilde zarar vermiş, ama onu öldürmemiştir. Sonunda onu boşamış, manevi mahkemeye başvurmak yerine, onu "tereddütsüz" ve "gururla" evinden atmıştır. Artık onun "kirli" bir kadın olarak evinde kalmasına izin vermeyecektir. Bu olay karşısında ikiye bölünen mahalleliden bir kısmı kadına inanıp ona acırken diğerleri toplumun erkek egemen yapısının izlerini yansıtır biçimde kadını suçlamış ve toplumdaki yalıtım istemişlerdir. Böyle düşünen Mine’nin aile bireyleri de akraba olmasına karşın “kadın” ı evden uzak tutmuşlar ancak çocuk Mine kadının bu gizemli hallerine hep bir merak beslemiş, yemek götürme bahanesiyle onu tanımaya, hikâyesini öğrenmeye çalışmıştır.

Kırk yıl sonra diye devam eden bölümde kadın merhamet dileyerek akrabalarının yanına gelir ve onlardan af diler, onu kabul etmelerini ister. Derin bir sefalet içinde kara bir acı çektiğini anlamalarını aile olarak ona destek olmalarını, o insanlar arasında bir hizmetçi olarak huzur içinde ölmek istediğini, yaptığı yanlışlar ve sonra ettiği tövbeyle

bir miktar onur içinde gömülmeyi arzu ettiğini söyler ama baba, bunu reddeder; anne, kızının evini ziyaret etmesini, hatta yüzünü görmesini yasaklar ama Mine Katerin’e yer açmak ve eve gelmesine izin vermek, geri dönüşünü, bir şekilde olsa da, ailenin ona tekrar kabul etmesini sağlamak için çok uğraşır ve çevresinin de yardımıyla ona tütün idaresinde bir iş sağlar küçük bir oda kiralayabilmesi için yardımcı olur. Bir yıl sonra ölen “terk edilmiş kadına ” son yıllarında yaşam hakkı veren Mine, onun huzurlu, güven içinde ve kendisine yazılanla razı bir şekilde öldüğünü düşünür ve onu son yolculuğunda yine yalnız bırakmaz.

Dayı Berhûm... ve Emrindeki Casuslar adlı ikinci bölüm, birinci bölümden bağımsız 3.kişi anlatımla başlayıp devamında yine yazar anlatıcının öz yaşamından kesitlediği bir aile anekdotu biçimde devam eder. Bu bölüm, romana ad olan ana karakter Berhum’un kurguya dâhil olduğu, aynı zamanda romanın devamındaki olayların temelini oluşturan an ve karakterize edilmiş kişilerin arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır.

Dönemin toplumsal yapısına, adalet anlayışına, adaletin devlet eliyle değil de gücü elinde tutan kimi egemen yapılarca kendi yöntemleriyle sağlandığına, sıradan bir insanın belki de halkın hayatta kalmak için bu ve bunun gibi insanlar karşısındaki ezilmişliğine bir anlamda Suriye’nin 1920’lerine bir perspektif sunan bölüm, Dayı Berhûm karakteri bağlamında bu toplumsal gerçekliği yansıtmak amacıyla kurgulanmıştır O zamanların mafya düzeni, “Haydut” sınıfının varlığı Mine’nin kırklı yaşlarındaki Suriye’si ve dünyadaki karşılıklarıyla karşılaştırmalı olarak verilir. Dönemin haydutluğunun sadece küçük çaplı kötülüklerle sınırlı olduğu, ana varlıklarının zenginleri soyup elde ettiklerini fakirlere dağıtarak şeref ve adalet duygusuyla, mazlumların hakkını zalimlerden almak için mücadele ettikleri anlatılır.

Dayı Berhûm, bilinen eşkıyalık algısının dışında cesaretli ve güçlü bir karakterdir. Mine’nin annesinin akrabasıdır. Hiçbir zaman bir ağanın hizmetinde tüfek, tabanca, sopa, bıçakla sıradan bir koruma olmayı kabul etmez, kendi hesabına çalışır. Gençliğinde, korkusuz ve tecrübeli bir haydut olarak tanınmış, asla ölümden korkmayan yürekli bir adamdır. Onur duyulmayan mesleği sırasında en azılı haydutlarla tanışır, onlara meydan okur, çatışmalara girer, kimilerini öldürür, kimilerine derin yaralar açarak onlara hatalarını unutturmayacak izler bırakır. Zamanla çevresinde topladığı grubun başı olur ve herkes ona koşulsuz itaat eder. Otoritesine karşı gelmeye ya da sesini yükseltmeye cesaret

eden olursa karşısında acımasız gücünü bulur. Bu sertliğin arkasında olağanüstü fiziksel gücü ve her türlü silahı ustalıklarla kullanma yeteneğinin yanında fakirlerin sevgisini ve saygısını kazanan bir yürek yatar. Fakirlerin gözünde o, övülen bir kahramandır; zenginler içinse lanetlenen bir tehdittir. Zenginleri soyar, elde ettiklerini fakirlere dağıtır; şeref ve adalet duygusuyla, mazlumların hakkını zalimlerden almak için mücadele eder.

Bölümde Dayı Berhûm karakteri, o yılların genel adalet çerçevesini yansıttığının yanında Mine'nin annesinin yaşadığı bir sıkıntıyı komşusunun aracılığıyla bu akrabanın yardımıyla çözme çabası ve ömrünün sonuna kadar ona duacı olup, ilerleyen bölümlerde varlığıyla aileye hep “güç” olacağın ipuçlarını verecek bir olayla devam eder.

Olaya geçmeden önce annenin kişisel yaşamına göndermeler yapılan bölümde annenin karakteristik özellikleri, diğer bölümlerde daha ayrıntılı verilecek anne figürü için ipucu niteliği taşır. Ailesini, kardeşlerini erken yaşta kaybeden ve yapayalnız kalan annesinin inançlı, kaygı dolu, eşini her türlü sıkıntısına karşın kabullenmiş, fedakâr, çocuklarına bağlı bir kadın olduğu anlatılarak yaşanan olaya geçilir. "Paşalar'ın uşağı" olarak bilinen bir adamın annesine ait küçük bir toprağı ondan çalması, tapuyu göstermesine karşın adamın bu iddiaları reddetmesi, zavallı kadının gözü yaşlı bir başına durumu kabullenmesi, bu yalnız günlerde o ve çocuklar için felaketlerin ardı ardına ailenin peşini bırakmadığına yıpratıcı günlerdir. Durum karşısında çaresiz kalan annenin imdadına koşan “Haydut” olarak bilinen amcasının oğlu Dayı Berhûm ‘un yardımıyla toprağına kavuşan Mariana Mihâil Zakûr, kocasının yokluğunda bu kez adaleti gücüyle sağlamaya çalışan akrabaları aracılığıyla ayakta durmaya çalışır, ailesinden kalan tek bir toprak parçasını da koruyabilir. Evlerine gittiklerinde eşiyile beraber akrabasına sevgi ve şefkatle yaklaşan, ayrıca güç ve güven veren Berhum'a karşı büyük ve çocukça bir sevgi hisseden, onu sadece amca olduğu için değil, bir adam olduğu, güçlü ve cesur olduğu için seven çocuk Mine'nin hayatındaki tek erkek figür olan babayla karşılaştırma yapmasına neden olan bir rol modelle tanışmasıdır da ayrıca.

Muhtar ve Rehin Kardeşim adlı üçüncü bölüm, anne odağında ilerler ve yine annenin evi reisi babanın uzakta olduğu dönemlerde yaşadığı sıkıntılar, ailesini ayakta tutma çabası, bir kadın olarak yer yer güçsüz yer yer çocukları için direnmek zorunda olan bir aile büyüğü algısıyla yaşadıkları zorlu olaylar çerçevesinde örülmüştür.

Yazar anlatıcı gerçek yaşanmışlıklarla kurguladığı bu bölümde de anne yüreğini çocuk bakış açısıyla tanımlayarak başlar ve küçük bir çocukken, annesinin masum ve hüznü gözleriyle, Süveyde'nin muhtar evi olan İlyas Yusuf Hicazi'nin evinde rehin kalan kardeşine karşı duyduğu acı dolu hikâyeyi anlatır. Yine 1920'lerin Suriye'sine gönderme yapan anlatıcı, yoksullukla iç içe olan ailesinin derin bir sefalet içinde olduğunu anlatır, Oturdıkları toprakların ipek böceği yetiştirenlerin ve yoksulluğun en çetin hallerine göğüs gerenlerin yaşadığı dut bahçelerinin arasında olduğu bu toprakların da zalim ve merhametsiz muhtar İlyas Hicazi'ya ait olduğu söylenirken dönemin sınıflı yapısına, bir tefeci, vicdanı olmayan bir insan, zorbalığı adeta bir takıntı haline getirmiş ve deliliğe kadar varan bir insan olarak tanımlanan “egemen güç” anlatılır. Yaşadıkları dut bahçesinin karanlığının korkutuculuğu, çocuksu gözlemler ve hayal ürünü betimlemelerle dile getirilirken gerçeklikle düşlerin tedirginliği içinde yaşam biçimleri betimlenir. Babanın uzakta olduğu zamanlarda annenin korkusunun bir takıntıya dönüştüğü ama sığıntıyı hep inancında bulduğu, bununla ayakta durmaya çalıştığı söylenir. Bölüm ezen-ezilen ilişkisini yansıtan Müftü Hicazi karakterinin aileye yaptığı zulmün anlatıldığı bir olayla devam eder. Bir ağa, bir hükümdar olarak tanıtılan bu adam her şeye hükmeden, emeği sömüren kadına saygı duymayan ve ezen bir kişi olarak tanıtılır. Acımasız bir faizci, kalpsiz bir zalim olan ağanın karısı onun tam tersi yardımsever bir kadın olarak tanıtılırken kutuplulukla “iyi-kötü” algısı yaratılmıştır. Annesini ağaya borcu vardır ve borcunun bir kısmını ödemek için müftüye hizmet etmesi adına kızını gönderir. Ancak müftü onu, hayvanların arasına bodrumda hapsederek, borcunu tamamen ödeyene kadar rehin tutmaya karar verir. Annem, dizlerinin üstüne kapanarak yalvararak gözyaşları içinde dua etse de ağa, annenin yalvarışlarını hiçe sayarak, üzerine tükürür, onu azarlar, küfürler savurur ve tehdit eder.

Çaresiz kalan anneye cesur ve güçlü komşu olarak tanımlanan kadın, yine "Berhum dayıya gitmesi gerektiğini söyler. Onun, Suveydiye köyündeki tek adam olduğunu ve bu sorunu yalnızca onun çözebildiğini söyler. Berhum'a tüm derdini yüklemek ona hiç uygun gelmese anne isteksizce kabul eder. Ağanın silahlı olması, adamlarının varlığı ve hükümetin onun yanında olması kadını ürkütse de Berhum'un cesareti ve saygınlığının ağayı alt edebileceğini de düşünür. Böylelikle ağayı durdurabilir ve kızını geri alabilir umuduyla ve kaygılarla gittiği Berhum'un evinde yine sevgi ve şefkatle karşılanan anne, gücün güce üstünlüğünün yaşandığı onun için çok yabancı bu ilişki ağında yanında kızıyla

ayrılırken Berhum’a duyduğu saygıyı ve varlığına dualarıyla bu sıkıntıdan da kurtulmuş olur.

Yolculuk Yolları ve Beklenen Sezon adlı dördüncü bölüm bir “yol öyküsü” **nün başlangıcıdır.** Suriye’nin her yerinde çiftçilerin durumu kötüleşmiştir. Anne de bunu safça bir inançla insanların inançsızlıklarına ve küfürlerine bağlar. Çocuklarına her zaman dua etmelerini belki bu belanın böylelikle üzerlerinden kalkacağını ve ipek böceği hasadının düzgün şekilde çıkarabileceklerini söyler. Yazar anlatıcı “biz fakirler” olarak içinde bulunduğu sınıfa atıf yaparak Rab’den, Meryem Ana’dan ve meleklerden onlara merhamet dileklerini, yıl boyunca çalıştıkları tarlalarda ellerindeki ipek böceği kozasını satıp borçlarını ödeyerek biraz rahata ermek istediklerini yaşam koşullarına dair betimlemelerle verir.

Beş yaşında bir çocuğun gözlemlerinin dile geldiği bu bölümde annenin yönlendirmeleriyle inançlarından aldıkları güçle ayakta kalmaya çalışan ve umut eden çocukların Allah’ın onları inançsızlıkları yüzünden cezalandırdığına inanmaları, bu gazabın ancak tövbe, dua ve azizlerin şefaatine sığınarak kaldırabileceklerini düşünmeleri onları hep duaya yönlendirir.

Bir umut ipek böceği sezonunu alacak olan ağa/muhtara gitmeyi planlayan, onu memnun ederlerse belki bir yol bulunur diye düşünen anne ve çocuğa baba engel olur. Sezonun kaybolduğunu, herkesin perişan olduğunu söyleyen babanın da annenin de onlar gibi bu işe muhtaç yoksulların da bilmediği şeyler vardı.

Göç etmek zorunda olduklarını, ipek böceği yetiştiriciliğinin öldüğünü, Fransızların. Çok ucuz olan sentetik ipek pazarıyla doğal ipeğin hiçbir şansı kalmadığını söylerken sadece dua etmekle bir şey değişmeyeceğini de ekler baba.

Tarihsel bir gerçekliğe kapı aralayan bölümde, Fransız mandası altında ekonomik yönden çöken, geleneksel tarım kaynaklarını sanayileşme ve kişisel çıkar hesapları içinde yitiren Suriye’nin geldiği nokta hem toplumsal gerçeklik hem de aile ilişkilerine yansıyan kısmıyla kurgulanmış. Açlık, sefalet ve ayakta kalma mücadelesi veren ailelerin dayanma güçleri, kadın erkek arasındaki dengeler, erkeğin aile içindeki gücü ve buyurganlığı bu sorunlar etrafında kurguda yer almıştır.

Yazar anlatıcının çocukluktan büyük anlatıcıya geçtiği kısımlarda Fransız mandasının gerçek amaçlarını sorguladığı satırlar, ipek böcekçiliği tarımı, bu geleneğin neden yok olduğu, bunun üzerine oynanan oyunların asıl nedenleri “aydın Mine” ağzından yorumlanır ki bu yıllar sonra bu acıların tanıklığından geçmiş bir çocuğun aydınlanmasıdır. Fransa'nın Suriye'ye medeniyet getirmek, onları eğitmek ya da bağımsızlığa hazırlamak gibi yüce ideallerle gelmediğini öğrenmek onun için acı bir uyanış olur. Gerçekte Fransa işgal için gelmiş ve Suriye'yi kendi toprağı haline getirerek kaynakları yağmalamak, tarımı ve sanayiye yok etmek istemiştir.

Ve böylece, büyük göç başlar. Kırsalın sessiz topraklarından şehirlere doğru uzanan yollarda, bitkin insanlar çocuklarını ve birkaç parça eşyalarını sırtlanıp yürümeye koyulur. Çukurlarla dolu patikalarda ilerlerken, yorgun bedenler birer birer yere yığılır; hastalar, yaşlılar, umutlarını kaybedenler, göç kervanlarının ardından sessizce toprağı karışırlar. Bu, köklerinden koparılan bir halkın göçüdür, ipekböceklerinin ölümüyle birlikte, bir milletin alın teri, hayalleri ve geleceğı de toprak altında ezilir.

Zihinlerde derin izler bırakan o kara günlerde açlık, kıtlık bir vebanın habercisi gibi ufukta belirir. İnsanlar sahip oldukları azıcık malı satmaya başlar; kimisi her şeyini elden çıkarır, kimisi borca girer, kimisi ise dilenmeye mecbur kalır.

O kara günlerde annenin yakarışları, babanın karasızlığı, evdeki kasvetli çaresiz bekleyiş babanın kararını açıklamasıyla sona erer. Yürüyerek Antakya'ya gitmeye kara verdiğini, bir eşekle yollara düşeceklerini söyler. Hiç kimseye veda etmeden düşerler yola, zaten kimse de kalmamıştır. Dayım Berhum'un ölümü, onları kökünden koparmış, sanki gökyüzü bile sırtını dönmüştür.

Çölün içinde, vahşi doğada... ve kaybolmuşluk! adlı bölümle artık yolculuk öyküsü tam anlamıyla başlar ve romanın sonuna kadar devam eder. Birbirini izleyen olaylar, yollar boyunca ailenin başından geçen sıkıntılar, karşılaştıkları birbirine benzeyen ya da farklı özellikteki iyi ya da kötü insanlar, ayakta kalma mücadelesi, açlığa karşı üretilen çareler, yalvarışlar, incinen gurur, karı koca arsındaki tartışmalar, annenin kaygı ve korkularını inandığı yüce değerlerle sağaltma gayretinin yanında babanın umarsızlığı, içkiye düşkünlüğü, karşılaşılan tehlikeler, güçlerinin azaldığı, bu kez sona geldik dedikleri her anda bir yerlerden çıkıp gelen gizli güçleri onların tek koruyucusu olur: Dayı Berhum.

Yazar anlatıcının çocukluk yılları söyleminin devam ettiği bu bölümde de güçlüklerle dolu göç yolunda anne babanın uyuşmazlıkları, yük için kullandıkları eşeğin durumu ve annenin Dayı Berhum'a dualarıyla başlar. O olsaydı her şeyin başka türlü olabileceğini düşünen anne, o cesur ve eli açık amcanın onları bu yolda haydutlara karşı koruyacağını düşünür ama çok geçirir, çünkü amca ölmüştür. Baba da bir tehlikeyle karşılaştığında *"Biz, amca Berhum'un akrabalarıyız... Bize yardım edin, hatırası için!"* sözleriyle yine onun varlığından güç alır, gökyüzünün dualarını kabul etmediğini, güçlüden yana olup zayıfı ezdiği söyleyip anneyi kızdırır. Anne yine de *"Rabbine tövbe et, şükret ki hiç kimse ölmedi, sağ salım çıktık!"* sözleriyle çocuklarını ve yol koşullarını rahatlatmaya çalışır. Antakya'ya ulaşana kadar bu lanetli yolculuğun biteceğini kuvvetli inancıyla şu şekilde ifade eder:

"Korkma, korkmayın çocuklar, ben korkudan ağlamıyorum, sadece bıraktıklarımızdan, nereye gittiklerini bilmediğimiz göç edenlerden ağlıyorum. Allah bizimle, Allah bizi terk etmez, özellikle çocuklar için. İsa çocukları severdi, havarilerine 'Çocukları bana getirin' demişti".

Etrafları geniş, ıssız bir çölle kaplı, geceleyin her türlü vahşi hayvanın gezindiği ürkütücü bir yoldur ama birdenbire bir mucize olur: Güneş batmaya yakın, iki adamın silah doğrultarak yollarını kesmesiyle başlayan bu korkulu mucize roman sonuna kadar çeşitli biçimlerde ailenin hem umuda açılan yollarının hem de gizli koruyucularının gücüyle bu zorlu koşulları atlatabilmelerinin ilk karşılaşmasıdır.

Yolları haydutlarca kesilmiştir ve eşek dâhil tüm erzak ve paralarını gasp etmek istemişlerdir. Annenin yalvararak Dayı Berhum'dan söz etmesiyle işler bir anda değişir. Kendisini Ali Damoş, Ali es-Sâbi'nin babası olarak tanıtan adam, Berhum için kendisinin kardeşi olduğunu, bu yolda bir gün onu kurtardığını, şimdi ise kendisinin onlara yardım etmek istediğini söyler.

Berhum'un ister ölü ister diri ezilenin, yoksulun, adaletin yanında olduğu gibi ailesinin de her zaman tek koruyucusu olduğu gerçeği bir kez daha ailenin zihnine kazınmış olur.

Erkeklik aşıldığında... adlı bölüm yol hikâyesinin devamı niteliğinde ailenin başına gelen başkaca olaylar ve sıkıntılarla örülüdür. Üçüncü kişi gözlemci anlatımla başlayan bölüm, ilerleyen satırlarda yine yazar anlatıcı ve çocuk gözlemleri ve

tanıklığında devam eder. Süveyde ile Antakya arasındaki haydutların lideri, bir adamını ailenin yanına gönderip, karanlıkta kaybolmalarından, vahşi hayvanlar tarafından yutulmalarından, başka bir haydut çetesinin ellerine düşmelerinden ya da yorulup, özellikle çocukların yolda yürümekten bitkin düşmelerinden korumak için yakınlardaki bir eve gitmelerini sağlar. İpek böceği yetiştiriciliğinin felaketi sonrası, zorla yapılan bu göçte aile, sığınacak bir yer bulmanın hele de bunu Dayı Berhum'un manevi gücüyle sağlanmasını bir mucize gibi görür. Bu insanların bu kadar merhamet göstermelerinden biraz tedirgin olsa da baba rahattır ve başka çarelerinin olmadığını söyler. Ağa lakaplı adam, anneyi rahatlatmaya çalışarak kendilerine güvenmeleri gerektiğini, onların Dayı Berhum'un emaneti olduğunu söyler. Burada eşine çıkışan ve her zamanki gibi duyduğu kaygılardan dolayı onu aşağılayan baba, ağanın verdiği rehber eşliğinde gösterilen yere gitmelerini buyurur ailesine.

Bu satırlardan itibaren anlatıcı, yazar anlatıcıya, olayların tanığı çocuk Hanna'ya geçer. Rehber eşliğinde gösterilen yere giden ailenin merak ve kaygıları betimlemelerle verilir. Ağa kendi evini tahsis etmiştir ve ailenin bugüne kadar görmediği güzellikte, büyük ve konforlu bir evdir. Çocuklar, ilk kez halısı olan bir ev, bir düzen görmüşlerdir. Anne zarar vermekten korkar, yine tedirgin olur, baba ise her zamanki gibi rahattır. Eve girdikten sonra rehberin, "*Sen, ey hanım, çocukların annesi, dışarı gel!*" sözleriyle birden buz kesen aile başta anne olmak üzere hemen bu evi terk etmek isterler. Babanın da yüzü değişir, sararıp kasları titrer. Mırıldanarak küfür eder. Kapıyı açarak kaçmak için hareket ettiklerinde ağanın sesiyle irkilirler:

"Ne oldu?"

Baba: Her şey yolunda, Ağa!

Ve neden evi terk ediyorsunuz o zaman?"

Anne, kötülüğü kırmak için:

"Çocuklar bir şeyler kırarsa başımız belaya girer diye korktuk... Bu yüzden evi terk etmek zorunda kaldık, Ağa!" Der.

Ağa bunu kabul etmez ve rahmetli Berhum amca adına, bu evden kalacaklarını, rehberin yaptığı yanlışın da hesabını göreceğini söyler. Tam o sırada dışarıdan gelen silah sesleriyle konuşma kesilir.

Karanlık... ve bir Haydutun Şerefi adlı bölüm, bir gün önce yaşanan çatışmanın özellikle çocuklar üzerinde yarattığı korku ve tedirginlikle başlar. Aile tedirgindir, neyin içine düştüklerini bilmeden kaygı ve merak içinde konuşurlar, gelecek haberleri beklerler. Geceyi uyumadan geçirmişler, aç ve korkulu, silah sesleriyle nefesleri tutulmuş biçimde beklerken baba ve annenin de bu tedirgin hali çocukları daha da huzursuz eder. Bu satırlar duygu durumlarını öne çıkaran betimlemeler aracılığıyla sunulur. Sonunda ağa geri döner ama henüz neler yaşandığından haberleri yoktur.

Bu kaygılı süreyi annelerinden aldıkları güçle geçirmeye çalışan çocukların gözü hep ondadır. Onun sevgi ve şefkat dolu yüzdeki her kasılma ve her rahatlama hareketinden hangi durumda olduklarını anlayabilirler ve onun inançlarına sığınarak dua etmeleri için verdiği öğüde uyarak Allah'a sığınır. Dua ederek Allah'tan onları korumasını, her türlü kötülükten onları uzak tutmasını, haydutlardan özellikle babalarını korumasını, Ağa'yı da korumasını dilerler. Baba bu dualar edilirken anneyi uyarır ve Ağa'nın kötü bir adam olmadığını, onları koruduğunu, buna inanmaları gerektiğini, bu koşullarda başka çareleri olmadığını söyler. Anne yine de tedirgindir. En azından Dayı Berhum'un hatırı için dua etmesini söyler, baba da onu dinler. O namaz kılmayan, namazı hiç bilmeyen baba ve çocuklar Allah'a şükrederler.

Bir süre sonra kapı vurulur maskeli bir adam gelir. Adam anneyi rahatlatarak çatışmanın neredeyse barışçıl bir şekilde sona erdiğini, onlardan bir adam öldüğünü, ağanın da elinde küçük bir yaralanma olduğunu söyler ve o kahpe, korkutucu rehberin oğlunun da sabaha kadar hesabının görüleceğini söyleyerek iyi bir gece gece geçirebilecekleri konusunda onları rahatlatır.

Baba rahatlamış hatta bir kadeh rakı bile istemişken canı, anne hala tedirgindir. O sırada kapı hafifçe tıklar ve içeriye, kolu sarılı bir şekilde ağa girer herkes şaşkınlıkla ona bakar ama anne sevinir.

Olayın sıradan bir şey olduğunu söyleyerek korkup korkmadıklarını sorar ve gerekeni yaptıklarını rahat biçimde anlatır. Bir adamlarının öldüğünü, bir de bu yaralanma işi olduğunu, onlar için sıradan şeyler olduğunu rahatça ifade eder ve ekler:

“Hayatımız işte, sıkıntıdan sıkıntıya... Ben fakire, kadına el kaldırmam, biz büyüklere yöneldik. Büyüklerden alırız, küçükleri veririz. İnsanlar, ipek böceği felaketinden sonra aç kaldılar...”

Ama yolun tehlikeli olduğunu, bu çocuklarla işlerinin zor olduğunu, bundan sonraki süreçte daha dikkatli olmaları gerektiği konusunda onları uyarır ve yardımcısından aileye yemek getirmesini söyler.

Hassison, büyük bir saman tepsisiyle içeri girer, tepside alkol ve yemek vardır. Kuzu etinin de geleceğini söyleyerek bu koşullarda hazırlananlardan ötürü kusura bakmayın diyerek sofraya davet eder. Anne, nazik bir şekilde alkol olmadan yiyebileceklerini söylese de, baba her zamanki gibi reddetmez. Ağa da hafif içmelerinin daha iyi olacağını, saldırının bir kez daha gerçekleşebileceğini söyleyerek anne ve çocukları kaygılandırır. Ağa bu hayatın böyle olduğunu, tetikte yaşamaya alıştıklarını ama yine de buradayken korkmamaları gerektiğini söyleyerek anneyi tam rahatlatmışken kapı tekrar vurulur ve yeni bir saldırının haberi gelir. Ağa hızla çıkar.

Huseyn öldü. Çok yaşa Ağa! adlı bölüm, yine korku ve kaygıyla geçen bir gecenin betimlemesiyle başlar. Ölüm, başlarının etrafında dönerken, bir türlü sakinleşemezler, kurşunlar etraflarında uçarak geçer. Ağa'nın dünyası, ne kadar ışıqla aydınlansa da, çocuklar kurşun seslerinden korkarak, biraz da yorgunluktan uykuya dalalar. Anne, çocukları güvende tutma uğruna sürekli dua ederken yazgının önüne geçilemeyeceğini söyler. Baba ise her zaman olduğu gibi, başını dağ tepesine koyarak tıpkı yatağında olduğu gibi hiçbir hesap yapmadan uyumuştur.

O sırada kapı tıklatılır ve adam süt getirdiğini söyler, anne kızar hele de getirenin dün akşam ona densizlik yapan adam olduğunu görünce iyice sinirlenir ama adam adının Khadij olduğunu niyetinin çok temiz olduğunu söyleyerek Allah’a yemin eder.

Baba savaşı sorar merakla. Ağanın sağ salim kurtulduğunu, saldırganları yendiklerini, fakat kendisinin dünkü olaydan huzursuz olduğunu söyleyerek ağaya durumdan söz etmemelerini ister, çünkü ölmek istemiyordur. Baba affedeceklerini söylerken anne tereddütlüdür. Adam da onlara göz kulak olmakla sorumlu olduğunu söyler ve tekrar af diler. Anne bu sorumluluğun Hassison’a ait olduğunu söyleyince adam onun öldüğünü söyler. Herkes üzülür. Bu arada ağa eşeğe bağlanmış ölümlerle gelir, anne

çocukları içeriye girmeleri için uyarır. Ağa üzgündür çünkü sağ kolunu kaybetmiştir. Diğer ölü, çetenin lideridir ve öcünü almıştır.

Berhum amca... Bir kez daha! adlı bölümle başlayan örgü, romanın sonuna kadar rehber Khadij eşliğinde yapılacak yolculukta yaşananları konu alan bölümlerin başlangıcıdır.

Ağanın sağ koluyla beraber diğer köylerden de ölenlerin verdiği acı ve her birinin toprağa verilmesiyle ağa çok üzgündür. Öğleye kadar tek kelime etmez; olduğu yerde içer, uyur. Kimse ona müdahale etmeye cesaret edemez. Bütün bunlardan sonra ellerindeki esiri de serbest bırakarak herkesi şaşırtır.

“Git, sen serbestsin... Git ve topluluğunla konuş, asli görevin neyse onu yap. Ama eğer sen ya da birinin bana karşı silah taşırsa, bunun bedeli ölüm olur...Biliyorum ki, halkım bu kararımı onaylamayacak, bu açık, ama seni serbest bırakma sorumluluğunu omuzlarıma alıyorum. Ne yaptığımı biliyorum.” diyerek onu bir anlamda uyarır.

Bu arada aile de tedirgindir, buradaki konumlarının, yolculuğa nasıl devam edeceklerinin merakı içinde kaygıyla Ağa’dan gelecek sesi beklemektedirler.

Ertesi sabah, ağa dinlenmiş olarak döner ve baba Selim’i çağırarak inanılmayacak bir teklif sunar. Anne yine korkmaya başlar, ağanı daha fazla kalmalarını isteyeceğinden ya da büyük kızını yanında tutmaya çalışacağından, belki de onu, bir yerde, uzak bir yere gönderip, ağanın onunla ilgilenmesini isteyeceğinden şüphelenir. Ama ağanın zekâsı, yalnızca bir iplik üzerine çalışıyordu ve bu iplik, hayatta olmayan amca Berhum'un onu diriltmeye çalıştığı ipliktir.

Selim'den adını unutmasını eğer kabul ederse adının Berhum olarak devam edeceğini, onun bütün saygınlığına sahip olarak ailesini güvende tutacak bir yaşam teklif eder. Amca Berhum, bölgenin tamamının korktuğu bir adam olarak belki ölmüştür ama onun öldüğünü Ağa ve Hassison’dan başka bilen yoktur. Hassion da öldüğüne göre bu değişim kolay olacaktır. Sonuç olarak onlara katılmasını, birlikte çalışıp bu bölgeyi düzenlemeyi teklif eder. Bu rolün ona da kendisine de büyük bir hizmet de sunacağını, bir Hristiyan olsa da silah eğitimi verip maskeyle işe koşabileceğini, tek kelime etmeden birkaç tur atmalarının yeterli olacağını söyler ve ekler: *“Sen de, eğer o hayatta olsaydı, ne alacağına dair payını alırsın. Ne dersin?”*

Selim şaşırır ve karısına danışmak zorunda olduğunu, düşünmesini gerektiğini söyler. Ağa onun bir erkek olduğunu, buna gerek olmadığını sistemin dayatmalarını vurgular biçimde ifade eder ama Selim karardır, gelecekte pişman olmaktan korkar.

Ağa biraz daha ileri gidip ona hayatının fırsatını sunduğunu hatta sana bütün kaçakçılığından bir pay vermeyi teklif eder.

“Tütünle aramda Allah var, ağa!”

Diye yanıt veren Selim’e işin gereklerinden biri olduğunu, Fransızların öldürdüğü geleneksel tarımlarını korumak adına onlara bir karşı direniş olduğu konusunda ikna etmeye, durumu yumuşatmaya çalışır.

Bunun üzerine eve dönüp anneye konuşan baba, annenin tepkisiyle karşılaşır. Amaçlarının bunca misafirperverliğin onları haydut yapmak için olduğunu, bunun bir fırsat değil ölüme giden yol olduğunu, bu teklifi reddetmeleri gerektiğini söyler.

Ağa reddi kabul etmese de yazık olduğunu bunları Berhum için yaptığını söyler ve ailenin güven içinde Antakya’ya ulaşması için yardımcı olacağını söyler. Khadij bir eşekli araba getirir anne her şey için Ağa’ya teşekkür ederler ve yola çıkarlar.

Muhtar’ın oğlu öldürüldü. Işık yüzünden! adlı bölüm, babaya yapılan teklifin düşünceleriyle başlar. Anlatıcı, çocuk gözüyle bu adamın amacını sorgular. Böyle bir teklifle acaba kendi gücünü mü artırmayı istemektedir? Bir imparatorluk mu kurmaktır niyeti? Elbette bunların hepsi Berhum’un adından alınan güçle yapılabileceğini hepsi bilmektedirler.

Baba ve anne yine de doğru karar verdiklerini düşünerek geçmişe dönüşlerle Ağa’nın Berhum’la olan ilişkisine dair bazı hikâyeler hatırlarlar. Haydutluk geleneğinde saygın bir liderin etrafındakilerin ondan güç alarak yaşamalarının öneminden söz ederler ama bu geleneğin bir parçası olmadıkları için mutludurlar.

Ağa Abu Ali es-Sebb’in onlar için sağladığı arabayla Antakya’ya doğru yol almaktadırlar, yol daha güvenlidir, Khadij, tüfegi omzunda koruma görevi üstlenmiştir. Bir dağ yamacından akan bir su kaynağına varıldığında Khadij mola vermelerini önerir. Böylece eşek biraz dinlenebilir, su içip yemi ve yulafı yiyebilir, tekrar yola çıkmaya hazır hale gelir; çocuklar da nefes alır diye düşünür. Eşek de yorgundur, aile de. Bu arada baba, köyün ileri yaştaki ağası Mızıkçı’dan ve oğlu Cevdet’in ölümünden sonra yaşadığı büyük

acıyı konu alan bir hikâye anlatmaya başlar. Ardı ardına gelen hikâyelerle biraz dinlenirler ve yola devam ederler.

Sohbetin keyfi, yolculuğu geciktirirdi! adlı bölüm, verilen moladaki hoş sohbetten sonra devam eden yol hikayesinin bir başka durağıdır. Babanın,

“Bizimle Petrus Kayası arasında sadece bir taş fırlatımı mesafe kaldı.” Demesiyle tüm kalbiyle inanan anne, her Petrus'tan ya da yıl boyunca adı duyulan kutsallardan biri anıldığında yaptığı gibi göğsüne haç çizer. Petrus Kayası'na gitmek istemediğini söyleyen çocuğa annesi, göğsüne haç çizmesini öğütler. Baba da şakayla karışık onun tavsiyelerini dinleseydi, çocuğun belki de bir aziz en azından rahip Hanna olabilirdi der. Anne, Khadij'in koruması altında, sağ salim Kutsal kayaya ulaşabilmeyi diler. Söze karışan Khadij, annenin dinsel bilgisini överek çocuğa bu kutsal hakkında bilgiler verir. O da görevinin yalnızca Antakya'ya götürmek için görevlendirildiğini, şu lanetli kaya şehrine gitmek amacını taşımadığını söyleyince anne böyle bir kutsalla dalga geçtikleri için her ikisini de uyarınca baba Petrus hakkında bildiklerini aktarır:

“Khadij, Petrus'un bir haydutu olduğunu söylüyor... Suç bende... Açıklamalıydım ama nasıl açıklayayım? Petrus, Ey Khadij, Hz. İsa'nın havarilerinden biriydi ve İsa ona şöyle demişti: "Bu kaya üzerinde kilisemi inşa edeceğim." Bildiğim kadarıyla, ilk kilise Antakya'da inşa edildi, bu yüzden ona "Kaya Şehri" denir. Biz de Allah'ın izniyle ve senin gayretinle, oraya doğru gidiyoruz... İşte mesele bu.”

Khadij hikâyeyi dinler ama bunların onu çok da ilgilendirmedini, asıl işinin onları Antakya'ya ulaştırmak olduğunu ama öncesinde eşeğin de kendilerinin de biraz dinlenmeleri gerektiğini söyler. Arabayı yokuştan iterek düzlük bir yere çekerler. O sırada, birden silah sesleri yankılanır ve maskeli bir sesin, tiz bir şekilde “Kımıldamayın!”sözüyle irkilirler.

Kim olduklarını, nereye gittiklerini sorgulayan adamlara Khadij bilgi verse de adamlar tereddüt ederler. Ağanın misafirleri olduklarını söylese de para vermeden geçmelerine izin vermezler. Khadij kadının Berhum'un akrabası olduğunu söyleyince işler değişir ve arabadan inerler.

Lila Gömlek.. Cesur Dul adlı bölüm, yol hikâyesine ara verilip yazar anlatıcının geçmişe dönüp yaşadıkları mahallede hatırladığı bir anıyla ilgilidir. Ara ara yapılan geriye

dönüşlerden biri olan bu anı, çocuğun belleğinde iz bırakmış ayrıca “kadın” olgusunu tartıştığı, baba figürünün sadakatini sorguladığı ve hayatındaki ilk aşk deneyimini yaşadığı bir yaşanmışlık olması yönünden kurguda önemlidir.

Beş ya da altı yaşlarında olduğu dönemlere dönen anlatıcı, hastalıklı ve her zaman sağlığının zayıf olduğu ve annesinin bununla ilgili kaygılarından söz eder. Sağlık durumu zayıf olsa da, duygusal hassasiyetinin çocukça bir şekilde oldukça açık ve belirsiz olduğundan söz eden anlatıcı, ilk köyü olan İsveç’de, geceye ait mor bir pijama içinde, sabahları evinden çıkıp bahçede, yanındaki kızıl köpeği ve buğday rengi eşeğiyle birlikte kahve içen bir kadının görüntüsünü hatırlar. Ara sıra esneyip, uyumaktan doymamış gibi ya da belki sabahın huzurunda egzersiz yapıyormuş gibi görünen bu kadının çocuğun varlığını umursamadan pijamasının bir dizini hafifçe kaldırmasından, dizini, hiçbir zahmetle geri indirmemesinden, açık havanın tadını çıkarmasından etkilendiğini anlatır. Çocukluğun verdiği şaşkınlık, kendi özelindeki marazi haller ve aslında ruhundaki yaraların onu bu şekilde etkilediğini düşünen anlatıcı, araya yine yazar anlatıcı olarak girer ve bugünkü söylemine zemin hazırlayan o günlerin yaşanmışlıklarının sorgusunu yapar. O zamanlar, bu komşuyu sevdiğini itiraf eder kendi kendine. Onun gözünde güzeldi, dizlerini sevmiştii çünkü beyazlardı. Bir gün onu yanına çağıran kadının zengin ve konforlu evinden etkilenen çocuk kendi sefil halinden utanır. Ailesi, babası, annesi ve kardeşleri hakkında sorular soran kadın para da vermek ister ama çocuk kabul etmez. Sadece onu izlemek ister. Burada diğer komşularıyla ikisi arasında bir karşılaştırma yapan çocuğun bu ziyareti anneyi memnun eder. Çocuğun sevmediği cesur dul komşu bu kadınla ilgili huzursuzluğunu anneye ilettiğinde anne de rahatsız olur. Komşu anneyi çocuk için uyarırken çocuk başka ve onu çok inciten bir gerçekle yüzleşir; kadının babasıyla bir ilişkisi vardır. Babasını, onun annesine bunu nasıl yapabileceğini, hayran olduğu kadını, sadakat duygusunu sorgulayan çocuk belki de hayatının ilk ve en derin düş kırıklığını da yaşamış olur.

Yine bir gün fırtınalı bir günde ihtiyaç gidermek için alışverişe giden annenin dönmemesi üzerine kaygılanan nihayet, cesur dul komşu, babanın arkadaşı ve artık düşmanı olarak gördüğü kadının anneyi sırtlarına almış ve yavaşça eve doğru gelirken, morarmış ağaçlar arasında ilerlediklerini görür. Bütün gücüyle anneyi taşıyıp ona yardım ettiklerini anlarlar. Bu olaydan sonra anneyi ölümün kucaklayışından kurtarmadaki cesareti karşısında, ona olan öfkesinin tamamen yok olduğunu, onunla yaşadıklarını,

babayla olanları, dizini, her şeyi unuttuğunu anlatır ve onu affeder. Koşar ona sarılır, kollarında ağlar ve dizini değil, ellerini öper.

Annenin Korkusu... Korkuyu Çağırdı! Bu bölüm yol öyküsünün devamıdır. Bir önceki bölümde yollarını kesen çetenin yine zorunlu misafirliğidir ki bu kez yine bir liderle tanışılır ve bu lideri diğerlerinde olduğu gibi Dayı Berhum'la karşılaştırılması yapılır.

Ağa Abu Ali Es-Sebb'in dev bir figüre dönüştüğü bölümde adamın yenilmez gücü, kudreti abartılı biçimde anlatılır. Amca Berhum'un hepsinden güçlü olmasına karşın onun başka bir tür adam olduğu, daha fazla iyiliksever ve daha kararlı bir lider olduğunu, sözünün eri bir kişi olarak her zaman güvenildiğini anlatır. Ve şimdi, İsveç'ten Antakya'ya göç ederken, sadece Berhum dayı olduğu için, bu çetecilerin onları misafir ettiğini anladıklarını, bunun için de biraz olsun kendilerini güvende hissettiklerini söyler.

Yeşilliklerle dolu, ağaçlarla bezeli, çiçekler açan bir bahçede onları misafir ederler. Çok güzel ikramda bulunurlar, anne teşekkür eder ve tek isteklerinin Antakya'ya ulaşmak olduğunu söyler. Ağa da oralara yabancı olduklarını gece düşmeden önce bir yer bulmayacaklarını biraz burada dinlenmelerinin doğru olacağını anlatır. Baba ise içki ve kadın karşısında gevşer misafirperverliği kabul etmekte ısrar eder, Khadija ise tamamen kayıtsız bir şekilde, her defasında rakı şişesini dudaklarına götürerek sohbeti sürdürür. Babanın bu rahat ve kayıtsız tavrı anne ve çocukları güvensiz hissettirir ki Ebû'd-Dilâm da durumu anlar ve Khadij'e talimatlara uyarak aileyi bugün Antakya'ya götürmesi gerekiyorsa götürmesini söyler. Khadij de eşeğin yaşlı ve yolun çok engebeli olduğunu söyler. Abu al-Dilam çok içmemesi konusunda onu uyarır, bu gece misafir olmalarını söyler. Anne yola devam etmek istese de Ebû'd-Dilâm onlara emanet edildiklerini, güvende olduklarını anlatır, karısını çağırır ve rahat etmelerini sağlar. Çok nazık ve misafirperver bir kadın olan eşi de Berhum'a olan saygılarından söz ederek bu ev sahipliğinin bir sorumluluk olduğunu anlatır.

Bir Gece Eşek Kayboldu! bölümünde Ağanın evinde devam eden konukluk anlatılır. Ağanın eşi Fravona, kibar, yardımsever bir kadındır ve misafirlerini rahat ettirmek için uğraşır. Uzun uzun sohbetler ederler. Anne, babanın sürekli ve umarsız bir şekilde içmesinden rahatsızdır, baba da içkinin verdiği rahatlıkla bütün gün boş boş gezinir, hiçbir şey yapmaz. Gecenin nasıl geçeceğini merak eden anne kaygılıdır. Khadij

de yolun devamı için endişelidir bunu babayla paylaşır. Bu sırada gelen adam, geceyi geçirmek için Fravona'nın evine gitmelerini söyler. Her şeyi olduğu gibi bırakarak araba, eşek ya da eşyaların güvenliğiyle ilgili hiçbir kaygı taşımamaları gerektiğini belirtir.

Gerçekten de, burada bir yuva sıcaklığı bulurlar. Fakat beklenmedik bir olay, huzurlarını bozar. Eşek, kapının önünde bağlı olduğu yerden kaçmış ya da birisi ona zarar vermiştir. Khadij, o gece onu bulmak için boşuna uğraşır. Sabahki yolculuğun artık garanti olmaması anneyi iyiden iyiye telaşa sürükler.

Annemin göz yaşlarına şahid oldum..! adlı bölümde eşeğin kaybolmasıyla ertesi gün çıkılacak yolculuğun sekteye uğratması en çok anneyi huzursuz etmiş, Fravona'nın ev sahipliği çok iyi olmasına, güven ve huzur içinde onları ağırlamış olmasına karşın babanın duyarsızlığı ve Khadij'in bulma işini başaramaması anneyi umutsuzluğa itmiştir. Bu endişe çocuklara da yansımış, baba ise sakin kalmıştır. Onun bu sakinliği, kaybolan eşeğin bulunacağına dair bir güven değil, düşünmeme kayıtsızlığından kaynaklanır. Çünkü eğer bir ev, yiyecek ve misafirperverlik varsa, özellikle de rakı varsa, her şeyin yolunda olduğunu düşünür. Kaybolan eşek, ya da gece birinin çaldığı eşek, onların yolculuğunu erteleyecektir bu da annenin umutlarını kırar.

Bu durumda yaşananları çocuk gözüyle değerlendiren anlatıcı, annesiyle olan bağını sorgular bu bölümde. Aralarındaki görünmeyen ama var olan ince bir bağın çok kuvvetli olduğunu dile getiren anlatıcı, yaşadıkları duygu ortaklığının onlara güç verirken bir yandan da acıttığını söyler. Hasta, zayıf, alerjisi olan bir çocuk olsa da olup bitenlere tanıklık etme rolünde, tanıklığının dürüst, doğru, nesnel olduğunu o yüzden anne ve baba arasındaki sevgi farkını çok iyi değerlendirebildiğini anlatır. Babayı, tüm sefaletle rağmen, en azından dıştan bakıldığında, sadece anneye karşı değil, onlara, kendi çocuklarına karşı da duyarsız ve sorumsuz olmakla suçlar. Yine de onu affettiğini çünkü o yaşta, içten değil dıştan gördükleriyle onun sarhoşluğunu, bunun nedenlerini bilmeden yargıladığını düşünür ve annesinin aslında onu daha çok yaraladığını söyler. Burada tekrar Berhum Amca'yı hatırlar ve ona olan hayranlığını dile getirir:

“Bu nedenle Berhum Amca benim idolüm oldu ve onun mertliği, şimdi romanlarımda belirgin olan mertliği sevme içgüdüm oldu ve görsel olarak gördüğüm Berhum Amca'ya âşık olma derecesinde hayranlık duyduysam, ona sesli olarak da hayranlık duydum.”

Anne baba ve Khadij'i sürekli uyarak eşeğin bulunmaması halinde ne yapacaklarını sorup dursa da Khadij, rahattır. Ebû'd-Dilâm'ın evinin önünde bağlı iken çalanın başına neler gelebileceğini düşünmesini, kaygılanmamasını söyler durur. Abu al-Deylam da bu konuda onu rahatlatır ve yemek ikramı için emir verir. Anne biraz rahatlar ve teşekkür eder. Baba yine sarhoştur ve karısının bu kaygılarından ötürü onu azarlar biçimde konuşur, herkesin önünde gururunu inciterek birden anneye tabağı fırlatır ve tabak annenin göğsüne çarpar. Annenin gözyaşları, ağlaması çocuğu da çok yaralar, gider ona sarılır.

Antakya'ya... Yolculuk uzun da olsa! adlı bölümde hala Ebû'd-Dilâm'ın evindedirler ve eşeğin bulunup gelmesini bekliyorlardır. Bir gece önce yaşananlar, annenin gururunu incitmiştir. Her şeye karşın çocuklarıyla ilgilenir, onları koruyup kollar. Yaşananlara karşı sessiz bir tanık olarak kaldığını, kendini ifade edemediğini söyleyen çocuk anlatıcı, ailesinin dramını izlerken taraflıdır. Gönlü hep annesindedir. Geleceğini düşünür, acaba ilerleyen yaşlarda, bunlar onda nasıl yaşayacaktır? Anne sanki oğlunun duygularını anlıyormuş gibi hep onu izler, hastalıklarından dolayı endişelenir. Onun yaşlıları gibi neşeli, sevinçli, oyun oynayan bir çocuk olmaktan uzak, içe kapanmış, gözleriyle her şeyi anlayan ama bir kelime dahi etmeden, acısını ne dile getiren ne de yakınan bir çocuk olmasını kabul etmekte zorlanır.

Baba ise her zamanki gibi bağımlılığa karşı koyamamış, rakıyı içip sarhoş olmuştur. Anneye yaptığı şeyi de unutmuştur. Çocuk, bunların hepsini sessizce izleyip annesiyle duygusal bir dayanışma içinde, yorgun ve boynu bükük şekilde onun kollarında uyumuştur. Babası için bu durum hep böyledir; sarhoş olur, bilincini kaybeder, dilini tutamaz, elini oynatamaz, sebepsiz yere güler, çok konuşur, gevezelik eder, vurur ve sabah pişman olur. O günlerde anne, tıpkı bu günlerdeki Arap halkları gibi, sadece affeden taraftır.

Çocuk ise ne affetmek ne de kınamak arasında karışık bir hisle, bazen buna karar verip bazen de vermeyerek annesini sevmeye devam eder.

Eşeğin hala ortada olmaması onu endişelendirmeye devam eder ve kocasından bir şeyler yapmasını ister. O da kendisinden beklenmeyen şekilde karısından dua etmesini ister.

Eşeğin kaybolmasının onu da kaygılandırıldığını, biraz bekleyip sabretmesini söyler.

Anne biraz dışarı çıkar sonra Firavuna ile dönerler. Hep birlikte sabah kahvaltısı yaparlar, sonra onlara Ağa da eklenir. Gece işleri olduğu için geç geldiğini söyleyerek özür diler.

Kahvaltıdan sonra, Khadij gelir. Gece boyu içtiği ve babayı da buna teşvik ettiği için anne ona kızgındır.

Ağa Antakya'dan ayrılana kadar orada kalabilecekleri konusunda onlara güvence verir ama yol için de yardımcı olacağını söyler. Tıpkı Abu Ali es-Sab'da olduğu gibi, Abu Dilem'de de cesaret ve misafirperverlik bulurlar, Firavuna, yolculuk için yiyecek hazırlar, Abu Dilem, arabaya binip Antakya'ya doğru yola çıkarken, aileyi Khadij'e emanet ederek onları Antakya'daki buğday hanesine ulaşana kadar yalnız bırakmamasını söyler.

Buğday Hanı... ve Daha Fazlası!, Buğday Hanı... ve Yıldız Sarayı! Birbirleriyle örgü olarak bağlantılı bu bölümlerde Antakya'ya yolculuğun son virajları ve Antakya'ya ulaştıktan sonraki süreçler anlatılır.

Yaşlı eşek için son saatler zordur artık dayanacak gücü kalmamıştır. İnişli çıkışlı yollar onu iyiden iyiye zorlar. O da ve dirençle emanetleri ulaştırmaya çalışır. Üzerindeki yükü biraz azaltmayı çocukların da eşekten inerek yaya olarak gitmelerinin daha iyi olacağını düşünürler. Kızlar iner, çocuğun hasta olmasından dolayı onu indirmek istemeseler de çocuk direnir. O da kız kardeşleri gibi yürüyebileceğini söyler. Bu mesele, bir tercihten öte, kendisini kanıtlama çabasının bir yansımasıdır. O yaşta, narin bedenine rağmen, başkalarının yapabildiği her şeyi yapabileceğini göstermeye kararlıdır. Bu arada eşeğin artık hiç hali kalmamıştır ve büyükler bu konuda tartışmaya girerler. Erkekler annenin ısrarcı olduğunu onun ısrarıyla yola çıktıkları konusunda hem fikirdirler, anne bunu kabul etmez. Şehre yakın bir yerlerde mola teklifini herkes mecburen kabul eder.

"Abla, neredeyse Antakya'ya vardık. Korkma, bırak da kurumuş boğazımızı biraz ıslatalım."

"Antakya'ya vardığımıza ancak ayaklarımızı şehrin içine bastığımda inanırım. Söyle bakalım Hadîc sen Han-ı Hinte'yi (Buğday Hanı) biliyor musun?"

"Avucumun içi gibi bilirim!"

"Ben sana avucumun içini değil, Han-ı Hinte'yi soruyorum."

"Han-ı Hinte şehrin girişinde, ilk başında."

"Peki, o girişe ne zaman varacağız?"

"eşek dinlenince."

"eşek ne zaman dinlenir?"

"Bu şişe bitince!"

"Vah bana!"

"Vah sana mı! Siz varıp rahat edersiniz, ama ben dönüp tekrar Ebu'd-Deylem'in yanına gitmek zorundayım."

"Bizimle yemek ye, sonra dön. Han'da yemek yok mu?"

"Orayı Yıldız Sarayı mı sandın!?"

"Öyleyse nedir orası?" diye sordu anne sabırsızca.

"Bekle de gör," diye cevap verdi Hediç, kahkahayla yere uzanarak."

Biraz dinlendikten sonra tekrar yola çıkılır. Eşek dinlenmiş, son dönemeç için güç kazanmıştır. Bunca zorluktan sonra annesi, gözlerinde hâlâ biriktirdiği acıyı taşıyarak, kafasını yere eğer. Bu kadar fedakârlık ve acının ardından, bir şekilde umut edebilmek, her geçen gün daha da dua etmek derken nihayet, birkaç saatlik yolculuktan sonra, anne *"Evet, işte geldik,"* der ama sesindeki yorgunluk, müjdeye karşı duyduğu derin üzüntüyü gizleyemez.

Baba, kadının gözlerindeki hüznle, derin karamsarlıkla boş bakar.

Khadij güzel sesiyle ezberlediği türküyü söyleyerek ortamı biraz yumuşatmak ister. Annenin gözyaşlarını fark ederek *"sıkıntıdan sonra hep ferahlık gelir"* der ve yakında Antakya'da olacaklarını orada kalacakları yerin de ayarlandığını söyler. Sonunda Antakya'ya varırlar hana gelirler. Hacı Kasım adında birine ait olan ve yine Dayı Berhum'a ve Ağa'ya saygı duyan bu adam handa kendi odasını aileye tahsis eder. Güzel yemeklerle karınlarını doyurduktan sonra Antakya'nın tarihi hakkında konuşurlar.

Antakya'nın tıpkı kendileri gibi direnen bir şehir olduğunu, depremlerle yedi kez sarsılmasına karşın hala ayakta kaldığını söyler Khadij ve ekler, bu şehrin her sarsıldığında kalbinin sağlam kaldığını çünkü bu şehrin hayatta kalmayı bilecek kadar güçlü olduğunu söyler. Her felaketten sonra, yeniden doğan bu topraklardan çıkan bir

yeni hayat gibi. Bunları konuşurken içki içmeyi de ihmal etmeyen erkekleri anne yine eleştirir.

Baba Antakya'nın kutsallığının sebebinin insanlık tarihinin ilk kilisesinin burada inşa edilmiş olmasıdır der ki Khadij bun ilk kez duymuştur.

Khadij 'in Felsefesi... ve "Mesleğin Şerefi" Bu bölümde ailenin rehber Khadij'le olan ilişkisi üzerine diyalogların yer aldığı satırlar ağırlıklıdır.

Anneye göre, hiçbir sebep yokken onlara hizmet etmesi ki bu ona göre bir görevdir, vazgeçilmemesi gereken bir şeydir. Çünkü onlar bir emanettir. Khadij, bu handa da onlara elinden geldiğince yardımcı olur, geçirdikleri bu son günleri iyi geçirmek ister. Anne de kendisini yormamasını söyler ve Ağa tarafından ödüllendirilmesini diler. Khadij de onu kız kardeşi gibi gördüğünü, iyi ve mübarek bir insan olduğunu söylerken çok kaygılı olduğu için onu eleştirir. Baba da buna katılır. Bundan sonraki konuşmalar daha çok kadın ve aşk üzerinedir. Sevdiği bir kız vardır ama o da kendisi gibi fakirdir. Ailelerin de onayı yoktur. Türkülere meraklıdır Khadij, güzel de bir sesi vardır. Hem içki, hem sohbet hem de güzel türkülerle bir gece geçirirler hanın bu güzel odasında hatta anne bile birkaç yudumla onlara eşlik eder.

Sohbette “haydutluk”tan da söz açılır. Yaptığı işin ne olduğu konusunda farkındalığı yüksektir. Bir ulak bir refakatçi olarak çalışsa da haydut olarak devam etmek istediğini söyler. Çünkü hırsızlıktan farklıdır, hırsız, bir soyguncudur, zayıf, korkak, haindir ama haydut güçlüdür, cesurdur, soygun yapmaz, fakire saldırmaz, kadını esir almaz, hepsi için bir çözüm bulur, çaresiz olanı gözetir.

Yoksulluğun sıkıntıları ve dilin keskinliği! Bu bölümde de handa geçen belirsiz bekleyiş saatlerinden söz edilir. Khadij'in birdenbire kaybolmasıyla anne iyice kaygılanır. Eşine sürekli bu adamın nerede olduğunu, ne zaman geleceğini sorsa da adamın yine umurunda değildir. Konforlu bir odada kalıyor olmak onu sanki bütün sıkıntılardan uzak tutmuştur. Anne gergindir, Khadij ortada yoktur. Annenin sürekli bir sorgu halinde olması babayı sinirlendirmiştir.

“Biz yabancı bir memlekette değiliz, Antakya'dayız, Han el-Buğday'dayız, ve bu tavan arasında, hiçbir zaman hayal etmediğimiz bir yerdeyiz... Allah affetsin... Yine de ağzından çıkanı kulağın dıysun, sana bir laf daha etsem kafanı uçururum... Hadi defol, seni o... Senin için de bir şeyler söylemek gerek, ama yok... Şeytan'a lanet olsun, dilini

yut, yoksa bu geceyi senin için karartırım." Diyerek kadını yine küçümser ve gözyaşlarına sürükler.

O anda kapı çalar ve mükellef bir yemek tepsisiyle görevli gelir, anne çocukları için çok sevinir, baba da içki geldiği için. Hacı Kasım da diğerleri gibi bu misafirperverliği Dayı Berhum ve Ağa'ya duyulan saygının sonucu olduğunu söyler ve burada güvende olduklarını hatırlatır.

Khadij , Annem ve deniz!, Khadij dönmüştür. Çocuğun kardeşleri uyumuştur ama büyüklerle ayaktadır, burada yazar anlatıcı uyku sorunundan söz ederek büyüdüğü yıllara gelir bu halini tanımlayan Fransız şairlerin şiirlerinde gönderme yapar:

"Bu uykusuzluk hali, hayatım boyunca benimle olacak. Yanı sıra kışa, geceye ve kaygıya olan nefretim de... Büyüdüğümde, Fransız şair Baudelaire'in "Kötülük Çiçekleri" adlı şiir kitabını yazan kişinin, kaygıyı "yırtıcı bir canavar" olarak tanımladığını fark edeceğim."

O gece, İsveç'e ve İskenderun'a doğru seyahat ederken, Han el-Buğday'daki bu tavanda, Khadij 'in becerikliliğine hayran kaldıklarını anlatır. Getirdiği zeytinyağı ile babaya içmeden önce bir kaşık içmesini ısrarla öneren adam bunun sarhoş olmayı önlediğini söyler. Baba biraz mızızlanır ama dener. Zehirlenmekten korkan adama gülen Khadij gece boyu aileyi eğlendirir. Anne de kocasına bir şey olursa sorumlusunun olduğunu söyleyerek takılır. Ama kocası bir çırpıda sarhoş olmayacaksa ve kişniş işe yararsa, Khadij 'e hayatım boyunca minnettar olacağını da söyler.

Mucize gerçekleşir ve baba bir kadeh içer, bir kadeh daha içer ve sarhoş olmaz. Anne buna rağmen inanmaz, Khadij'in tarifine güvenmez. Ve sonra, bir iki kadeh rakı içtikten sonra, Khadij, yüreğiyle dolu, sıcak, sevgi dolu sesiyle, "Ataba" ve "Mejana" şarkılarını söylemeye başlar, ardından derin bir iç çekiş, yorgun kalbinden gelen bir sızıyla birlikte, bir nefes alır ve bir kıza âşık olduğunu fakirlikten evlenemediklerini, ona bekle dediğini anlatır, hüzünlenir Anne üzülür, baba kızı kaçırmamasını söyler. Hepsi birlikte şarkılar söyleyerek Khadij'in aşkına yananlar.

Beklenmedik bir ziyaret... korkutucu bir haberin ardından! adlı bölümde şaşırtıcı bir karşılaşma yaşanır. Aile hiç beklemediği olaylara tanık olur.

Bir gece önceki keyifli sohbetin devamı niteliğinde olan ilk satırlarda Khadij ilk kez küçük Hanna ile ilgili yorum yapar. Bu çocuğun ne zararı ne de faydası var diyerek anneyi kızdırır. Khadij ise bunun yanlış anlaşıldığını, çocuğun güven verdiğini kastettiğini söyler. Anne onu yine sarhoşlukla suçlar. Baba yine anneye kızar; o, ona derken içki konusunda atışmalar devam eder, Khadij şarkılar söylerken anne onu tek oğlu hakkında olumsuz yorumlar yapmaması için uyarır, Khadij de amacının kötü olmadığını kendisine ait bir sırrı açıklayacağını söyler:

“Anladım, teyzecim, anladım, ama sana söyleyeceğim şey çok önemli, hatta düşündüğünden de daha tehlikeli... Lütfen bu kadehi benden al, iç, oğlunun sağlığı için, Allah onu korusun. Ve sonra sana sırrımı açıklayacağım, ardından tekrar şarkı söylemeye başlayacağım!”

Herkesi merakta bırakan Khadij sonunda dilinin altındakini çıkarır. Bir yolcudan İsveç'te Fransız danışmanını öldürdüklerini duymuştur. Anne, bunun kendilerini ilgilendirmediğini söyleyince Khadij, ciddi bir şekilde devam ederek bu işi katil, Dib Serwin, namı diğer Kaplan adıyla birinin yaptığını, tam gündüz vakti gerçekleştirdiğini, korumalardan bir şekilde kurtulduğunu anlatır. Bir çakalın, aslanın kudretini taşıyan, yalnızca Rab'inden korkan biri olduğunu, bunun da ilk işi olmadığını söyler. Anne hala inatla bizle bir ilgisi yok bu işin derken Khadij, *“Peki, Berhum amca... O'nunla da bir alakan yok mu?”* diye sorar, kadın heyecanlanır.

Berhum'un sorgulandığını, serbest bırakıldığını ama bu işin planlayıcısının olduğuna inandığını anlatır. Ve duyduklarını burada buraya gömmeleri için onlardan söz alır. Ardından bu konuda düşündüğü pek çok şeyi bildiklerini sıralayıverir:

"Fransız, ne olursa olsun, soyundan veya kökeninden bağımsız olarak, düşmanımızdır. Peki, düşmanımıza acıyacak mıyız? Dinimize göre hayır! Meselenin başlangıcı, sadece o Fransız danışmanın öldürülmesiyle başlamaz. Ondan önce de birçok askerini öldürdük... Antakya ile İskendefun arasındaki yol, en zorlu yollardan biridir ve Fransız, ancak gündüz vakti atla geçebilir. Geceyi geçirmeyi korkar, temkinli ve silahlıdır ama temkinliliği ve silahı ona hiçbir şey kazandırmaz. Biz onu, kimse fark etmeden, tıpkı bir serçe gibi yakalarız, çünkü dedikodu veya ihbar, bir kurşun gibidir... Bana katılmıyor musunuz? Susmak, onaylamaktır... Susabilirsiniz, ama ben başladım ve söyleyeceğim, sarhoş olmadan, bu söylediklerim sarhoşken söylenemez... Allah bizimle, Fransız ise

şeytanla... Sizin gibi insanların İskendefun'dan göç etmesinin nedeni nedir? Doğal ipek üretiminin ölmesi, ipek böceği ve dut yaprağının kurumasıdır. Çünkü o, yapay ipeği getirdi ve zorla bize dayattı. Yapay ipek, gerçek ipeği öldürdü ve ipek böceği yetiştirenlerin evlerini yıktı, siz de onlardansınız. Gerçekten de, gerçek ipek üreticilerinin evleri yıkıldı ve göç başladı. Gördünüz, gözlerinizle gördünüz, daha önce göç edenleri ve sizin gibi göç edecek olanları, biz de yol gösterdik çünkü onlar bizim halkımız, bizim köylülerimiz. Bir adam, ailesine ve köyüne ihanet eder mi? Etmez! Biz namusluyuz, sadece efendiler ve Fransızlar hariç! İçin, için, unutulmuş başınıza gelenleri, eğer unutabilirsiniz. Ama unutamayacaksınız, biz de unutamayacağız... İskendefun'daki ipek üreticilerinin zarar gördüğü gibi, Antakya'daki tüccarlar da zarar gördü. Bu yüzden bizimle iş birliği yaptılar, ama şimdiye kadar hiçbir faydası olmadı. Ama yine de işbirliği devam ediyor, tüccarların maddi yardımları sürüyor, umutla... Çünkü insanoğlu umutsuz yaşar mı? Hayır... Hadi içelim, şarkı söyleyelim, belki biraz olsun kendimizi avutalım."

Anne ve baba bu gerçekleri bilmesine karşın daha da içlenirler, bir bakıma gerçekleriyle yüzleşmedir işittikleri. Küçük Hanna'nın gözünde nefret okunur.

Tam o sırada kapı çalar, kontrol etmek üzere gelen Hacı Kasım 'dır. Bir eksikleri olup olmadığını sorarken ardından kapı daha hızlı ve güçlü şekilde bir kez daha çalar. Anne yüksek sesle bağırır, gelen Berhum amcadır. Herkes kucaklaşır, anne çok duygulanır. Khadij'e şarkıya devam etmesini söyleyen Berhum, bu sesin onu hüzünlendirdiğini söyler. Hacı Kasım'la da kucaklaşan Berhum, Delim halkından misafirlerini, Ebu Ali Es-Sebb'i ve diğerlerini de getirdiğini söyler ve sözlerine devam eder:

"Dikkat et, Hacı, gürültüye gerek yok. Biz korkmuyoruz ama dikkatli olmak şart. Hanın içinde herhangi bir soru, cevap ya da laf olsun diye bir şey söylenmesin. Ve çadır arabası geldiğinde, sürücü sana neyi vereceğini bilecek. Hediyeler ise, burada bulunanlara, kardeşlerimin istediği gibi dağıtılacak. Bu gece, özellikle dikkat et, çünkü sabahın karanlığında gideceğiz, tıpkı geldiğimiz gibi. Bizim işlerimiz var... Haberleri duyduunuz mu?"

Haberi duyduklarını, dikkatli olacaklarını söyleyen Khadij ve Hacı Kasım'a Berhum'un yanıtı şöyle olur:

“Ben ancak, yeğenimin, ailesinin hâlini görüp, yolculuklarında başlarına neler geldiğini öğrenmeden rahat edemem. Ve hangi köpek, onlara havlayacak kadar cesaret edebilir ki? Ama, şaka yapıyorum!”

Veda, Antakya... Veda, Amca Berhum! Adın da anlaşılacağı üzere son bölüm Hanna Mine'nın şu sözleriyle başlar:

“Eleştirmen George Tarabishi, benimle ilgili iki kitap yazmıştı: Erillik ve Erilliğin İbadeti ve Erillik ve Erilliğin İdeolojisi. Bu kitaplarla kesin bir kanaate vardı... Evet, ben hayatımda ve romanlarımda, erilliği, ona dair tüm görkem ve onurları, yiğitlik sembolü olarak yerleştirdim. Bu, bence denizle karadaki mücadelesiyle de uyumlu, aynı zamanda annemin kardeşi, Erzak Allah Zekur'un erilliğiyle de örtüşen bir şeydir. O, Seyit Badrak'ta, Seyit Badrak Savaşı sırasında, bir soğuk algınlığına yakalanarak vefat etti. Diğer amcam, annemin kuzeni, Berhum Zekur ise, Söğütlü ile Antakya arasındaki yolda, haydut biriydi. Hatta haydutların başıydı; en erdemli ve yoksullara karşı en merhametli olardı, yol boyunca bu yolu geçerken hayvanlarıyla birlikte onlara yardım ederdi.”

Bir anlamda çocukluk yıllarında tanıklık ettiği bu yol hikâyesinde deneyimlediklerini, onda kalanları kendisine nasıl malzeme yaptığının da özetini verir.

Ardından anlatıcı olaya geçer. Berhum aileyle yalnız kalıp yaşadıkları hakkında bilgi almak ister. Dîlîlîm ve diğerleriyle, Buğday Hanı'ndaki üst katta Han sahibi Hacı Kasım ve Khadij 'e kapıyı kapatmalarını söyler, anneye konuşarak beklenmedik bir şekilde girdikten sonra, kendisini rahatsız etmiş olan duygusal anları sorgulamak ister. Uzun uzun konuşurlar, yol boyu onlara eşlik edenleri, onları evlerinde ağırlayıp koruyan herkesi sorar. Onların hepsinin güvendiği sağlam adamları olduklarını, bilerek görevlendirildiklerini anlatır. Duygusal bir buluşmadır, her biri hem mutlu hem heyecanlıdır. Babayı alkol ve kadına karşı zafiyeti konusunda uyararak ıslah olmasını diler.

Vedalaşmak için ayağa kalkarlar, gözyaşlarını tutamazlar. Amca Berhum ise vedalaşırken ağlamayı sevmediğini söyleyerek herkesi tek tek öper ve *"Beni hatırlayın, Allah sizinle olsun!"* Diyerek kapıyı açar ve karanlığa doğru kaybolur, bu onunla olan son görüşmeleri olur.

Berhum'un gidişinden sonra aile de bir gece daha handa kalıp ayrılmaya karar verir. Anne her şeyi kontrol eder, baba, Hacı Kasım'a sarılarak teşekkür eder, Khadij 'e sıkı bir

şekilde sarılır ve onu öper. Anne ise herkese el sallayarak vedalaşır. Arabaya binip yola çıktıklarında, eller havada sallanır, görünürlük kaybolana kadar, yolculuk düzgün bir şekilde İskenderun'a doğru ilerler. Bir süre sonra şoför, Fransızlarla işbirliği yapan bölge müdürünün öldürüldüğü haberini verir ve korkmamaları için uyarır, yolun güvenli olduğunu, bu arabanın da belediye başkanının arabası ve onun şoförü olduğunu söyleyerek ailenin güvenini kazanır.

Ford marka bir araçla, belediye başkanının kendi kazancıyla sahip olduğu bir arabayla İskenderun'a doğru yola çıkarlar.

2.4. ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI

Anlatı; hikâye, roman, senaryo, masal gibi kurgusal olan ya da olmayan edebi türlerde bir olay dizisini anlatma biçimidir. Bir bakıma insan yaratıcılığının ve toplumu etkileme sanatının bir yüzüdür. Bir karakterin, kişinin anlatım tarzına göre çeşitlilik gösterebilir ki hikâyeciliğin en önemli parçası anlatıcıdır. O halde metinde, hikâye edilen ve onu anlatan, temel iki öğedir. Anlatıcı hikâyenin yansıtıcısıdır, hikâyeyi okura sunandır yani kurmaca metnin sesidir. Anlatı türlerinde 1.tekil kişi (ben anlatıcı), 3.tekil kişi(O kişisi, yazar anlatıcı).

İncelediğimiz roman, yazar Hanna Mine'nin öz yaşamından kesitleri barındıran, bu kesitlerin kahramanlarından yani odakta kendi aile bireylerinden oluşmuş bir kurgu olduğu için başta romanın anlatıcısı yazar anlatıcı olmak üzere tüm karakterler onun gözlemleri ile sunulmuş olup diyalogların bulunduğu bölümlerde karakterler kendi söylemleriyle anlatımın içinde yer almışlardır. Ama romanın bütününde olayların tanığı ve yaşayanı olarak 1.kişi anlatıcı vardır. Bu anlatıcı çocuk gözlemci ve yıllar sonra büyüüp yazar olmuş ve geriye dönüşlerle o günleri hatırlayan ve o günlerden esinlenerek yazılar yazan Hanna Mine'nin ta kendisidir. 3. bir anlatıcının tanıklığına, yorumuna, ön görülerine Suriye'de 1920'li yıllarda yaşanan toplumsal sıkıntılar, Fransız Mandasının toplum üzerindeki etkisi, halkın, emekçilerin yaşadığı süreçler, tarımda yaşanan düş kırıklıkları, zorunlu göç süreci, "haydutluk gerçeği" gibi konularda ihtiyaç duyulmuş; bunların anlatımı olaylara geçmeden ya da olay aralarında 3.kişinin bakışıyla sunulmuştur. Ama genel olarak romanda kişiyi, çevreyi gören, olayları yaşayan kahramanlarının kendileridir. Bu bağlamda okur, anlatıcıların düşünce ve bakış açılarının izin verdikleri ölçüde kahramanları tanımış olur. Yani Hanna Mine, özellikle yol hikâyesi

perspektifinde kurulan olay örgüsünde tüm gözlemlerini, karşılaştığı kişilerin onda bıraktığı izleri, anne ve babasına dair duygu durumlarını, korku, kaygı ve umutlarını, kendisiyle yüzleşmelerini, kadına bakışını hep 1.kişi anlatım ve bakışıyla okura aktarır. Diğer karakterler ve aralarındaki ilişkiler de yine onun gözünden onun bakışı ve diliyle aktarılır okura:

“Kırk yıl sonra gerçek ismi öğreneceğim. Bu bilgi bana tesadüfen, kaderin bir cilvesi gibi ulaştı ve onun sayesinde iki kez acı çektim: İlk kez beş yaşındayken, ikinci kez kırk beşime adım attığımda.”

Sözleriyle başlayan romanda anlatıcı Yazar anlatı, Hanna Mine’dır. Geçmişte yaşayıp tanıklık ettiği aile içi olayı aktarırken bugünün dili ve söylemiyle o günlere döner ve hikâyeye giriş yapar. İlerleyen satırlarda Çocuk Mine’nın gözlemleri ve tanıklığıyla, 1.kişi anlatıma geçilir:

“Sonra annem bana sıkıca sarıldı ve yüzümden öptü. Çocuğun masum korkularını hissettiği anda ağlamaya başladı. Babam, kardeşlerim ve ben mutfakta sessizce ağlıyorduk. Annem ise bir türlü sakinleşemiyordu; odayı suçlama ve hakaretlerle doldurdu. Kadının namusu, hakları çiğnenmiş ve toplum tarafından duvarlara sıkıştırılmıştı.

Babamın kim olduğunu bilmiyordum. Onun hikâyesi zihnimde bir gölge gibiydi. Geçmişte kalan parçaları birleştiremiyordum. Bildiğim tek şey, onun dolgun bir adam olduğuydu. Onun varlığında korkudan bir ürperti hissetmemiştim. Onun iç huzuru ve kadın karşısındaki suçluluk hissi, anlatılamayacak kadar güçlüydü.”

Bir çocuğun dilinden anne ve babaya karşı hissedilenler, onların davranış biçimlerinin çocukta bıraktığı izlenim bu satırlarda 1.kişi anlatımla okura sunulur.

“Kadının görünüşü garipti; elbiseleri düzensiz ve yüzü solgundu. Ama ses tonu ve bakışları, içimde ona karşı bir yakınlık oluşturmuştu. Belki de annemin komşularımızla sohbetlerinde bahsettiği o kadınlardan biri olduğunu düşünmüştüm. Ona yardım etmek yerine ondan uzak durmam gerekiyordu ama her sorusuna samimiyetle cevap verdim.”

Bu satırlarda da çocuğun gözlem ve duyguları hem betimleme aracıyla hem de bilinç akışıyla çocuğun aldığı öğretilere dönülme suretiyle sunulmakta, okur çocuğun anlattıkları ölçüsünde izlenim kazanmaktadır.

“Beş yaşındaydım, annem dua ederken başımı okşar ve büyümemi dilerdi. Onun sözlerine hiçbir zaman şüphem olmadı, Allah’ın bizleri inançsızlığımız yüzünden cezalandırdığına inanıyordum. O’nun bize olan gazabını ancak tövbe, dua ve azizlerin şefaatine sığınarak kaldırabileceğimize kesinlikle inanıyordum. İçimde bir çocuğun derin ve saf inancıyla uzun uzun dua ettim. Ancak gökyüzü ve içindeki melekler, bilmediğim bir nedenden dolayı dualarımıza kulaklarını kapatmış gibiydi.”

Yukarıdaki satılar, beş yaşındaki küçük Hanna’nın iç monolog biçimindeki anlatımıdır. Annesinin inanç konusundaki yönlendirmelerinin çocuk üzerinde yarattığı duygu durumunu vermesi açısından okur adına önemlidir.

“Kırk yıl sonra bana yazdığına göre, o zamanlar Lazkiye’de berberlik yapıyordum”.

“Şimdi sıra bende, Katerin’e zarar vermemek, ona yer açmak ve bizim eve gelmesine izin vermek, bizimle konuşarak sıcak sevgiyi hissetmesini sağlamak, geri dönüşünü, bir şekilde olsa da, ailenin ona tekrar kabul etmesini, acılarından sonra bir tür ödül olarak görmektir.”

Yukarıdaki satırlar ilk bölümün sonlarında anlatıcı Hanna Mine’nin yazar hali konuşmalarıdır. Çocuk gözlemcisinin yıllar sonra aynı kadınla tekrar karşılaşması, ona el uzatıp çocukluğundaki eksiklenmelerini biraz olsun gidermek için sarf ettiği çabasına dair duygularını barındırmaktadır.

“O dönemde cesaret, gözü karalık ve maceracılıkla eş anlamlıydı. Ya öldürürdün ya da öldürülürdün. Bu yüzden sabahı mı göreceğini, akşamı mı göreceğini bilmezdin. Evine yürüyerek mi döneceğin, yoksa bir eşeğin sırtında, bir çuvalın içinde ceset olarak mı taşınacağın meçhuldü. Dayı Berhûm bu gerçeği iyi biliyordu ve gecelerin güvenilir olmadığına dair gerçeği de... Haydutları, bireysel ya da toplu halde tanıyor olmasına rağmen, onlara karşı daima temkinliydi.”

“Bu haydutlar, genellikle Süveydiye ile Antakya arasında mal taşıyan insanlara saldırırlardı. İnsanlar bu yolları yürüyerek ya da bazen eşek, eşek sırtında geçerlerdi; at ise nadir bir lükstü. Haydutlar, insanların taşıdığı birkaç zayıf kârla yetinerek, onları soyup öldürmekten çekinmezlerdi. İşte böyle bir dünyada, Berhûm hayatını cesaretle ama daima riskin gölgesinde sürdürebiliyordu.”

Burada da yazar anlatıcı tanık değil o döneme dair bilgi veren konumdur. Olayların içinde değil bir dönem değerlendirmesi biçiminde “haydutluk” geleneğinin tanıtımını yapar konumdur.

“Çocukluğumun o çok erken dönemlerinde, Fransa'nın Suriye'deki varlığının ne anlama geldiğini bilmiyordum, Maysalon Muharebesi'ni ve Yusuf el-Azime'nin ölümünü duymamıştım, ya da General Gouraud'nun Şam'a zorla girmesini ve elleri kirli olarak Selahaddin Eyyubi'nin mezarına basarken "İşte geri döndük, Selahaddin!" dediğini de bilmiyordum. Suriye'nin büyük isyanından da haberdar değildim, halkın verdiği şehitlerden ve Fransız işgalinin Suriye'den atılması için yapılan fedakârlıklardan da hiç bahsedilmemişti. Ben, küçük, hastalıklı, cahil bir çocuktum, ailesiyle birlikte kaybolmuş, babamın sürekli gitmesiyle, annemin sürekli ağlaması arasında kaybolmuş bir şekilde yaşayıp gidiyordum. Farkındalığım yeni yeni şekillenmeye başlarken, doğayı ve toplumu anlamaya çalışıyor, annemin söylediklerine inanarak, ipek böceği felaketinin, çevremizdeki pek çok kişiyle birlikte başımıza gelen bir olay olduğunu, Tanrı'nın bir cezalandırması olarak kabul ediyordum, çünkü biz günahkârdık ve yeterince dua etmiyorduk. Oysa oruç, tüm amaçlarına ulaşmıştı, çünkü biz sürekli oruç tutar gibiydik, aslında sürekli açlık içinde, çıplak ayakla terkedilmiş bir tarlada yaşıyorduk.”

Burada da yine gözlemci çocuk anlatıcının tarihi gerçeklik üzerinden dönemin siyasi ve toplumsal yapısına dair bilgi aktarıcı anlatımı okura toplumsal gerçeklik bağlamında ışık tutacak niteliktedir.

Romanda hikaye anlatımının yanı sıra olaylar içindeki diyaloglar aracılığıyla konuşturulan karakterler bu yolla tanıtılmış, kurgu içindeki konuları ve varlık nedenleri de böylelikle daha iyi anlaşılmıştır. Anne baba arasında geçen bu diyalog aracılığıyla ailenin yapısı, o dönemde ve kültürde kadın erkek ilişkileri, dini inançların kişiler üzerindeki etkisi anlaşılabilmektedir:

“Hadi çocuklar, secde edelim ve dua edelim.

O sırada baba, annemize:

Hangi kötülükten bahsediyorsun Meryem? Ağa bizim üzerimize koruma sağlıyor.

Ama kalbim...

Bağırarak ona dedi:

Kalbin dinle! Kalbin seni her zaman kötüye mi yönlendiriyor? Çocukları daha fazla korkutmak mı istiyorsun?

Kadın cevap verdi:

Küfre düşme! Allah'tan af dileyip kalk, sen de dua et.

Binlerce kez af dilerim, ama senin duan yeter! Bütün hayatın dua etmekle geçiyor, ama bütün hayatımız boyunca şanssızlık peşimizi bırakmadı.

Kadın tekrar uyardı:

Allah'tan kork, dilin uzun, yeteneklerin tükenmiş!

Bu gecedan Allah'a sığınırım! Ne yapmamı istiyorsun?

Kadın yanıtladı:

Dua et!

Baba derin bir iç çekerek:

Hiçbir güç ve kuvvet ancak Allah'tandır... Yeter artık, sus! Ama sana söyleyeyim, ben dua ettim.

Kadın şaşkın bir şekilde:

Kalbinde mi?

Baba sert bir şekilde:

Evet, kalbimde! Kalpte dua etmek caiz değil mi? Allah kalbi, dudaklardan daha iyi duyar."

Yazar, anlatında anlatıcıyı, bu kişinin konumunu, olaylara hangi noktadan nasıl bakacağını yani "bakış açısı"nı belirlemek zorundadır.⁵² Yani, hikâyeyi kimin anlattığı ve kimin gözünden yansıttığı, olaylara nasıl baktığı, tek mi yoksa birden fazla kişinin mi bakış açılarına yer vereceği anlatının sunulması açısından önemlidir.

İncelediğimiz romanda temelde aile bireyleri ve onlardan biri olan yazar anlatıcı ekseninde kurgu dönse de bir "yol hikâyesi" bağlamında kurguya dâhil olan pek çok yan karakter ve olayla beraber "çoklu bakış açısı"na yer verilerek aile içi bağları, kadın-erkek

⁵² Tekin, 1991

ilişkisini, akraba ilişkilerini, özelde kadını, anneliği, buna bağlı olarak korku, kaygı, pişmanlık, umut, umutsuzluk duygularını, sorumluluk almaktan kaçan, rahat içkiye düşkün, kadını örselleyen ve değersizleştiren baba profilini, vatanından ayrı düşmenin verdiği acıyı, yoksunluk duygularını, dine sığınmayı, ondan güç alarak yol alma algısını doğal olarak bu kişilerin ruhundan, gözünden yansıyanları onların duygu durumlarına bağlı olarak bakış açıları tercihinde bulunmuştur. Anlatıcı yalnızca başkahramanı değil, kurguda yer alan başta aile bireyleri olmak üzere kimi yan karakterleri de geçmiş ve şimdide yaşadıkları yaşamlarına değinmekte, böylelikle kahramanların iç dünyalarına dair ipuçları vermektedir.

“Beş ya da altı yaşlarımdaydım, hayatla ölüm arasında savrulup duruyordum, bir kandilin zayıf ışığı gibi, bir rüzgâr fırtınası bile beni alıp götürebilirdi. O zamanlar, Allah’ın lütfuyla, üç kızıdan sonra bir oğul doğmuştu. Ardında kaybolan yıllar, yolculuklar, Anadolu’nun karanlık yolları vardı. Annem, İskenderun’da tifüs hastalığını atlattığımda, bana şöyle demişti: “Allah, dualarıma bir kez daha kulak verdi, seni bana bağışladı, böylece dünyadaki acılarımı hafıfletti. Üç kere şükürler olsun O’na.”

Bundan önce, annem, Mersin’de ya da köylerinde, bir gece başını örtüsünden açıp gökyüzüne bakarak dua ettiğini söylerdi. Allah’tan bir erkek çocuk dilemiş, ya da eğer ona vermezse, kendisini almasını istemişti. Allah, onu almadı ve ben doğdum. Üç kızın ardından doğdum ve acı dolu üç ağlamadan sonra. Annem, her zaman sağlığımın zayıf olmasından korkarak yaşadı. Hatta bir gün, kız kardeşim bana bakıp, “Bir gün büyür mü, insan olur musun? Çalışıp bir aile kurar mısın?” diye sormuştu. Ne kadar zor bir his, ama kardeşimin şüphelerine rağmen, ben büyüdüm,”

Yukarıdaki satırlar yazar anlatıcının çocuk bakış açısının bir örneğidir. Burada ailenin geniş perspektifte toplumun erkek çocuğa olan yaklaşımı yine erkek egemen toplumun yaklaşımını yansıtır niteliktedir. Erkek çocuğa sahip olmak için Allah’a yalvaran ve sahip olunduğunda da “Allah’ın lütfu” olarak yorumlayan bir toplumun ürünü olan bu bakışta kadın kendini feda edecek kadar bunu isteyen, buna gönüllü bir figür olarak çizilmiştir. Burada hem inanç ögesi hem de erkek evladın değeri öne çıkarılmaktadır.

“Büyüdüm, yani tam anlamıyla insan oldum, şimdi bildiğiniz gibi. Ve bir ailem oldu, onlardan biri de yıllar sonra, televizyon dünyasında bana göre daha çok tanınan

oğlum, oyuncu Saad Mine'dır. Çünkü o, görsel medya ile çalıştı, ben ise kâğıttaki kelimelerle. Aradaki fark ise, bildiğiniz gibi, çok büyüktür!

Önemli olan şu ki, dediğim gibi, ben bir hata sonucu doğdum, bir hata sonucu büyüdüm ve bir hata sonucu yazmaya başladım... Hâlâ, bugün bile, yazıyorum hata yaparak, hatalarım için yazıyorum, acıyarak, tıpkı El-Ma'arri gibi. Her fırsatta çocuklarıma ve okurlarıma şunu söylerim: "Beni takip etmeyin cehenneme giden yolda! Çünkü yazarlık, bu Arap topraklarında edebiyat zanaatını anlayanlar için, hem gerçek hem de mecaz anlamda cehennemdir. Bunu meslek olarak kabul ettim, çünkü kırk farklı meslek denedim, ama hiçbiriyle başarılı olamadım!"

Bu satırlar yukarıdakilerle aynı bölümden alınmıştır. Burada konuşan yazar Mine'dır ve okura seslenir. Kendisinin de bir oğlu olduğundan söz ederken onun erke çocuğa bakışıyla büyürken ona karşı yaklaşımı karşılaştırmalı ve eleştirel biçimde yorumlar. Ailesinin özellikle annesinin korumacı yaklaşımının yanı sıra büyüdüğü koşulların zorluklarında ancak bu kadar kendisini geliştirebildiğini anlatırken kendi oğlunun günümüz koşullarında gelişen dünyanın önemli bireylerinden biri olmasını gururla anlatır.

İkinci alıntıda doğumundan bugünkü eylemlerine kadarki tüm süreçleri bir "hata" olarak niteleyen yazar anlatıcı, zorlu yaşam koşullarında kendi başına ayakta durma mücadelesi verdiğini, kimi zaman sevgiyle kimi zaman sevgiden yoksun yaşadığını, kimi zaman istenmediğini, bu topraklarda yaşamının yazmanın ve üretmenin zorluklarını anlatırken eleştirel bir dil kullanır.

Abu al-Dilam dedi: "Şu anda hepiniz emanetimdesiniz ve size zarar verenin elini keserim... Fattuh, koş eve ve Abu al-Dilam'ın karısını çağır. Söyle ona, hemen gelsin, Abu al-Dilam çok önemli bir şey için onu istiyor"

"Gel Meriam, çocuklarınla birlikte haliya otur... Yemek birazdan hazır olacak, ve eşim de sizinle birlikte yiyerek sizi rahatlatacak, hepimiz Adem ve Havva'nın çocuklarıyız... Eğer biz bazı insanlara, özellikle de zenginlere, yol kesmişsek, bu bizim insanlığımızı kaybettiğimiz anlamına gelmez... Burada başkan ben, sorumluluk bende, ve bu sorumluluğun gerektirdiği gibi hareket etmeliyim... Bugelenek, ve büyük adam, Aga Abu Ali al-Sab'ta gördüğünüz misafirperverlik ve ilgi nasıl ise, burada da aynısını göreceksiniz..."

"Bu söylediklerimi, sadece Aga Abu Ali'nin sizinle iyi davranmamı istemesi ya da bizim iyilikte bulunan amcanız Berhum'un amcanız olması nedeniyle söylemiyorum. Bunu, reis olarak davranmanın bir sorumluluk olduğunu bildiğim için söylüyorum. Burada ben reisim ve siz de dediğim gibi, emanetimdesiniz. Rahat ol, korkma... İç, Salim, iç. Ve sen, Khedij, eksik olma... Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz."

Yukarıdaki satırlar bir haydut söylemi. Romanın genelinde benzer özellik gösteren birkaç hayduttan biri ve her biri aynı bakış açısının izlerin yansıtmakta. Dönemin Suriye'sinde yaşanan siyasi ve ekonomik oluşumlar sonucunda kendi kurallarını kendileri koyan, kendi adalet algılarıyla zenginden alıp yoksula veren bir sistemin bakış açısını yansıtan bu insanların güven, güç ve adalet algıları bir anlamda devlet otoritesinin olmadığı bir yerde bu ve bunlar gibi grupların ortaya çıkışını yine eleştirel bakış açısıyla yansıtmaktadır.

Son olarak romanda öne çıkan ve çoğunluk anne- baba diyaloglarıyla verilen kadın-erkek ilişkileri, erkek egemen yapının üstünlüğü ve kadının ezilmişliği temalarına bakışı yorumlamak gerekirse;

"Benimle annem arasında görünmeyen ama var olan ince bir bağ vardı. Bu gizli duygu bağı, her ne kadar onu acıtıyorsa, beni de aynı şekilde acıtıyordu. Gözlerim ona odaklanmıştı, yüzüne, ellerinin hareketlerine, duruşuna, bakışlarına. Onun ruh halini tamamen hissediyordum.."

"Hastaydım, zayıftım, alerjim vardı ..."

(...)biz öyleyiz ve başka türlü değiliz ve çünkü anne iki kez acı çekiyor: Birincisi, bizim ve bizim gibi insanların hayatı olan sefil köylü yaşamından ve baba, bizi çevreleyen tüm sefaletle rağmen, en azından dıştan bakıldığında, sadece anneye karşı değil, bize, kendi çocuklarına karşı da duyarsız ve sorumsuz görüldüğü için!

"Bir çocuk olarak, sarhoşken yaydığı acıyı anlayamadığım ya da hissedemediğim bu baba, orantısız nefretimin nesnesiydi ..."

Bu satırlarda görüldüğü gibi annenin verici, kucaklayıcı yanının babada olmaması, baba sevgisinden çok varlığının bir biçimde aile olgusu içinde kabulü yine sitemkâr ve eleştirel bir bakışla dile getirilmiş.

Annem: "Eşeğin kaybolmasından çok, senin içkini içmenden korkuyordum".

Babam gülerek bir kadeh daha aldı ve annem, bağırarak: “Yeter artık, Salim, yüziün domates gibi olmuş, dilin ağzında kürek gibi, utanmıyor musun bizi ve insanları rezil etmek?”

Firavun, gülerken: “Bırak, kadın. O erkek, diğer erkekler gibi, içki içmeden duramaz, ta ki kendini kaybedene kadar! Biz kadınların buna ne yapabileceği var?”

Babam, sarhoş bir şekilde bağırarak: “Benim durumum şu an taş gibidir, bebek!”

Annem: “Şu an taş gibisin! Bu, insanlara ve çocuklarına karşı edebe uygun değil!”

Babam: “Ben helali ve haramı senden daha iyi bilirim!”

Annem: “Sen sadece kaybolmayı bilirsin! Ah, seninle kayboldukça hepimiz kaybolduk!”

Birden babam, anneme tabağı fırlattı ve göğsüne çarptı.

Gözyaşlarını gördüm...”

Anne baba arasındaki ilişkiyi açık biçimde ortaya koyan bu diyalogda kadının erkeğin önünde boyun eğen, onun zevk ve isteklerini yerine getirmekle yükümlü, bir figür olduğu tek varlık nedeninin çocuklarının annesi ve hizmete koşan bir birey olarak itilmişliği yine eleştirel, çocuksu bir duygusallık ve acıma hisleriyle verilir.

“Sus! Yoksa seni yerle bir ederim... Defol, sus

Bunu söyledi ve annesine şiddetle tokat attı. Anne acı içinde inledi, ağladı, biz küçükleri ise ona doğru koşarak, babanın öfkesinden onu korumaya çalıştık.”

2.5. MEKÂN

Anlatıda mekân, işlevsel bir özellik taşır. Olayların geçtiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak amacıyla romanda “gerçeklik kazandırma” endişesinin ürünüdür.⁵³

Var sayılan mekân, dış dünyayı yansıtmaya endişesiyle tanıtılıyor ve betimleniyorsa taklide, öykünmeye dayalı bir temsil anlayışına uygun bir eser oluşturulmuş olunur. Sıralama esası çevresinde kaleme alınan metinlerde ise, mekâna ait özellikler, bir izlenimi

⁵³ Tekin, 1991.

sezdirecek tarzda dikkatlere sunulur. Birinci durumdaki bir mekânın resmini yapmak mümkün iken ikincisinde resmin yerini minyatür alır. Ayrıca vakanın içeriği çoğu zaman mekân betimlemelerine ayrılan satırlarda gizlidir. Vaka zincirinin içeriği ve kahramanlarının psikolojik halleri mekân betimlemelerinden de anlaşılabilir. Aynı metin halkasında hatta aynı anlam birliği içinde “anlatma”, “gösterme” ve “betimleme” ye ait öğeler bir arada bulunabilir. Anlatıcı bu ilişkileri nakleder. Göstermede ise onlar arasındaki ilişkiler, dil aracılığıyla, temsil yoluyla ifade edilir.⁵⁴

İncelediğimiz romanda mekân, çok yönlüdür. Bir yol hikâyesi olmasından dolayı sürekli değişen mekânlar kurgunun sabit bir yerinin olmamasına neden olurken geriye dönüşler ve zaman akışıyla sunulan anlatıda mekânlar yer yer ayrıntılı betimlemelerle, yer yer roman karakterlerinin gözünden yorumlanarak, onların o yere ait gözlemlerine dayalı verilmiştir.

Dış mekân Arap ülkeleri, o bölgenin yaşayış biçimine ait özelliklerle kurulu bir dünyadır. 20.yüzyılın başları, 1920’lerin Suriyesidir. Dönemin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan pek çok ögeyi anlatır niteliktedir:

“Zaman, kocanın yanındaydı. Yirminci yüzyılın başları, cehalet, geri kalmışlık ve sosyal adaletsizlikle doluydu. Toplumda erkeklerin mutlak egemenliği vardı. Erkekler, hala olduğu gibi veya bazıları, kendilerine haram olanı işleme hakkı tanıyorlardı. Ve ne yazık ki, kadınları, seslerini yükseltmeleri veya kocalarına karşı adaletsizlikten şikâyet etmeleri durumunda, kaderi boşanmak, en azından evden kovulmak veya aydın veya merhametli olduklarını iddia eden bazı erkeklerin ihmeline uğramak olan bir toplumu temsil ediyorlardı.”

“Babam, zihinsel olarak 1920’lerin bataklığında kalmıştı”

“Çocukluğumun o çok erken dönemlerinde, Fransa’nın Suriye’deki varlığının ne anlama geldiğini bilmiyordum, Maysalon Muharebesi’ni ve Yusuf el-Azime’nin ölümünü duymamıştım, ya da General Gouraud’nun Şam’a zorla girmesini ve elleri kirli olarak Selahaddin Eyyubi’nin mezarına basarken “İşte geri döndük...” diye devam eden satırlar, Fransız Manda’sının Suriye topraklarını ve halkını esir aldığı dönemlere ilişkin bir

⁵⁴ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1991 160.

gönderme ve araya girmiş bir bilgi notu özelliğindedir. Suriye toprakları açık mekân olarak bu siyasi koşullara mahkûm yaşamaktadır.

Romanın ilk bölümü hariç neredeyse bütününün bir “yol hikâyesi” olduğunu belirtmiştik. Bu zorunlu bir göç yolculuğudur ve kurgu da bunun üzerine şekillenmiştir. Fransızların doğal ipek böcekçiliği tarımına alternatif olarak ürettiği, makinalaşmayla beraber insan gücüne de ihtiyaç duyulmayan suni ipek böcekçiliği üretimiyle geleneksel geçim kaynaklarından, tarla ve topraklarından ayrılmak zorunda kalan, karınlarını doyurmak, başka iş olanakları bulmak için bilinmeyene doğru yollara dökülen binlerce aileden biridir kurgunun kahramanı aile. Ellerindeki bir avuç toprakları onların vatanıdır ve çok değerlidir. Korumak, yaşatmak için kendilerinden çok büyük güçlerle savaşmak zorundadırlar ama elleri kolları bağlıdır:

“O, bu toprakları, sevdiği bu toprakları almak istiyordu.”

“Süveyde'nin muhtar evi olan İlyas Yusuf Hicazi'nin evinde rehin kalan kardeşime duyduğu acıyı gördüm. O günlerde, 1920'lerin başlarında, fakirlik her anlamda yoksullukla iç içeydi. Bizim ailemiz, en derin sefaletin içinde yaşayan, belki de en fakir aileydi. Bizim oturduğumuz topraklar, ipek böceği yetiştirenlerin ve yoksulluğun en çetin hallerine göğüs gerenlerin yaşadığı dut bahçelerinin arasındaydı. Üstelik bu topraklar, zalim ve merhametsiz muhtar İlyas Hicazi'ya aitti. O, bir tefeci, vicdanı olmayan bir insan, zorbalığı adeta bir takıntı haline getirmiş ve deliliğe kadar varan bir insandı”

Bir umut çıkılan yolda yaşananlar, karşılaşılan güçlükler, yüzleşilen gerçeklikler, devletin olmadığı yerde başkaca güçlerin kurduğu düzene tanıklıklarla geçen yol, çoğunluk yürüyerek parası olan için belki at sırtında biraz olanın eşek üstünde geçen, yeni bir hayat kurmak için tek seçenektir:

“(...) göç yolları boyunca, ailenin Süveyde'den Antakya'ya kadar olan yolculuğunun ne kadar sürdüğünü tam olarak bilmiyorum.”

“Bilinmeyene doğru, yabancı bir ülkeye doğru yolculuk yapıyoruz”

Yol güzergâhı; *“Süveydiye ile Antakya arasında”*

“İnsanlar bu yolları yürüyerek ya da bazen eşek, eşek sırtında geçerlerdi”

Yukarıda da söz edildiği gibi devlet otoritesinin azalması ve Fransızların sömürüsü altında kendi benliklerini koruyamayan bu insanlar yollarda düzeni ve sistemi kendi

kurallarıyla ele geçirmiş birtakım yasadışı grupların varlığına tanık olurlar. Kendi çaplarında bir derebeylik düzeni kuran bu grupların bir kısmı tehlikeli bir kısmı ise düşene, yoksula yardım eli uzatan özelliktedir:

"Özel koruma" geleneği, büyük ihtimalle bizim kasabamız Süveydiye'de ve ona benzer küçük kasaba ve şehirlerde, Suriye'nin çeşitli bölgelerinde ortaya çıktı. Bu korumalar, dönemin "emirleri" olarak anılan, aslında toprak ağaları veya ileri gelen kişiler için çalışırlardı. Bu "emirler", atalarından miras kalan bir miktar arazi, bahçe ve evle yetinmemiş, nüfuzlarının veya silahlarının gücüyle fakirlerden zorla gasp ettikleri mülkleri de servetlerine katmışlardı. Onlar, daha çok Mısır'ın kırsal bölgelerindeki silahlı köy bekçilerine benzerdi. Silahları genelde bir tüfek, bıçak ya da ağır bir sopadan ibaretti. Görevleri ise görünürde malikâneleri, bahçeleri, büyükbaş hayvanları, atları ve diğer evcil hayvanları korumaktı.

Romana da ad olan "Şerefli Haydut Dayı Berhum" ikinci gruptaki haydutlardandır. Küçük Mina'nın annesinin akrabası olan bu adamın yardımları, kurgunun ilerleyen bölümlerinde ailenin her mola ya da konaklama yerinde sırf onun adına duyulan saygı ve bağlılıktan ötürü açılan kapılar, hem sınıflı yapı içindeki insan profilini hem de güvene dayalı saygınlığın değerini anlatır niteliktedir.

"Onun hikâyesi, Misaf'taki Şahin, Beyrut'taki İlyas Halep'li ve Suriye-Lübnan sınırındaki Vâdî'l-Karn'da adı geçen Fuad Allame gibi efsaneleşmiş kanun kaçaklarına benzerdi."

"Burası amcanın evi, her ev onun evidir!"

Berhum'un evi, düzeni, misafirperverliği ve korumacı yaklaşımı dışında onun yarattığı saygınlık aracılığıyla kabul edildikleri tüm evler de onun akrabalarına sunulan en güzel, temiz ve özel alanlardır. Aile ve çocuklar hiç alışık olmadıkları, daha önce hiç görmedikleri bu mekânlara layık olup olmadıklarını sorgularlar:

"Burada yakın bir ev var... gelin, yemek yersiniz ve geceyi orada geçirirsiniz... Yarın, Allah yardım eder... gelin, gelin..."

Bu Ağa'nın evi... Ne kadar şanslısınız, Ağa sizi evine kabul ediyor?

(...) "İlk defa bir halı gördüm ve ilk defa üzerinde yürüdüm. Annem dedi ki: "Yavaşça, ağır basmayın!" Rehber: "Evet! Yavaşça... Bu halıdır, çim değildir!" Baba:

"Ağa'ya çok teşekkür ederim... Her şeyi gözümüz gibi koruyacağız... Yavaşça, çocuklar, dikkatli basın!" Yavaşça bastık, kuş tüylerinin üzerinde yürüyormuş gibi hissettik. Evin içinde ilk kez gördüğümüz, garip şeylerle dolu bir atmosfer vardı. Halının üzerinde oynamak istemek çok cazipti, ama cesaret edemedim."

"Antakya'ya göç ederken, sadece annemin amcası olduğu için, bu çeteciler bizi misafir etti. Çünkü Khadij'a, bizimle gelen ve Ağa Alî ss-Sebb'in adamıydı ve annem, Amca Berhum'un yeğeniydi."

"Yeşilliklerle dolu, ağaçlarla bezeli, çiçekler açan bir bahçede, grup liderimiz Ebû'd Dilâm bizi misafir etti. Tavukları kestiler, yemek ve içki sundular. Ortada bir şişe rakı vardı, "Yiyin, için," dedi, "Antakya taş atma mesafesinde!"

"Bir iki kaçak fare olabilir... Ama oda temiz, geniş, yerler kirli değil, aşağıdaki kat gibi hayvanlar yok, merak etmeyin... Bu iş bende... Hadi, sizi alayım..."

"Annemiz ve biz çocuklar, çöl elbiselerimiz ve Araplardan farklı olarak daha açık tenimizle, ellerimizde yiyecek çantaları ve su şişeleriyle, ince bir merdivenden yukarı çıkarken, geçtiğimiz zemin katındaki diğerlerinin dikkatini çekmiştik. Dar bir açıklıktan geçip, taş merdivenlerden üst kata çıkarken, Hacı Kasım anahtarla kapıyı açtı ve bizi nispeten temiz olan odaya yerleştirdi."

Kubbeye çıktık, içinde ne olduğunu görmek için, babamız kapıyı açmaya yöneldi. Bu oda, Osmanlı sultanlarının bile kullanabileceği kadar lüks. Buyurun, korkmayın, burada hiçbir şey yok. Bu oda, tahminime göre, Hacı Kasım'ın kendi odası. Burada fare de yok, kılçık da!"

Böyle olmakla birlikte nihayetinde bu insanlar hayduttur ve çeteleri yönetirler, başka çetelerle savaşır. Her ne keder üst düzey bir yaşam alanına sahip olsalar da aile kendini güvende hissetmez. Her an bir çatışma her an ölüm korkusu bunca güzelliği ve varsıllığı gölgeler aile için:

"Dünya karanlık, ağa, karanlıkta... Ah, o karanlık!"

Karanlıktan mı korkuyorsun? İnsanlardan ve cinlerden, burada ağa'nın evindesin! Karanlık, sadece korkakları korkutur, sor bakalım kocana."

Nihayet hedeflerine ulaşan ailenin geldiği mekân, kutsal şehir olarak kabul edilen Antakya'dır. Kurguda verilmek istenen iletiyi de destekler nitelikte yıkılmayıp ayakta

kalan, kalmak zorunda olan, yaşama bir biçimde tutunmaya çalışan insanoğlunun savaşıyla özdeşleşen tarihsel bir hikâyesi olan Antakya, anlatıcı yazarın kendi yaşam öyküsünde de yaşadığı mekânlardan birisi olmasının yanında kurgunun hikâyesini bu anlamda besleyen yanıla önemlidir:

“Annem, tüm kalbiyle inanan biriydi; her Petrus'tan ya da yıl boyunca adını duyduğumuz kutsallardan biri anıldığında, her defasında göğsüne haç çizirdi.”

“Petrus, Ey Khadij, Hz. İsa'nın havarilerinden biriydi ve İsa ona şöyle demişti: "Bu kaya üzerinde kilisemi inşa edeceğim." Bildiğim kadarıyla, ilk kilise Antakya'da inşa edildi, bu yüzden ona "Kaya Şehri" denir. Biz de Allah'ın izniyle ve senin gayretinle, oraya doğru gidiyoruz.”

"Antakya, şehirlerin en dirençlisi," dedi Khadij. "Evet, Antakya, direnen bir şehir! Depremlerle yedi kez sarsıldı, ama hala ayakta. Kim bilir, belki bir gün deprem gelir ve sekizinci kez altını üstüne getirir!"

"Ömrü olanı zorla öldüremezsın. Antakya, kutsal bir şehirdir,"

"Bu şehir ne zaman sarsılsa da, kalbi her zaman sağlam kalır. Çünkü bu şehir, hayatta kalmayı bilmiştir. Her felaketten sonra, yeniden doğar, tıpkı bu topraklardan çıkan bir yeni hayat gibi."

(...) “Antakya bir kafir şehri,” dedi Khadij. "O kadar kafir ki, Allah onu yedi kez cezalandırdı, sekizincisi ise yolda.”

"Ama Antakya, gerçekten kutsal bir şehirdir, Allah onu cezalandırdı çünkü senin gibiler, Amca Hanna, orada çoktu!"

İstanbul'da bulunan “Yıldız Sarayı’na da göndermenin yapıldığı romanda Antakya’daki güzel, bakımlı, yaşamaya değer mekânlarla bu adlandırma arsında özdeşim kurulur:

"Orayı Yıldız Sarayı mı sandın!?"

İstanbul'daki ünlü saraylardan birinin adıydı ve şimdi lüks yerler, özellikle Şam ve Beyrut'taki restoranlar için kullanılıyordu.

O zaman Antakya'daki “Yıldız Sarayı”na doğru yola çıktık.

2.6. ZAMAN

Bir anlatıda zaman tablosu, ilk elde, “vak’a zamanı” ve “anlatma zamanı” olmak üzere iki düzeyde şekillenir.⁵⁵ Olaylar ilk anda anlatılamayacağına göre bu ikisi arasında geçen süreyi anlatı açısından iyi değerlendirmek gerekir. Yani önce olayın yaşanması, sonra anlatıcı tarafından öğrenilmesi, belli bir zamanda kaleme alınması ve yine belli bir zamanda sunulması süreci önemlidir. Ama asıl olan anlatının kendi içindeki zamansal akış ya da zamana ilişkin öğelerdir.

İncelediğimiz romanın gün, hafta, ay, gibi kesin bir zaman algısı olmamakla birlikte genel itibarıyla 1920’lerin Suriye’inde geçtiği, Fransız Mandasının hüküm sürdüğü dönem olduğu anlaşılmaktadır. Anlatıda olayın geçme, yaşanma anından çok kişilerin “anlatma, aktarma anları ön plandadır ki ilk bölüm dışında bir “yol hikâyesi” olduğu için bu süreç adım adım, birbirine bağlantılı olayların yaşanma sırasına göre bir zaman akışı içinde verilirken geriye dönüşlerle geçmiş yaşanmışlıklar, anılar anekdot biçimiyle aktarılır. Kimi yerde yazar anlatıcının geçmiş ve bugünkü kimlikleriyle aktarımı zamansal paradoks yaratmıştır.

“Kırk yıl sonra gerçek ismi öğreneceğim. Bu bilgi bana tesadüfen, kaderin bir cilvesi gibi ulaştı ve onun sayesinde iki kez acı çektim: İlk kez beş yaşındayken, ikinci kez kırk beşime adım attığımda”

Sözleriyle başlayan roman, iki anlatıcının geçmiş ve bugün arasında geçişlerle kurgunun devam edeceğine dair bir ipucudur. Olayların yaşanma zamanı ve akış çocuk anlatıcının gözünden ve onun yaşadığı, tanıklık ettiği anlardan oluşurken, bugünden geçmişe dönen ve bunları bir anı gibi anlatan yazar Hanna Mine anlatıcısının zamanı geçmiştir. Bu alıntıda geçmişe dönerek hatırladığı bir anla bugünkü duyguları arasında bağ kuran yazar anlatıcı, romanın pek çok bölümünde bu yolla okura seslenir.

“Annenin korkusu, özellikle baba evde olmadığı zamanlarda bir takıntıya dönüşürdü. Baba, hiç bitmeyen yolculuklara çıkardı; nerede olduğunu bilmezdik, ya da bazen bizim gibi çok fakir ailelerin yaptığı gibi, para kazanmak amacıyla gittiğini düşünürdük. Baba geri döndüğünde, anne hemen onun uzun süren yokluğunu veya yolculuk sırasında başına gelenleri sormazdı.”

⁵⁵ Tekin, 1991.

Burada da çocukluk yıllarına ve annesiyle geçirdiği anlara dönen anlatıcı, çocuk gözüyle o anları yorumlar. Bu söylemlerde geniş zamanın hikâyesi kipinin kullanımı olayların bir genellemeye tabi tutulduğunun göstergesidir ya da aşağıdaki alıntıdaki gibi geçmiş zaman kullanımı kahramanın tanıklığındaki bir zaman dilimini işaret eder.

“O kara günlerde annem, hayatında hiç dökmediği kadar gözyaşı döktü. Her gözyaşı, içinde biriken derin acının sessiz bir çığlığı gibiydi. Babam ise evin içinde bir gölge gibi dolandır, çaresizliği omuzlarında bir yük gibi taşırdı. Geceleri gitmeye karar verir, sabah olduğunda kalmanın daha doğru olduğuna inanırdı”

“Beş yaşıyordum, annem dua ederken başımı okşar ve büyümemi dilerdi. Onun sözlerine hiçbir zaman şüphem olmadı”,

“Çocukluğumun o çok erken dönemlerinde”

Bu alıntılarda da geriye dönüşlerle o günün olayları yazar anlatıcının tanıklığında aktarılır.

Roman yukarıda da söz edildiği gibi 1920’lerin Suriyesi, Fransız Manda’sının egemen olduğu, devlet otoritesinin boşluğunda halkın pek çok alanda sıkıntılı günler geçirdiği, kültürel yozlaşmadan, erkek egemen kültürün baskıcı tutumuna, adaletin devletten alınıp gücü elinde tutanların tekeline mahkûm edilmesine kadar yokluk ve yoksunlukla bir göçe sürüklenen yıllardır. Olay akışı içinde bu yılların niteliklerine dair pek çok alt bilgi verilir:

“Zaman, kocanın yanındaydı. Yirminci yüzyılın başları, cehalet, geri kalmışlık ve sosyal adaletsizlikle doluydu. Toplumda erkeklerin mutlak egemenliği vardı. Erkekler, hala olduğu gibi veya bazıları, kendilerine haram olanı işleme hakkı tanıyorlardı. Ve ne yazık ki, kadınları, seslerini yükseltmeleri veya kocalarına karşı adaletsizlikten şikâyet etmeleri durumunda, kaderi boşanmak, en azından evden kovulmak veya aydın veya merhametli olduklarını iddia eden bazı erkeklerin ihmeline uğramak olan bir toplumu temsil ediyorlardı.

“Babam, zihinsel olarak 1920’lerin bataklığında kalmıştı”

“O günlerde, 1920’lerin başlarında, fakirlik her anlamda yoksullukla iç içeydi.”

“O dönemde cesaret, gözü karalık ve maceracılıkla eş anlamlıydı. Ya öldürürdün ya da öldürülürdün. Bu yüzden sabahı mı göreceğini, akşamı mı göreceğini bilmezdin.

Evine yürüyerek mi döneceğin, yoksa bir eşeğin sırtında, bir çuvalın içinde ceset olarak mı taşınacağın meçhuldü.”

“O zamanlar, yani bu yüzyılın 1920’li yıllarında, mafya düzenleri henüz ilkel ve dağınıktı. Herhangi bir organizasyona dayanmıyordu, bugünkü gibi hayali projelerle kara para aklama becerileri yoktu”

Bu alıntılarda da aynı bakışla geniş zamanın hikâyesi kullanımı, sözü edilen durumların genele yayılması, neredeyse o zamanların ortak kabulü olduğu algısı yaratılmaktadır.

Aşağıdaki alıntıların zaman öğeleri ise olay akışı içinde “ o gün” odağında, günün belli saatlerini akışın içine yerleştiren kullanımlardır ki olay akışı içinde sıklıkla örgüyü desteklemiş, olayın gidişi okura daha açık biçimde yansıtılmıştır.

“Bir bahar günü, yirminci yüzyılın başlarında..”

“Öğle vakti civarında..”

“Bir saat, belki de uzun gibi geldi, ama gerçekte çok kısa bir süre sonra geri döndü annem”

Yazar anlatıcı romanın pek çok yerinde olay akışının içine girerek bugünkü kimliğiyle konuşmakta, geriye dönüşlerle o günlerin tanıklığını bugünlerin deneyimli bakışının süzgecinde değerlendirerek okura ikili bakış sunmaktadır.

“Yani, beşinci ya da altıncı yaşlarımdaydım, sağlık durumum zayıf olsa da, duygusal hassasiyetim çocukça bir şekilde oldukça açık ve belirsizdi. Şimdi bunu hatırlayınca, eski aptallıklarına gülümsüyorum ve bu çocukça açılmayı..”

“Sessiz bir tanık olarak kaldım, çünkü kendimi ifade edemiyordum. Ancak gözlerim, ailenin dramını izliyor, şahitlik ediyordu. Belleğim, gelecekteki günlerin görüntülerine dalmıştı, bir gün konuşabileceğim, söyleyebileceğim, gösterebileceğim anlar gelecekti, ama bu görüntüler değil, onların kalıntılarıydı. Acaba ilerleyen yaşlarda, bu kalıntıları ortaya çıkarabilmiş miydim, yoksa belleğimden tamamen silinip gitmiş miydi?”

Bu alıntıda, o günlerden geleceğe bakan, bugünleri düşleyen bir anlatıcı dikkat çeker. Hep geçmişe giden anlatıcı bu kez geleceği kurgulamıştır.

Aşağıdaki bölümlerde bir iç konuşma, bir aydınlanma itirafı ile yazarın okurlarına seslenişi göze çarpar. Bugünün bakışıyla o günlerden kalanların yorumu zamansal paradoksla verilir:

“Yıllar sonra, çocukluğumu sefalet içinde, gençliğimi ise politik kavgaların içinde harcayıp, Fransız hapishanelerinin dar ve soğuk hücrelerinde geçirdiğim uzun yıllar boyunca, hakikati parça parça kavrayacaktım. Fransa'nın Suriye'ye medeniyet getirmek, bizi eğitmek ya da bağımsızlığa hazırlamak gibi yüce ideallerle gelmediğini öğrenmek acı bir uyanış olacaktı.

“Büyüdüm, yani tam anlamıyla insan oldum, şimdi bildiğiniz gibi. Ve bir ailem oldu, onlardan biri de yıllar sonra, televizyon dünyasında bana göre daha çok tanınan oğlum, oyuncu Saad Mina'dır. Çünkü o, görsel medya ile çalıştı, ben ise kâğıttaki kelimelerle. Aradaki fark ise, bildiğiniz gibi, çok büyüktür!”

Bu son bölümde yazar anlatıcı artık kimliğini net olarak ortaya koyarak bugünde konuşur, anlattığı hikâyenin sonuna gelmiştir ve o yıllardan çıkıp kendi yaşadığı zamanda konuşur ve bu roman ve diğer romanlarında konusunu ettiği yaşanmışlıklarına kısaca değinerek yaşamından damıttıklarını romanlarına aldığını söyler:

“Eleştirmen George Tarabishi, benimle ilgili iki kitap yazmıştı: Erillik ve Erilliğin İbadeti ve Erillik ve Erilliğin İdeolojisi. Bu kitaplarla kesin bir kanaate vardı... Evet, ben hayatımda ve romanlarımda, erilliği, ona dair tüm görkem ve onurları, yiğitlik sembolü olarak yerleştirdim. Bu, bence denizle karadaki mücadelesiyle de uyumlu, aynı zamanda annemin kardeşi, Erzak Allah Zekur'un erilliğiyle de örtüşen bir şeydir. O, Seyit Badrak'ta, Seyit Badrak Savaşı sırasında, bir soğuk algınlığına yakalanarak vefat etti. Diğer amcam, annemin kuzeni, Berhum Zekur ise, Söğütlü ile Antakya arasındaki yolda, haydut biriydi. Hatta, haydutlarınbaşıydı; en erdemli ve yoksullara karşı en merhametli olandı, yol boyunca bu yolu geçerken hayvanlarıyla birlikte onlara yardım ederdi.”

2.7. KARAKTERLER

Gerçek dünyada, gündelik yaşamda iletişim ve etkileşim ağı nasıl insan tarafından kurulmuşsa, gerçek dünyayı yansıtmak iddiasında olan kurmaca dünyasında da insan veya insani nitelik kazanmış figür, aynı konumdadır. Kurguda olay bir eylem ise o

eylemin mutlak bir ‘eyleyen’i olmalıdır ki o da kişidir.⁵⁶Yazar, kişileri istediği kimlikle kurguya sokabilir; ister hayali varlıklar olsun, ister bir kavramın düşüncenin temsilcisi olsun isterse yaşadıkları zamanın birer üyesi olsun kişiler kurguda yazarın sözcüsü konumundadırlar. Olayı canlandıran, bir yandan anlatan etkili bir elemandır.

Çalışmamızın örnek metni olan Şerefli Bir Haydut adıyla çevrilen romandaki kişiler/ karakterler yazarın kendi yaşamındaki yakın çevresinde bulunan canlı karakterlerdir. Yukarıda söz edildiği gibi “yaşadıkları zamanın birer üyesi” durumundadırlar ve bir duruşun, bir düşüncenin, bir bakışın temsilcisi, sözcüsü niteliği taşırlar.

Romanın ana kişileri anlatıcı tarafından dış boyut/fiziki boyut bağlamında net olarak çizilmiş kişiler değildir; daha çok tinsel yani içsel, duygusal, karakteristik bağlamda tanıtılmış, olay akışında yaşanan durumlara bağlı değerlendirilmiştir. Yazarın toplumcu gerçekçi bakışla eser verdiği düşünüldüğünde onun kişilerinde bir yönelimin, bir duruşun, bir algının yansıtıcısı olduğu sonuca varılır. O halde bu romanda anlatıcı, kişileri davranış biçimleri, duygu, düşünce, söylem ve tavırlarını öne çıkararak tanıtmak istemiştir denilebilir.

Başlıca Karakterler

Çocuk Hanna, Anne Meryana, Baba Selim, Dayı Berhum, Khadij /Rehber, Muhtar/ Müftü Hicazi/ İlyas Yusuf, Ağa / Ali Damoş, Ağa / Abu Ali el- Seb’a, Abu Al-Dilam, Hacı Kasım

Yan Karakterler

Terk Edilmiş Kadın, Babaanne, 1.Komşu, 2.Komşu, Vali, Cesur Dul , Hadic

Çocuk Hanna

Kurgunun baştan sona tanığı, anlatıcısıdır. Hem çocuk hem de yetişkin bir yazar olarak okura seslenir ama olay örgüsü çocuk Hanna tarafından nakledilir. Yetişkin Hanna, araya girişlerde hem geçmişe döner, anıları anlatır hem de bugünden yazar olarak seslenir okura.

⁵⁶ Tekin, 1991.

Çocuk Hanna, üç kızdan sonra bir oğul olarak aileye dâhil olan, bunun için da çok kıymetli bir evlattır.

Annem, İskenderun'da tifüs hastalığını atlattığımda, bana şöyle demişti: "Allah, dualarıma bir kez daha kulak verdi, seni bana bağışladı, böylece dünyadaki acılarımı hafifletti. Üç kere şükürler olsun O'na." (s. 52)

Annesi dualar edip Allah'tan bir erkek çocuk diler eğer ona vermezse, kendisini almasını ister.

"Allah, onu almadı ve ben doğdum. Üç kızın ardından doğdum, ve acı dolu üç ağlamadan sonra. Annem, her zaman sağlığımın zayıf olmasından korkarak yaşadı. Hatta bir gün, kız kardeşim bana bakıp, "Bir gün büyür mü, insan olur musun? Çalışıp bir aile kurar mısın?" diye sormuştu. Ne kadar zor bir his, ama kardeşimin şüphelerine rağmen, ben büyüdüm, lila renkli gömleğimi giyip insan oldum".

Yani, beşinci ya da altıncı yaşlarımdaydım, sağlık durumum zayıf olsa da, duygusal hassasiyetim çocukça bir şekilde oldukça açık ve belirsizdi.

Beklenen, çok istenen bir çocuk olarak doğar ancak hastalıklı, narin bir yapısı vardır. Bu da annesinin sürekli üstüne titremesine neden olur. Yaşadıkları zorlu hayat koşullarında ve uzun göç yollarında annenin gözü hep onun üstündedir. Kendini bilip yaşama dair farkındalığı güçlendikçe aile içinde olup bitenleri, anne ve babası arasındaki uyuşmazlığı, babanın anne üzerindeki tahakkümünü, annenin bütün duyarlılığı yanında babanın umarsız ve rahat tavrına tanık olur ve kendince anlamlandırmaya çalışır. Onun yüreği hep annesinin yanındadır:

"Benimle annem arasında görünmeyen ama var olan ince bir bağ vardı. Bu gizli duygu bağı, her ne kadar onu acıtıyorsa, beni de aynı şekilde acıtıyordu. Gözlerim ona odaklanmıştı, yüzüne, ellerinin hareketlerine, duruşuna, bakışlarına. Onun ruh halini tamamen hissediyordum: Endişelenirse ben de endişelenirdim, ne zaman kararsız olsa ben de kararsız kalırdım, korkarsa ben de korkardım." (s. 64)

Hasta, zayıf, alerjisi olan bir çocuktur ama olup bitenlere tanıklık ederken hep duyarlı ve dürüsttür. Yaşamdan büyük beklentileri yoktu çünkü böyle bir yaşamın içine doğduğunu bilir ve çaresizce kabullenir. Bu durumdan kimseyi suçlamaz. Kimi zaman babasının fazla içki tüketmesine, annesine böyle durumlarda kötü davranmasına içten içe

kızsa da o da bu gerçekliği, kültürel yapının doğal sonucunu sindirmiştir. O bir tek annesine kıyamaz; bilir ki anne acılı, fedakâr ve yalnız bir kadındır:

“Anne iki kez acı çekiyor: Birincisi, bizim ve bizim gibi insanların hayatı olan sefil köylü yaşamından ve baba, bizi çevreleyen tüm sefaletle rağmen, en azından dıştan bakıldığında, sadece anneye karşı değil, bize, kendi çocuklarına karşı da duyarsız ve sorumsuz görüldüğü için babam.”(s. 64)

Yetişkin Hanna olarak geçmişe dönüp kendisini anlattığı satırlarda hem aile içi yaşantılarına hem toplumun içinde bulunduğu kaotik süreçlere hem sosyal hem ekonomik anlamda gerçek bir çöküşün içinde olduklarına dair farkındalığından söz ederken tüm bunların bugünkü Hanna’yı biçimlendirdiğine dair ipuçları verir okura:

“Ben, küçük, hastalıklı, cahil bir çocuktum, ailesiyle birlikte kaybolmuş, babamın sürekli gitmesiyle, annemin sürekli ağlaması arasında kaybolmuş bir şekilde yaşayıp gidiyordum. Farkındalığım yeni yeni şekillenmeye başlarken, doğayı ve toplumu anlamaya çalışıyor, annemin söylediklerine inanarak, ipek böceği felaketinin, çevremizdeki pek çok kişiyle birlikte başımıza gelen bir olay olduğunu, Tanrı’nın bir cezalandırması olarak kabul ediyordum, çünkü biz günahkârdık ve yeterince dua etmiyorduk. Oysa oruç, tüm amaçlarına ulaşmıştı, çünkü biz sürekli oruç tutar gibiydik, aslında sürekli açlık içinde, çıplak ayakla terkedilmiş bir tarlada yaşıyorduk”.

(...) “gençliğimi ise politik kavgaların içinde harcayıp, Fransız hapishanelerinin dar ve soğuk hücrelerinde geçirdiğim uzun yıllar boyunca, hakikati parça parça kavrayacaktım. Fransa’nın Suriye’ye medeniyet getirmek, bizi eğitmek ya da bağımsızlığa hazırlamak gibi yüce ideallerle gelmediğini öğrenmek acı bir uyanış olacaktı.”

“O çocuk yaşta “ilahi bir ceza” sandığım ipekböceği felaketinin, aslında Fransızların Hint-Çin’den getirdiği ucuz sentetik ipeği pazarlarımıza zorla sokmasından kaynaklandığını yıllar sonra anlayacaktım. Amaçları bizi, hak ve onurları olan bir halk olmaktan çıkarıp, kendi çıkarlarına hizmet eden, boyun eğmiş işçilere dönüştürmekti. (s.17)

Annesinin akrabası olan Berhum amca ile tanıştıktan sonra, güçlü, yardımsever, babacan tavırlı bu adam onun idolü olur. Babasından görmediği sevgi ve şefkati sanki onda bulmuş, annesine dar günde kapılarını açmıştır. Tanıştıklarından sonraki süreçte

başları ne zaman derde girse, o yaşasa da ölü de olsa onun ilahi gücünü hep üstlerinde hissetmişler, o yaşamlarının temel direği olmuştur:

“Berhum Amca benim idolüm oldu ve onun mertliği, şimdi romanlarımda belirgin olan mertliği sevme içgüdüm oldu ve görsel olarak gördüğüm Berhum Amca'ya âşık olma derecesinde hayranlık duyduysam, ona sesli olarak da hayranlık duydum” (s. 64)

Anne ve baba arasındaki sevgisizliği ya da sevgiyi gösterme biçimini içten içe gözlemleyip anlayan hisli bir çocuktur. Anne, bu kadar içten dualarla dilediği, üstüne titredikleri çocuğun böyle hastalıklı oluşundan dolayı yer yer kendisini de suçlarken babanın bu duruma dair tepkisiz ve duyarsız olmasına içerler:

“Annem bana bakıyordu ve acı duyuyordu. Sağlığımın bozulduğunu, zayıflığımı, hastalığımı gözlemliyor ve tek çocuğu olarak, gökten dilediği evladının bu hâle nasıl geldiğini anlamaya çalışıyordu. Oğlunun, yaşıtları gibi neşeli, sevinçli, oyun oynayan bir çocuk olmaktan uzak, içe kapanmış, gözleriyle her şeyi anlayan ama bir kelime dahi etmeden, acısını ne dile getiren ne de yakınan bir çocuk olmasını kabul etmekte zorlanıyordu.”

“Baba, bağımlılığa karşı koyamayan, rakıyı içip sarhoş olmuştu. Babası için bu durum hep böyleydi; sarhoş olur, bilincini kaybeder, dilini tutamaz, elini oynatamaz, sebepsiz yere güler, çok konuşur...”(s. 68)

Mina'nın Annesi (Meryana)

Anne, okuma yazma bilmeyen cahil bir kadındır. Böyle olmasına karşın hayata bağlı, çocuklarının eğitimini önemseyen, kendi yaşadığı sıkıntıları onların yaşamaması için didinen, geleneklerine bağlı, toplumsal öğretilerden beslenen bir karakterdir.

Bunun yanı sıra vatanına, topraklarına bağlı, yaşanan tarihsel geçmişin gerçekliğine dair farkındalığı olan bir kadındır.

Eşiyle olan ilişkilerinde tipik Arap kültürünün izlerinin yansıtan bir kadın figürü olarak sunulur. Erkek egemen yapıda kocasının örselediği, dayak yiyen, erkeğinin gerisinde ona ve ailesine hizmet eden ama her şeye karşın ona saygıda kusur etmeyen, boyun eğen sade, iyi kalpli bir kadın olan Meryana, küçük yaşta ailesini kaybetmiş, yoksulluk, sefalet içinde zorluklarla geçen bir ömrü olmuştur:

“Yetişkin olmadan önce anne ve babasını kaybetmişti. Kardeşi, Rizkullah Zekûr, bir kara yolculuğunda geçirdiği kalp krizi nedeniyle hayatını kaybetmişti. Kız kardeşi Meryem ise Yunanistan'da kaybolmuştu. O, “ağacın dalından kopmuş” gibiydi.”

Eşinin aileden uzak yerlerde ekmek parası için çalıştığı yıllar onun için hem anne hem baba olma zorunluluğunu getirmiş, çocuklarının karnı doysun diye kendisi de pek çok işte çalışmış, zengin evlerinde hizmetçilik yapmış bir kadındır. Bu zor koşullarda onu ayakta tutan çocuklarına olan sevgisi, dini inancından aldığı güçtür:

“Babamın sürekli yer değiştirmesi, aylarca nerede olduğunu bilmediği yolculukları, annemi derin bir ıstıraba sürüklemişti. Bizi de onunla birlikte, Süveyde'nin uzak bir tarlasında korku, açlık, soğuk ve karanlık içinde bırakmıştı.” (s. 8)

“Annenin korkusu, özellikle baba evde olmadığı zamanlarda bir takıntıya dönüşürdü. Baba, hiç bitmeyen yolculuklara çıkardı; nerede olduğunu bilmezdik, ya da bazen bizim gibi çok fakir ailelerin yaptığı gibi, para kazanmak amacıyla gittiğini düşünürdük. Baba geri döndüğünde, anne hemen onun uzun süren yokluğunu veya yolculuk sırasında başına gelenleri sormazdı. Çünkü o, babasının ona bağıracağını ve “Allah'ın takdirine itiraz etme” diyecek, ardından da sinirli bir şekilde susmasını sağlayacağını çok iyi bilirdi. Bu tavır, anne için o kadar tanıdık ve korkuluydu ki, hiç itiraz etmeden susardı.”(s. 12)

Dini inancı onun en büyük dayanağıdır. Çocuklarını da bu doğrultuda eğitir, onların kalplerinde saf katıksız bir Allah inancı olması için sürekli dua etmeye, dini öğretilerle onları inanç sahibi yapmaya yönlendirir..

(...)“annemin tabiriyle, insanların inançsızlıkları ve küfürleri yüzünden öfkelenmişti. Allah'ın öfkesini ancak tövbe ve istiğfar ile her zaman dua ederek ve ona yalvararak kaldırabileceğimiz söyleniyordu. "Dua edin çocuklarım, dua edin! Ellerinizi gökyüzüne yönelin, belki de bu bela üzerimizden kalkar ve ipek böceği hasadımızı düzgün şekilde çıkarabiliriz!" diye tembihliyordu annem.” (s.16)

Arap dünyasında egemen olan ataerkil yapının izlerini yansıtan bir ailenin kadın figürü olarak hem düşünsel hem de bedensel olarak erkeğin gerisinde kalan, eşinin dayatmaları ve saldırgan tutumlarına maruz kalan kırılgan bir kadındır. Onun tüm sertliğine boyun eğerek, tek yapabildiği ağız dalaşlarıyla küçük tartışmalara girmektir ki bunların sonu çoğunlukla sert bir tokat darbesi ya da işitilen hakaretlerle biter:

“Sus! Yoksa seni yerle bir ederim... Defol, sus!”

“Bunu söyledi ve annesine şiddetle tokat attı. Anne acı içinde inledi, ağladı, biz küçükleri ise ona doğru koşarak, babanın öfkesinden onu korumaya çalıştık. Babamız, ipek böceği yetiştiricisi olarak, kendini kurtuluşu sadece göç etmekte bulacak şekilde bir çıkmaza düşmüş buldu, tıpkı diğerleri gibi, tıpkı kendisi gibi.”(s. 17)

Tüm zorluklara, içinde taşıdığı kaygı ve korkulara döktüğü gözyaşlarına karşın yine de ayakta durmaya çalışan, ailesini koruyup umutla yaşanacak, ulaşılabilecek yeni yaşama hazırlama gayretini gösteren anne ;

"Korkma, korkmayın çocuklar, ben korkudan ağlamıyorum, sadece bıraktıklarımızdan, nereye gittiklerini bilmediğimiz göç edenlerden ağlıyorum. Allah bizimle, Allah bizi terk etmez, özellikle çocuklar için. İsa çocukları severdi, havarilerine 'Çocukları bana getirin' demişti. (s. 20) Her dinlenme molasında dua etmeliyiz.” sözleriyle ailesini tekrar ayağa kaldırmaya çalışır.

Mine’nin Babası (Selim)

Eğitimsiz, cahil bir babadır. Mine’nin hayat hikâyesinde de söz edildiği gibi yaşamı zorluklarla geçmiş, ülkenin içinde bulunduğu çalkantılı siyasi ve toplumsal koşullarda ekmek parası kazanmak için oradan oraya savrulmuş bir ailenin reisi olarak biraz da katı kalmış bir babadır. Ayrıca yine Arap kültürünün gerçeklerinden biri olan erkek egemen yapının özelliklerini gösteren babada kadına değer vermeme, onu yalnızca hizmet odaklı değerlendirme, eğitimden önce ekmek parasını düşünme, çocuklarına karşı sevgi ve şefkatten yoksun kaba bir adam olma gibi klasik bakışın izleri görülmektedir:

Çocuk Mine’nin gözünden baba şöyle anlatılır:

“Babamın kim olduğunu bilmiyordum. Onun hikâyesi zihnimde bir gölge gibiydi. Geçmişte kalan parçaları birleştiremiyordum. Bildiğim tek şey, onun dolgun bir adam olduğuydu. Onun varlığında korkudan bir ürperti hissetmemiştim. Onun iç huzuru ve kadın karşısındaki suçluluk hissi, anlatılamayacak kadar güçlüydü.” (s. 3)

Evin geçimi için sürekli dışarda olan bunun için de belki bu bağı kuramamış olan baba, yaşadıkları zorlu, sefil yaşamı bir ölçüde kabul etmiş, kaderine razı bir adamdır:

“Babam, yorgun bir şekilde evde yere uzanır ve herhangi bir taş yastığı kendine destek yapardı. Bu, sürekli yolculuk yapmaktan kaynaklanan bir alışkanlıktı. Yaşamının

büyük bir kısmını evden uzakta geçirmiş, ailesini yokluğa terk etmişti. Açlık, fakirlik ve soğuk ona geri döndüğünde, yüzünde kan ve yorgunluk izleriyle belirirdi.” (s. 3)

Yukarıda da söz edildiği gibi erkek egemen yapının izlerini ister istemez bünyesinde barındırır, toplumun erkeğe yüklediği davranış biçimlerini gerek eşine gerekse dışardaki bütün kadınlara karşı yansıtan biridir. Akrabası olan “terk edilmiş bir kadın “ olarak kurguda tanıtılan kadının başına gelen olaydan sonra takındığı tavır da bu davranış biçimlerine örnektir:

“Baba, yeğeninin yanında durmalıydı, kocasının ona uyguladığı şiddeti protesto etmeliydi, ona yapılan haksızlığı dile getirmeliydi. İnsanlara Katerin'in suçsuz olduğunu, eğer suçlu olsaydı bağırmas, her şey gizlice gerçekleşirdi demeliydi. Fakat baba, kendi gururuna yenik düşerek, toplumun erkek egemen yapısına uygun şekilde davrandı. O, "Kadına vurulmaz, onun hayalini vur!" gibi erkek egemen sözlere inanan, "Kadınlardan Allah'a sığınırım!" gibi bir söylemi benimsedi. "Erkeklerin hilesi dağları yıkar, kadınların hilesi ise erkekleri yıkar!" gibi atasözleriyle kadının yerini aşağılayan bu geri kafalı düşüncelerle hareket etti.” (s. 4)

Yaşadığı sıkıntıları aileden bağımsız bireysel çözümlerle giderme, belki de anlık uzaklaşmalarla sorumluluklardan kaçarak alkolle çözme yoluna giden baba aslında bir bağımlıdır. En dar ve zor zamanlarda bile bundan keyif aldığını da söyleyerek eşinin tüm itirazlarına karşın bu zevkinden vazgeçmez. Bunun yanı sıra eşinin inancını abartılı bulan, yalnızca işi düştüğünde ya da çok darda olduğunda çıkarsal bir inanç gösterisi yaparak dualara sığınır:

“Anne, nazik bir şekilde:

– Ağa, biz alkol olmadan yeriz... Sonuçta yoldayız!

Baba, hafifçe başını eğerek:

– Ben bir kadeh içeceğim, ağa şerefine, sadece bir tane, dilim kurudu...”(s.32)

Dayı Berhûm

Annenin akrabası bir hayduttur. O dönemde devlet düzeninin bozulması ve otoritenin iyiden iyiye sarsılmasıyla beraber gerek ekonomik bazı çıkarlar, gerek gücün güçle savaşı gerek Fransız Mandasının yarattığı sömürge düzeninin etkisiyle türeyen “haydut geleneği” nin bir üyesidir ama onlar gibi değildir.

“O bu dñzenin dışında biriydi. Hiçbir zaman bir ağanın hizmetinde tñfek, tabanca, sopa, bıçak ya da sıradan bir koruma olmayı kabul etmedi. Kendi hesabına çalıştı. Gençliğinde, korkusuz ve tecrübeli bir haydut olarak tanınırdı; vahşı bir doğası vardı ve ölümden asla korkmazdı. Onur duyulmayan mesleği sırasında en azılı haydutlarla tanıştı, onlara meydan okudu, çatışmalara girdi, kimilerini öldürdü, kimilerine derin yaralar açarak onlara hatalarını unutturmayacak izler bıraktı.”

Çevresinde oluşan ve ona inanan insanların güvenini ve saygınlığını kazanmış, güçlü, sözünün eri bir adamdır. Katı, sert ve savaşçı bir adam olmasına karşın yoksulun, dara düşenin yanındadır. Onlardan haksız biçimde çalan, onları sömüren zenginin korkulu rüyasıdır:

(...) “ bu grup üyeleri ona koşulsuz itaat ederdi. Kim onun otoritesine karşı gelmeye ya da sesini yükseltmeye cesaret ederse, karşısında acımasız gücünü bulurdu. Bu sertliğin kaynağı, olağanıüstü fiziksel gücü ve her türlü silahı ustalıkla kullanma yeteneğiydi Ancak bu katılığın ardında, fakirlerin sevgisini ve saygısını kazanan bir yürek yatıyordu. Fakirlerin gözünde o, övülen bir kahramandı; zenginler içinse lanetlenen bir tehditti cesareti, cömertliği, adı duyulmuş olan bir haydut olarak, nezaketini, affediciliğini ve onurlu tutumunu övdü.” (s. 7)

Dayı Berhûm ve çevresindekiler aslında hukuku ihlal etmiş sayılmazdı çünkü o zamanlar yasal bir düzen yoktu. Osmanlı yönetimi, bölgeden çekilmiş, Fransız işgali ise henüz tam olarak yerleşememişti. Bu belirsizlik döneminde Dayı Berhûm ve onun gibilerin adaletli yönetimi öne çıkar. Kendi belirledikleri kurallar çerçevesinde, hırsızlığın, kadına şiddetin, fakirlere yapılan zulmün karşısındadırlar. Kısacası, her türlü adaletsizliğe karşı bir duruş sergilerler.

“Erkekliğini tam anlamıyla kazandıktan sonra, Dayı Berhûm haydutluktan vazgeçti ve en ünlü koruyucu haline geldi. Artık, yolculara ait çalınan malları, özellikle de fakirlere ait olanları geri getiren adam olarak tanınır olmuştu. Bugün desek ki, kendi vicdanı ve ahlaki değerleri doğrultusunda çalışan bir “kişisel koruma”ydı.” (s. 7)

Dayı Berhûm, yaptığı bu sert işin arkasında son derece şefkatli bir amca profili de çizerek. Akrabalarına bağlı, kadına saygılı, çocuklara karşı sevgi dolu ayrıca misafirperver, eli bol bir adamdır. Çocuk Mine’nın gözünde ise tam bir kahramandır:

"Sen benim yeğenimsin, hoş geldin," dedi. Beni kucakladı, havaya kaldırdı, evinde bize bir ziyafet verdi. Ve sakinliğiyle, derin cesaretiyle, annemi rahatlattı, "Meriana, senin hakkını, prensin borcunu alacağım," (s. 56)

“ Onu bir adam olduğu, güçlü ve cesur olduğu için sevmiştim. Paşos’tan ya da vali'den korkmadığı için sevmiştim. Erkeklerin sevgisi, erkeklik ibadeti, cesaretin kutsal sayılması... Bütün bunlar beni sarhoş etmişti ve neşeyle damarlarımda, kanımda akıyordu.”

Khadij (Rehber)

Ağa lakaplı Alî es- Sebb’in adamı, aileyi güvenli biçimde Antakya’ya kadar eşlik etmek ve onları korumakla görevli ulak. Aileyle ilk tanışmaları biraz tatsız olsa da bu uzun yolda pek çok şey paylaşmışlar, birbirlerini anlamışlar; özellikle sonraları annenin güvenini kazanan iyi bir yol arkadaşı olmuştur. Bu sistemin, “haydutluk geleneğininim “işini bilen, güvenilir ve bilgili adamlarındandır, iş bitiricidir. Ağasının özellikle de dolaylı olarak ki sonradan anlaşılacağı üzere Dayı Berhum’un verdiği görevi sonuna kadar titizlikle yapan, aldığı emaneti koruyup kollayan bu adam, mesleğinin gerçeğinin de çok farkındadır:

“Anneye göre, hiçbir sebep yokken bize hizmet ediyordu, ancak ona göre bu hizmet bir görevdi, vazgeçilmemesi gereken bir şeydi. Çünkü bizim, dediği gibi, onun omuzlarında bir emanet olduğunu ve emanetin ancak nadiren, gözlerden dolayı, güzel bir kadının bakışları yüzünden ihanet edilebileceğini, o kadını Cezasını bulmalı... Meslek onuru, herkes için geçerli olan bir yasadır, büyük ve küçük fark etmez, aksi takdirde her şey kaosa dönüşür... Ben mesela, Deylem’in, Abu el-Seb'a'nın ya da Amca Berhum'un kiracısı olabilirim, fark etmez, ama kuralları bilirim: meslek onuruna zarar vermemek gerekir, yoksa kurşunla idam edilirsin!”(s. 86)

Yol molalarında ya da sığındıkları bir başka ağa ya da haydut lideri evlerinde babayla içki sohbetleri yapar, anne bu durumundan şikâyetçi olsa da onu da yumuşatır, yaşadıkları bu zorunlu göç gerçeğini biraz olsun hafifleten söylemlerle aileyi özellikle anneyi güvende hissettirmeye çalışır. O sohbetlerde yine mesleğin hakkında konuşan Khadij:

“Evet, amca, tam anlamıyla bir meslektir... Hırsızlıktan farklıdır... Hırsız, bir soyguncudur, zayıf, korkak, hain... Ama haydut güçlüdür, cesurdur, soygun yapmaz,

fakire saldırmaz, kadını esir almaz, hepsi için bir çözüm bulur, çaresiz olanı gözetir... Ah! Boğazım kurudu, şimdi bunu bir yudumla geçireyim... Alkolü suyla karıştırırmısın?"...Sözleriyle "haydutluk"u bir meslek olarak gördüğünü ve yaptığı işin niteliği düşünüldüğünde onur duyulacak bir dayanışma örneği sergilediklerini anlatmaya çalışır. Çünkü onlar düşenin dostudur, kendi adalet algılarıyla ezenden hakkı alandır.

Kendisiyle barışık, gittiği yolun farkında olan bir kişi olduğunu, inancına bağlı olmakla birlikte buna engel olmadığının düşündüğü içkiyi de bu ağır görevde keyif için aldığını söylerken bir pişmanlığı yoktur:

"Ben, izin ver de söyleyeyim, inançlı bir adamım ama ne yazık ki fakir, yoksul ve işçiyim. İçiyorum, çünkü unutmak istiyorum... İşte bu benim tesellim, tıpkı Amca Hanna'nın tesellisi gibi. Cennet de cehennem de başımın üstünde, ama neden biz nehrin kenarına varmadan önce elbiselerimizi sıyıralım?"

İçki sofrasındaki sohbetlerde bölgenin tarihine, kültürüne, yaşam biçimlerine, sanata, şiire dair sohbetler de açılır ki Khadij, hiç de sıradan bir adam değildir. Bu bölgede buna benzer çok iş yaptığı anlaşılan adamın kültürlü, sanata düşkün biri olduğu da anlaşılır:

"Antakya, şehirlerin en dirençlisi," dedi Khadij. "Evet, Antakya, direnen bir şehir! Depremlerle yedi kez sarsıldı, ama hala ayakta. Kim bilir, belki bir gün deprem gelir ve sekizinci kez altını üstüne getirir!"

Anne, "Allah'ın takdiri neyse, senin konuşmalarınla bizi korkutma, Khadij!" oldu.

Baba, "Ömrü olanı zorla öldüremezsin. Antakya, kutsal bir şehirdir," diye ekledi.

"Khadij gülümsedi ve devam etti: "Bu şehir ne zaman sarsılsa da, kalbi her zaman sağlam kalır. Çünkü bu şehir, hayatta kalmayı bilmiştir."

Şiirler okuyan, türküler söyleyen aileyi göç yolunda biraz olsun nefeslendiren ve güldüren adam, âşıktır. Sevddiği kızın kendisi gibi yoksul olması, ailenin çıkardığı zorluklar onu sevdiğinden ayrı düşürmüştü o da bunu kabullenmek zorunda kalmıştır. Söylediği her türkü, okunan şiirler duygu yüklüdür:

"Ve sonra, bir iki kadeh rakı içtikten sonra, Khadij, yüreğiyle dolu, sıcak, sevgi dolu sesiyle, "Ataba" ve "Mejana" şarkılarını söylemeye başladı, ardından derin bir iç çekiş, yorgun kalbinden gelen bir sızıyla birlikte, bir nefes aldı. Babası ona sordu:

Ne oldu Khadij? Aşık mısın? Bu şarkının içindeki hüznün, bir sevdiğine, bir sevgiliye, ulaşamadığın bir kadına yazılmak zorunda. Yoksa yanılıyor muyum?

Khadij içini çekerek; “Evet, amca, doğru söylüyorsun... Bir kıza aşığım, ama o da benim gibi fakir, ne yapabilirim? Bin kere söyledim ona, "Beni bekle, Fadime, ben senin dowerunu toplamak için çalışıyorum, param olduğunda seni alıp evlenip seninle bir kulübede bile yaşarız..”

“... sesi çok güzeldi, pek çok şarkı ve türkü ezberlemişti. Eğer farklı bir ortamda olsaydık, bizi mest eder ve daha fazlasını isterdik. Baba da sesini kabul edilebilir bir tonda çıkarıyor, Khadij’in şarkılarına karşılık olarak ona türküyle eşlik ediyordu. Khadij elini yanağına koyup bir şarkı söylediğinde, annemiz ağlamaya başladı ve biz de onun ağlamasından etkilendik. Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, şarkı şöyle diyordu.”

Muhtar/ Müftü Hicazi/ İlyas Yusuf, başlangıçta katı, gaddar, emek hırsız bir ağa olarak çizilmişse de dayının adıyla birlikte aileye yardımcı olan, feodal yapı temsilcisi

Alî es-Sebb'i yine dayının gücüne ve varlığına inanan , onun hizmetinde olmaktan onur duyan bir eşkiya

Ali Damoş, eşkıyalık geleneğinin temsilcilerinden, gücün temsilcisi

Hacı Kasım (Han Sahibi) , güçlü ve zengin biri. Gücün ve itibarın hizmetkarı, yoksulu ezen bir kişilik

Yukarıda adı geçen kişiler “haydutluk geleneği” nin birer üyesi, birbirinden bağımsız olmalarına karşın organik bir bağ ile geleneksel haydut yaşamını sürdüren, bunu meslek edinmiş kişilerdir. Ailenin yolu kurgu boyunca bir biçimde her biriyle kesişmiş, hepsi de Dayı Berhum’un yüce varlığına olan itaatleri ve ona olan saygılarıyla aileye kucak açmışlardır. Her biri güçlüdür, kendilerine göre kuralları, güçlü bir ilişki ağları vardır, varlıklı insanlardır. Çoğu zaman acımasızlıklarıyla öne çıksalar ve karakteristik olarak farklı özellikler gösterebilirler de;

“Abu Ali el-Seb'a, gerçek bir yırtıcıydı. Bir haydut, ama erkeklik vasıfları açısından, yolunu kesip soyan zenginlerden v"haydutlar imparatorluğu" kurmak mı? İşlerini genişletip çeşitlendirmek mi? Tütün kaçakçılığına ek olarak, uyuşturucu e nüfuzlulardan daha erkekti.”

amaçları ortaktır: Ezilenin yanında olup ezen egemen güce karşı durmak.

“Müftü Hicazi, bizim gibi onun yanında çalışanlar için ağaydı, hükümdardı, her şeye hükmederdi. Müftü Hicazi, acımasız bir faizci, kalpsiz bir zalimdi; paranoyak bir adamdı. Kendini hastalık ve ölümden korkarak korumaya çalışırdı. Yemeğini kendi pişirir, çünkü birisinin ona zehir katmasından korkardı. Kıyafetlerini de kendisi yıkardı, çünkü temizlikten aşırı bir şekilde endişe ederdi. Yatakta, başının altındaki parasını ve borç defterlerini çalınmasından ya da uyurken boğulup paralarına el konulmasından korkarak, duvara yaslanarak uyurdu.”

“Ben Ali Damoş’um, Ali el-Sab’i’nin babasıyım. Amca Berhum, Allah rahmet eylesin, benim kardeşimdi. Beni bu yolda bir gün kurtarmıştı, şimdi ise size yardımcı olmak istiyorum. Ailenizi ve sizi bu gece burada yalnız bırakmak, vahşi hayvanlara yem etmek haksızlık olur, bizim de kalbimizde Muhammed’in sevgisi var, Allah’a selam olsun.”

"Maryem! Sen, Allah’ın izniyle, benim kardeşimsin. Ailene de, benim ailem gibi bakacağım... Korkma."

"Siz ne isterseniz, sizleri bulduğunuz yerden onurlandıracağız, evlerimizde de sizi misafir edeceğiz, bu bir şereftir." Ben fakire, kadına el kaldırmam, biz büyüklere yöneldik. Büyüklerden alırız, küçükleri veririz."

Anlatıcı çocuk gözüyle ağayı masalsı bir kahramana dönüştürerek anlatırken babasıyla karşılaştırır ve babasında göremediği güç ve azmi onda gördüğü için gözünde yücelttiği bir kahramana dönüştürür:

“Ağa’yı farklı şekillerde hayal ettim; kurşunu havada yakalayan bir adam, düşmanlara saldıran ve onları elleriyle yakalayan bir gölge, masallarda anlatıldığı gibi güçlü bir canavar, babamdan daha kuvvetli... Savaşın hayalleri beynimde dönüp durdu, annemin yanındayken yaşadım o anları. Çocukça hayallerimde, gölgeler birbirleriyle dövüşüyor, bağılıyor, her yöne koşuyor, karanlıkta korkunç birer cin gibi görünüyorlardı. O cisimlerin korkunç ve dehşet verici şekilleri, öylesine inanılmazdı ki, o anda cin, dev, iblis ne demek diye sorulsa, dilim tutulurdu. Çünkü çocuklar, bizim gibi, hırsızlardan bahsederken onları tanımazlardı. Hırsızlar çalar, öldürür, biz gündüzleri onlardan konuşurduk, gece olunca ise ismini anmak bile titrememize sebep olurdu. Bu durumda, anneye sığınıp gizlenmek gerekirdi. Annemin bildiğimiz büyüğü ise şuydu:

"Şeytana karşı dön, sonra göğsüne haç çizin, dua edin, sonra kabuslardan uyanana kadar uyuyun."

"Gel Meriam, çocuklarınla birlikte haliya otur... Yemek birazdan hazır olacak, ve eşim de sizinle birlikte yiyerek sizi rahatlatacak, hepimiz Adem ve Havva'nın çocuklarıyız... Eğer biz bazı insanlara, özellikle de zenginlere, yol kesmişsek, bu bizim insanlığımızı kaybettiğimiz anlamına gelmez... Burada başkan ben, sorumluluk bende ve bu sorumluluğun gerektirdiği gibi hareket etmeliyim... Bu gelenek ve büyük adam, Aga Abu Ali al-Sab'ta gördüğünüz misafirperverlik ve ilgi nasıl ise, burada da aynısını göreceksiniz."

"Hacı Kasım 'in cömertliğinden, erdeminden, misafirperverliğinden bahsettim, ayrıca Amca Berhum'un Hacı Kasım 'in arkadaşı olduğunu söyledim, yani Hacı Kasım sizin dostunuz, bizim dostumuz da... Bütün bunları dilleme, Abu Ali Seb'a ve hatta Amca Berhum'a bile anlatacağım."

"O zaman onlara selamımı ilet, biz sadece görevimizi yerine getirdik... Şimdi tekrar hoş geldiniz,"

Bu güçlü adamların arkasında belki fiziksel olarak değil ama kadınsal dayanışmanın verdiği güçle yardımsever, misafirperver, iyi niyetli eşleri vardır. Eşlerinin sahip olduğu varlık ve gücün arkasında ailelerini koruyan güçlü kadınlar olarak onlar da bu sistemin bir parçası konumundadırlar:

"Bizimle çok ilgilenen, amcanın karısı Hasniye, kim olduğumuzu sormadan bizi karşıladı. Çünkü amcanın evinde misafire soru sorulmaz, önce dinlenmesi, soğuk su ve kahve içmesi sağlanır, biraz huzur bulması beklenir. Ardından hikâyesi yavaşça anlatılır, ne kadar acı olursa olsun. Sonrasında ne ihtiyacı varsa sorulur ve öneriler yapılır."

"İnşallah, Meryana, ihtiyacın karşılanacak, korkma, biraz iç, şarabımız bizim kendi yapımımız, eski, tatlı... Sen de, komşum, rakı ister misin? Sağlığa, sen erkeklerin kız kardeşisin, Berhum ise senin abindir..." diyerek sıcak bir şekilde davet etti."

"Onun zıddı ise karısıydı, tam tersine cömert ve eli açık bir kadındı. O, anneye sıcak bir şekilde yaklaşır, ona yardım eder, ona yemek verir ve eşinin lojistik işlerde olduğu zamanlarda (şehir merkezinde) anneden ailesi, çocukları ve kocası hakkında bilgi alırdı.

Yukarıdaki alıntı annenin Muhtarın evinde hizmetçi olarak çalıştığı dönemleri anlatır. Muhtarın acımasız tavrının yanı sıra emeğe saygı duyan eşinin özelliklerine atıf yapılır.

“Fravona onlara kendilerini evlerinde gibi hissettirdi.”

"Ödüllendiren yalnızca Allah'tır, ya Hanna... Buyurun, yiyin, çocukları doyurun, onlara doysunlar. Yolunuz uzun, siz misafirsiniz. Abu Dilem geri döndüğünde, her şeyi halledecek. Siz onun misafirisiniz, onun korumasındasınız. Hepimiz, Abu Ali es-Sab'ın korumasındayız. Kapımız her zaman misafire açıktır. Hoş geldiniz”

Diğer Kişiler

Yol hikâyesine kahraman olan pek çok yan karakter olmakla birlikte bunlar birbirine benzer nitelikler gösteren “tıp” özelliği taşıyan kişilerdir. Kurgudaki varlık nedenleri de bu benzerliğe atıf yapmaktır. Bunlardan bir tanesi, romanın vermek istediği ya da dikkat çektiği toplumun sosyo-kültürel yapısına dair bir özelliğini yansıtan erkek egemen yapıdaki kadının yeridir ki bu anne figürünün dışında bir de “terk edilmiş kadın” adıyla romana giren karakter aracılığıyla sunulmuştur:

Terk Edilmiş Kadın (Katrin)

Başına gelen talihsiz bir olay karşısında haksızlığa uğrayan, eşi ve toplum tarafından namussuzlukla suçlanıp ötelenen kadın, alına sürülen kara lekeyi silemez ve sefil bir hayata mahkûm edilir. Ailesi dâhil, hemcinsleri kadınlar dâhil kimsenin inanmadığı, “dışlanmış kadın” olarak nitelenen kadın dönemin Arap dünyasında kadınların konumlarını yansıtmak amacıyla yaratılmıştır:

“Ve bu dışlanmış kadın,

“Kadının görünüşü garipti; elbiseleri düzensiz ve yüzü solgundu. Ama ses tonu ve bakışları, içimde ona karşı bir yakınlık oluşturmıştu. Belki de annemin komşularımızla sohbetlerinde bahsettiği o kadınlardan biri olduğunu düşünmüştüm.” Çocuk gözüyle bu itilmiş ama merak uyandıran kadının betimlenmesidir bu satırlar.

(...)“ adının Katrin olduğunu biliyordum. Bir gece düğün sırasında kadının kocasının yokluğunda maruz kaldığı şiddet dolu bir olay, yaşamını tamamen değiştirmişti. Evine hırsızlar girip, iki çocuğuyla birlikte onu korkutarak, sadece hırsızlıkla yetinmemiş, onu mutfığa çekip burada ona tecavüz etmişlerdi. Kadının,

komşularından yardım istercesine bağırırları üzerine bazıları, av tüfekleri ya da sopalarla silahlanmış bir şekilde yanına koşmuş, ancak hırsızları, aldıkları bazı eşyalarla ve kadının namusuna saldırarak, evden kaçarken durdurmaya ya da yakalamaya çalışmışlardı. Fakat karanlıkla örtülü bir şekilde kaçan hırsızları yakalayamamışlardı.”

“Kocası, Antakya’da dönüşünde kadını suçlamış, onu evden kovmuş, zina yapmakla suçlamış ve evine saldıranların, kocasının bir gün dönmeyecek şekilde yola çıktığını duyduğunu ileri sürmüştü... "şerefini" korumak isteyen, "namusunu savunan" koca, kolay yolu seçmiş ve utanılacak durumu temizlemek için kadını öldürmemiş, ona ağır bir şekilde zarar vermiş, ama onu öldürmemiştir. Sonunda onu boşamış, manevi mahkemeye başvurmak yerine, onu "tereddütsüz" ve "gururla" evinden atmıştır. Artık onun "kirli" bir kadın olarak evinde kalmasına izin vermeyecekti!”

Lila Rengi Pijamalı Kadın

Kadın profiline bu kadını da eklemek doğru olacaktır. Farklı bir kadın algısının yaratıldığı bu figürle, ahlaki yönden zayıf kadınlar irdelenirken, fiziksel özellikleriyle öne çıkan, erkeklerin hayranlığını üzerine çeken ama yalnızca “cinsel bir obje” olarak görülen kadınlar anlatılmıştır. Aileyle aynı mahallede oturan, güzelliği, kendine özgü çekiciliği ve gizemli tavırlarıyla çocuk Mina’nın bile hayranlığını kazanan, belki de ilk aşkı olan bu kadının babasıyla gizli bir ilişkisi vardır. Bunu bir biçimde öğrenen çocuk babasına güvenini yitirirken ilk aşk acısını da deneyimlemiş olur:

(...)“geceye ait mor bir pijama içinde, sabahları evinden çıkıp bahçede, yanındaki kızıl köpeği ve buğday rengi eşeğiyle birlikte kahve içen bir kadının görüntüsüyle hayal ediyorum. O sabah rüzgarları, pijamasının bir dizini hafifçe kaldırır ve o dizini, hiçbir zahmetle geri indirmeden, açık havanın tadını çıkarır, hiçbir şekilde, benim gibi bir çocuğun varlığını umursamadan. Çünkü, o kadın, bana şimdi öyle geliyor ki, belki de bir çocuk olarak uyanan hislerin ilk çağlamasında, o kadının kendisi gibi hissettiği bir güzelliği savunmak istercesine, çevresindeki ağaçları, çiçekleri ve o yeşil bitki örtüsünü uyandırmak isterdi.”

“Ben komşumu sevdim... Onu sevmiştim çünkü, benim gözümde güzel olduğunu düşünüyordum ve dizlerini sevmiştim çünkü beyazlardı. Görünüşe göre, yaz sabahlarında izlediğim komşum bir şekilde dikkatimi çekmişti ve beni kendine çağırmıştı. O, zengin ve konfor içinde yaşayan bir kadındı; çağrısında bir tatlılık ve şarkı gibi bir melodi vardı...

Sadece dizine baktım, rüzgar, pijamasının ucunu kaldırmıştı ve beyazlığı göz kamaştırıyordu, sağlığı ve tazeliği bir kaynaktı... Doğal bir hareketle, başımı elleriyle tuttu ve dizine koydu, ve o anda, annemin boynundan sonra, ilk kez dizinde o mis kokuyu aldım... Fakat, ben, o kadar da akılsızca! Utanarak, dizini öpmeye cesaret edemedim, sadece, sessizce, onun üzerinde ağladım!”

“Babam, kadın ve içkiyle ilgili bir dünyada sürükleniyordu; sadakat gibi bir kavram, onun sonsuz unutkanlık sözlüğünde hiç yer almıyordu. Görünüşe göre cesur dul komşumuzla bir ilişkisi vardı, eşi onu genç yaşta terk etmişti ve bu kadının da içinde bulunduğu boşluğu babam doldurmuştu.”

Babaanne; Geleneksel Arap kültürünün izlerini yansıtan evin büyüğü olarak kurguda yer alan bir kadın. “Terk edilmiş kadın” olarak kara leke çalınmış yeğenine karşı o da diğerleri gibi ona sırtını dönmüş, halası olarak onu korumaktansa kadının ötelenmesine izin vermiştir. Kurguda ataerkil yapının dayatmalarına boyun eğen yerel kadını sembolize etmektedir.

1.Komşu; yardımsever, işbitirici, Mina’nın annesini zor gününde yalnız bırakmayan fedakar kadın algısı ile kurguda yer almaktadır.

2.Komşu; biraz meraklı ama kötü niyetli olmayan cahil bir kadın.

Vali; devleti temsilen yaratılmış olmakla birlikte, otoritesini kaybetmiş bir devlet yapılanmasında gücü yasa dışı yollarla elinde bulunduranlara karşı pasif konumdadır.

Cesur Dul; Mine’ye çocuk yaşta ilk aşk deneyimini yaşatan, babasıyla yasak bir aşk içinde olan,güzelliğini kullanarak erkekleri etkilemeyi başaran, geleneksel Arap kültürünün nitelilerinin karşısında bir kadın olarak, ahlaki yozlaşmayı temsilen kurguda yerini almış bir kadındır.

Hediç; eşkiyalı geleneğinin yansıtan ağaların yanında yardımcı, ulak, onların her işine koşan, güvenilir adam.

2.8. ROMANA DAİR DİKKAT VE ELEŞTİRİLER

Bir anlatıda temel üç soru vardır: “Ne anlatıyor?”, “Neden anlatıyor?” ve “Nasıl anlatıyor?”

Ne? ve Neden? Sorularıyla ilgili belirlemelerimizi diğer bölümlerde yapmaya çalıştık. Metnin konusundan, içerikteki iletilere; kahramanların karakteristik özelliklerinden, yaşanan mekânın niteliklerin, anlatı zamanının metin içindeki yerine kadar bu sorulara yanıt vermeye çalıştık.

Şimdi tüm bu bileşenlerin “Nasıl Sunulduğu”na sıra geldi.

İncelediğimiz roman, yazar Hanna Mine’nin öz yaşamından kesitleri barındıran, kahramanları odakta kendi aile bireyleri olmak üzere, romanın anlatıcısı yazar anlatıcının olay ve durum gözlemleri ile sunulmuş olup, diyalogların bulunduğu bölümlerde karakterler kendi söylemleriyle anlatımın içinde yer almışlardır. Ama romanın bütününde olayların tanığı ve yaşayanı olarak 1.kişi anlatıcı vardır. Bu anlatıcı çocuk gözlemci ve yıllar sonra büyüüp yazar olmuş ve geriye dönüşlerle o günleri hatırlayan ve o günlerden esinlenerek yazılar yazan Hanna Mine’nin ta kendisidir. Suriye’de 1920’li yıllarda yaşanan toplumsal sıkıntılar, Fransız Mandasının toplum üzerindeki etkisi, halkın, emekçilerin yaşadığı süreçler, tarımda yaşanan düş kırıklıkları, zorunlu göç süreci, “haydutluk gerçeği” gibi temalar üzerine kurgulanmış romanda toplumun yaşam biçimleri, inançlar atasözleri, dini söylemler ve özdeyişlerle sunulurken gerek Suriyeli gerekse dünya edebiyatında tanınmış sanatçıların adları ve eserleri de geçirilerek metin dışı öğelere yer verilmiştir.

Romanda kişiyi, çevreyi gören, olayları yaşayan kahramanlarının kendileridir. Bu bağlamda okur, anlatıcıların düşünce ve bakış açılarının izin verdikleri ölçüde kahramanları tanımış olur. Yani Hanna Mine, özellikle yol hikâyesi perspektifinde kurulan olay örgüsünde tüm gözlemlerini, karşılaştığı kişilerin onda bıraktığı izleri, anne ve babasına dair duygu ve gözlemlerini, korku, kaygı ve umutlarını, kendisiyle yüzleşmelerini, kadına bakışını hep birinci kişi anlatım ve bakışıyla okura aktarır. Diğer karakterler ve aralarındaki ilişkiler de hem onun gözünden hem de diyaloglar aracılığıyla yansıtılmış, kendi dilleriyle konuşturulmaları karakteri tanımada okura kolaylık yaratmıştır. Bu teknik, çoklu bakış açısıyla birden fazla karakterin duygu ve tepkilerini sunma olanağı verirken, yaşanan olay ya da olaylara canlılık katmış, birden çok görüşü açısını aynı anda yansıtarak anlatıcı sayısını da çoğaltmıştır. Böylelikle kurgu hem ‘gösterme’ yolu ile hem de ‘anlatma’ yolunun olanaklarıyla kurulmuştur. Bireyin iç dünyasını çözümlemeye, olayların ayrıntılarına inmede bu tekniğin yeri yadsınamaz.

Roman kurgusal anlatı geleneğinin temel yolu “anlatma” tekniğinin olanaklarını geniş biçimde yansıtmaktadır. Anlatıcı tarafından olaylar akış halinde sunulmuş, araya giren betimleme ve diyaloglarla okurda izlenimi canlı tutmuştur:

(...) annem, komşumuz ve ben yola çıktık. Annemi biraz sevindirebilmek için, yürümekte ısrar ettim. Yolu yarılایana kadar yürüdüm, sonra komşum beni sırtına aldı, bir süre dinlendikten sonra tekrar inip yürümeye devam ettim... Loushya'da, Berhum Zkur'un evini sorduk, komşumuz bizi yönlendirdi. Annemin kalbi, geri dönüş yolunda bize söylediği gibi, korku ve utançla çırpınıyordu ama, amcanın dostlarından olan iyi insanlar, bize yardımcı olmak için gönüllü oldular ve nazikçe sordular: "Kimlersiniz? Ne istiyorsunuz?" Sonra bizi evlerine davet ettiler: "Burası amcanın evi, her ev onun evidir!" Bu durum annemi rahatlattı ve, biraz mahcup bir şekilde, onların davetlerine teşekkür etti, ama evine doğrudan gitmekte kararlıydı.

Olay akışı içinde eylemlerin sıralı olarak verilmesi ve duygu durumuna dair bilgilerle karşılıklı konuşmalar okurun akış içinde canlı tutulmasını sağlamıştır. Akış içinde eylemlerin sıralanmasına ek olarak bu eylemlerin izlenim yaratmasına olanak veren, okuru kurgu içinde canlı tutan, çoğunlukla da öznel bir bakış açısıyla yapılan betimlemeler yazar anlatıcının gözü ve yorumuyla yer almıştır:

“Başında siyah-beyaz desenli ipek bir kuşak, omzunda İbrahim tüfeği, elinde kalın, cilalı bir asa, ucu gümüşten yapılmış bir türban vardı. Şalvarını birkaç kez savurdu, bıyığını kıvrarak yürüdü.”

Burada Dayı Berhum'un gücü, verdiği güven ve o cesur erkek gücü bir çocuğun gözüyle betimlenirken aşağıdaki bölümde yine bir çocuğun gözünden ve hislerinden ortam betimlemesi yapılmış, hayali öğelerle duygu durumu yansıtılmıştır:

“O dut bahçesinin karanlığı korkutucuydu, sırlarla ve hayaletlerle doluydu. Kışın uyanırken gördüğümüzde bile, içimizi ürpertirdi, rüyalarımızda ise kâbuslarımıza dönüşürdü. Anne, korku içinde uyanık kalır, dışarıdaki çılgın rüzgârın melankolik şarkısına kulak kesilirdi. Her an kapıyı, pencereyi ya da tavanı kırarak içeri girecek hırsızların elinden her şeyi alacakları, hatta kurumuş ekmek dilimlerini bile götürecekleri korkusu, onu sürekli tedirgin ederdi.”

Aşağıdaki bölümde ise bütünüyle öznel yaklaşımlı bir betimleme örneği görülmektedir. Anlatıcının betimlediği karaktere ilişkin bireysel duyguları hatta acımasız

ve sert bir söylemle olumsuz algı yaratacak biçimde yapılmış, böylelikle okuru yönlendirmiştir denilebilir:

Müftü Hicazi, acımasız bir faizci, kalpsiz bir zalimdi; paranoyak bir adamdı. Kendini hastalık ve ölümden korkarak korumaya çalışırdı. Yemeğini kendi pişirir, çünkü birisinin ona zehir katmasından korkardı. Kıyafetlerini de kendisi yıkardı, çünkü temizlikten aşırı bir şekilde endişe ederdi. Yatakta, başının altındaki parasını ve borç defterlerini çalınmasından ya da uyurken boğulup paralarına el konulmasından korkarak, duvara yaslanarak uyurdu.

Anlatma ve gösterme tekniklerinin yanı sıra olay aktarımlarında “özetleme” tekniğine de başvurulmuş, yaşanan seri olayların birbiriyle bağlantılı olduğu, öncesinde yaşananlara bir hatırlatma niteliği verme isteğiyle akışı hızlandırma amaçlanmıştır:

“Ve böylece, büyük göç başladı. Kırsalın sessiz topraklarından şehirlere doğru uzanan yollarda, bitkin insanlar çocuklarını ve birkaç parça eşyalarını sırtlanıp yürümeye koyuldu. Bu yollar ne asfalt görmüş ne de uygarlığın dokunuşunu hissetmişti. Çukurlarla dolu patikalarda ilerlerken, yorgun bedenler birer birer yere yığılıyor; hastalar, yaşlılar, umutlarını kaybedenler, göç kervanlarının ardından sessizce toprağa karışıyordu.”

“Ve nihayet, birkaç saatlik yolculuktan sonra, "Antep'e varmak" bir hayal olmaktan çıkıp, gerçek oluyordu.”

Romanın belli bölümlerinde Suriyeli ya da dünyada tanınmış sanatçı veya kişilerin adlarının geçirildiği görülmektedir. Toplumcu gerçekçi yönelimde olan bu romanda tarihin gerçekliğine gönderme yapılmak, bu kişilerin söz ve eserleriyle kurguda gerçekliği öne çıkarmak amaçlanmıştır denilebilir:

“Barren toprakların karanlığı, özellikle kışın, Ferda'nın şarkılarındaki karanlık gibi değildi. Hırsızlar ya da haydutlar, büyük şarkıcımızın tiyatro oyunlarında tasvir ettiği romantik hırsızlardan çok farklıydı; ki bu şarkıcı bir zamanlar kendini "büyük şair" olarak tanıtan ve "yıldızlara gönderdiğimiz elçi" olarak adlandırılan Said Akl'ın sözcükleriyle tarihe geçmişti. Elbette bu yıldızlar, artık başka türden elçiler haline gelmiş, gökyüzünde asılı olan, bazen gecenin derinliklerinde yanıp sönüp bizlere gülümsediği düşünülen, binlerce ışık yılı uzaklıktaki birer kandil gibi parlayan yıldızlar değildi.

Burada ayrıca ” yıldız” adlandırması hem metaforik hem de gerçekçi bir söylemle yorumlanabilir niteliktedir. Burada tarihe eserleriyle damga vurmuş, insanlığa yön vermiş sanatçılar anlatılırken bir yandan da karanlık, zorlu yaşamlarına “ışık” olan, umut olan, mücadeleyi yansıtan yıldızlar da anlatılmak istenmiştir.

“Çocukluğumun o çok erken dönemlerinde, Fransa'nın Suriye'deki varlığının ne anlama geldiğini bilmiyordum, Maysalon Muharebesi'ni ve Yusuf el-Azime'nin ölümünü duymamıştım, ya da General Gouraud'nun Şam'a zorla girmesini ve elleri kirli olarak Selahaddin Eyyubi'nin mezarına basarken "İşte geri döndük, Selahaddin!" dediğini de bilmiyordum.

Bu alıntıda da tarihsel gerçekliği olan figürlerden söz açılarak kurgudaki gerçeklik payını canlı tanıklar aracılığıyla vurgulamak ayrıca verilmek istenen iletileri tanıklar aracılığıyla inandırıcı kılmak amaçlanmıştır. Aşağıdaki alıntıda da tanıktan ziyade olay gerçekliği ön plandadır ki burada da baştan sona bir “yol hikâyesinin, “göç” ün verildiği kurguda göçe neden olan tarihsel nedenin ortaya konulması amaçlanmıştır, yine ileti desteklenmiştir.

“O çocuk yaşta "ilahi bir ceza" sandığım ipekböceği felaketinin, aslında Fransızların Hint-Çin'den getirdiği ucuz sentetik ipeği pazarlarımıza zorla sokmasından kaynaklandığını yıllar sonra anlayacaktım. Fransız malları – kumaşlardan ayakkabılara, tereyağından kibrit kutularına kadar her şey – adeta ülkemizi istila etmişti.”

Roman kahramanının içinde bulunduğu duygu durumunu yansıtan, o anki içsel tepkilerinin bir anlamda dışa vurumu olan kendi kendisiyle konuşma hali olan iç monologlar bu kurguda anlatıcının çoğunlukla çocukluk yılları söylemlerinde öne çıkmaktadır. Olay örgüsü içindeki gerek ilişkilere olan yaklaşımı gerek olaylar karşısındaki tutumu, korku, kaygı, umut ve beklentileri bu yolla okura aktarılmıştır. Aşağıdaki kesitler küçük Mina'nın iç konuşmaları, yer yer yakarışları yer yer susup söyleyemedikleridir:

“ben de dikkatle izliyor, keşke annem sürekli bizim için duyduğu endişesini bir an unutsaydı ve biraz olsun mutlu olabilseydi diye düşünüyordum.”

“Yürümek benim için özgürlük gibiydi; o anda bu yolculuk daha bir anlam kazandı.”

“Dahası, eğer mesele —erken fark ettiğim gibi— bir oğlan çocuğunun kız çocuğuna tercih edilmesi değilse, neden benimle aynı derecede zayıf olan ablam arabaya binmiyor da ben biniyorum?”

“Ama şimdi, o günlerde içimde taşıdığım duyguları düşündüğümde, ruhumun o incecik şeffaflığı sayesinde her şeyi gördüğümü, hissettiğimi anlıyorum. Duyduğum ve gözlemlediğim her şey —ister açık ister gizli, ister net ister belirsiz olsun— ruhumda derin yankılar bırakıyordu”

“Elbette çocukça hisler, ne kadar yoğun olursa olsun, bu kadar açık bir şekilde ifade edilemezdi. Ama şimdi, o günlerde içimde taşıdığım duyguları düşündüğümde, ruhumun o incecik şeffaflığı sayesinde her şeyi gördüğümü, hissettiğimi anlıyorum. Duyduğum ve gözlemlediğim her şey —ister açık ister gizli, ister net ister belirsiz olsun— ruhumda derin yankılar..”

Kimi yerde de çocuk bakışın izleri “masalsı”bir dille anlatılır. Hayal ögesinden beslenen bu anlatımda gerçekten uzaklaşan, karşısındaki figürü gözünde canlandığı büyümlü bir figür olarak gören çocuğun gözüyle bir değerdendir:

“Ağa’yı farklı şekillerde hayal ettim; kurşunu havada yakalayan bir adam, düşmanlara saldıran ve onları elleriyle yakalayan bir gölge, masallarda anlatıldığı gibi güçlü bir canavar, babamdan daha kuvvetli... Çocukça hayallerimde, gölgeler birbirleriyle dövüşüyor, bağırtıyor, her yöne koşuyor, karanlıkta korkunç birer cin gibi görünüyorlardı. O cisimlerin korkunç ve dehşet verici şekilleri, öylesine inanılmazdı ki, o anda cin, dev, iblis ne demek diye sorulsa, dilim tutulurdu.”

Romanda pek çok tema “kutupluluk ilkesi” ile aktarılmıştır. Kadın-erkek, zengin-yoksul, güçlü-güçsüz, erkek çocuk-kız çocuk, doğal ipek böceği- suni ipek böceği, geçmiş-bugün gibi tema ve kavramlar üzerinden romanın genel iletisi desteklenmiştir:

“Komşular iki gruba ayrılmıştı: Çoğunluk, kadına karşı durarak, kocasının "şerefli" davranışını destekliyor, kadının kendini savunmasını umursamıyorlardı. Azınlık ise bir veya iki erkek, birkaç kadın olarak, kocaya tavsiyelerde bulunarak kadını savunuyordu.”

“O zamanlar, yani bu yüzyılın 1920’li yıllarında, mafya düzenleri henüz ilkel ve dağınıktı, bugünkü gibi hayali projelerle kara para aklama becerileri yoktu.”

“Asıl işleri, fakirlerin mülklerini hedef almaktı. Sulak ve verimli arazilerden parçalar koparıp zorla veya cüzi bir bedelle efendilerinin mülklerine katarlardı.

"Geceyi karartırım mı!? Benim geceyi hiç beyaz bildiğimi mi sanıyorsun, seni tanıyıp tanımadığım zamandan beri!"

“Bildiğim tek şey, gece ve gündüz olduğu, gece uyuyup sabah uyandığımız, kışın ve yazın olduğu, yazı kışa tercih ettiğim.”

“Keşke babam onun gibi olsaydı..” (Khadij için..)

Romanda zaman akışı kimi zaman geriye dönüşler ve anıların hatırlanması ile değişmektedir. Özellikle yazar anlatıcının kendi evlerinde yaşadıklarını hatırladığı, kurulu düzenlerine özlem duyduğu, ne kadar yoksul olsalar da bugünkü belirsiz hayattan daha yeğе olduğunu düşündüğü anlarda geçmişini dile getirir:

“Bu gece uyumayacak, gözlerim açık kalacak, elimde bir sopa, küçük kardeşlerimi koruyacak, aklımda ise, Süveyde'deki toprak evimizi hatırlayacaktım. O evde fareleri görmüştüm. Küçük, kurnaz, hızla koşan farelerdi. Onlar için tuzaklar kurmuştuk. Büyük bir fare yakalamıştık, büyüklüğüne hayret etmişim”

Romanda diyalogların, etkin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Anlatıma doğallık veren, kahramanların karakteristik özellikleri yanında toplumsal konumlarına dair izlenim kazandıran bu teknik, bir bakıma geride kalmış olanı açığa çıkardığı için okura da metni anlama açısından kolaylık sağlamaktadır. Kimi atışmalarının karakterler üzerinden yürütülmesi, metni bir nevi karşılıklı konuşma metnine dönüştürmüş, bu da diyaloglar aracılığıyla sağlanmıştır. Baba ve Dayı Berhum arasında geçen aşağıdaki diyalogda günün koşullarında devletin yetersizliği, otoritenin yok olduğu, bunun içinde “haydutluk” denilen yapının hem bu kadar rahat işlediği hem de halkın sorunlarını daha çabuk çözebilme özelliği Berhum tarafından aktarılır, babanın cahil ve muhtaç bir halk adamı olarak hem çaresizliği hem korkak tavrına dikkat çekilmektedir:

“Neden devlete başvurmadık?

Berhum dayı: Devlet mi!? Hangi devlet bu? Var mı gerçekten? Gel, korkma, Berhum dayınla korkuyor musun!

O korkak mı? Hayır! Yanılmadın, sen Allah'tan korkmazsın..."

Bu diyalogda da yine baba ve rehberin konuşmaları içki üzerinedir. İçkiye çok düşkün olan, ailenin bütün sıkıntısına, yoksulluğuna karşın hem ona para bulmaktan geri durmayan hem de en dar zamanlarda bile fırsat yaratıp içkiye sığınan ve sarhoş oluncaya kadar içen babaya rehber sarhoş olmaması için önerilerde bulunur. Araya giren anne de bu durumdan her zamanki gibi şikâyetçidir; çocuklar açken onun bu kadar keyfine düşkün olmasını kabul etmez:

“Neden, amca Selim, zeytinyağından tiksiniyorsun, oysa o, kastor yağı değil ki?

Lanet olsun sana, Khadij, zeytinyağına ve kastor yağınıza... Sen küçük bir eşeksin, ben ise senden daha büyük bir eşeğim, çünkü senin gibi bir salakla tavsiyeleşip buna uydum... Şu an ne yapacağımı bilemiyorum, ey çocuk, ne yapabilirim?

Her bir parça etin ardından bir yudum içki, ama içki kırılmadan!

Annem: “Eğer amcan Selim'e bir şey olursa, sorumlusu sensin...”

Khadij :”Başım üstüne, kardeşim, ben Allah’ın huzurunda, jandarma ve mahkemede sorumlu olacağım...”

“Çeneni kapat, bu gecenin iyi geçmesine izin ver ve beni endişelerimle yalnız bırak...”

Endişen nedir peki? İçmek! Evet, içmek! Sen sadece kendini düşünüyorsun, oysa çocuklar aç! Gökten yemek düşmesini mi bekliyorsun?

Düşünmenin ne faydası var? Bütün hayatın boyunca düşündün, bütün hayatın boyunca sorumluluk duygusundan yoksun oldun, yükü hep bana bıraktın ve gittin, nereye gittiğini ise bilmiyorum...”

Romanda benzetmeli öğelerin sıkça kullanıldığı dikkat çeker. Bir yol hikâyesi biçiminde kurgulandığı için yol boyunca rastladıkları varlıklar, doğa olaylarının zihinlerinde yarattığı algı, sürekli bir haydut profiliyle iç içe olmak ve onların özelliklerini yansıtacak güçlü semboller yaratmak okurun ilgisini diri tutmak ve izlenim kazandırmakta etkili olmuştur. Mina’nın annesi için yaptığı benzetme onun kırılganlığını niteler:

O, “ağacın dalından kopmuş” gibiydi..

“Kasvetli bulutlarla dolu, karanlık bir sabah... Kışın keskin soğuğu ve öfkeli rüzgârın kulakları sağır eden uğultusu altında” betimlemesinde de göç koşullar doğadaki varlıklara insansı özellikler verilerek yapılan bir yakıştırmayla anlatılmıştır.

Yine anlatıcının bir çocuk gözüyle Dayı Berhum’a dair yaptığı benzetme, onun gücünü ve yenilmezliğine, bir başka haydut için yapılan tanımlamada da benzer yolla güçlülük algısı öne çıkarılmıştır:

“O, rüzgarın bile deviremeyeceği dağ gibiydi,”

“Katil, Dib Serwin, namıdiğer Kaplan ki bildiğim kadarıyla, gerçekten bir kaplan gibi, mermisi hiç şaşmaz,”

Aşağıda verilen iki alıntıda “eşek” ve “yük” kavramlarının metaforik anlam taşıdıkları söylenebilir. “eşek” evet yük taşıyan bir binek hayvan olmasının yanında ve bu romanda ailenin tek ulaşım aracı olarak görülse de tek varlık nedeni ‘yük taşımak’ olan ve hayatta hep sömürülen, hep işe koşulan, sırtına yüklenen tonlarca malzemeyle dimdik ayakta olması beklenen bir hayvan olarak kurgu içinde benzer sıkıntılara maruz kalan emekçi kesimi sembolize eder niteliktedir. Bağlı olarak ‘yük’ de hem yolculuk sırasında taşınan yükler hem de yaşamın bu insanların omuzlarına yüklediği ağır sorumluluklar olarak sembolize edilmiştir denilebilir.

"Bazen yükler ağır gelir, ama unutma ki her şeyin bir zamanı vardır. Yükümüz ne kadar ağır olursa olsun, sonunda Rab bizlere de bir çıkış yolu gösterecektir."

“Kaybolan eşek, ya da gece birinin çaldığı eşek, bizim yolculuğumuzu erteleyecek, bu uzun yolculuk, bizi Antakya'ya ulaştırmaktan çok uzaktı.”

Romanda, Arap geleneklerinin ve Arap atasözlerinin yoğun olarak kullanıldığını görmek mümkün. Bu kullanım hem yerel, geleneksel hayatı tüm canlılığıyla yansıtmaya olanağı sunarken hem de özellikle atasözleri kullanımıyla verilmek istenen iletilerin altı çizilmektedir:

“...yedi canı olan yedi canla güç kazanır.”

“..aramızda ekmek ve tuz vardır..”

“Ey açan rızık veren..”

“Sabreden kazanır, aceleci ise kaybeder.”

“..bıçağı hep kemiğe dayanmış gibi yapıyor.”

“...yükünü taşıyan dağları aşar.”.

“Nehre varmadan önce elbiselerini sıyrıyorsun.”

SONUÇ

Arap Edebiyatının ünlü yazarlarından Suriyeli Hanna Minee; içinde doğduğu coğrafyanın, toplumun ve aile dinamiklerini küçük yaştan itibaren çok iyi gözlemleyip sorgulayan, bireysel ve toplumsal düzeyde bu yapının açmazlarına çözüm odaklı yaklaşan ve bunların tümünü edebiyata malzeme yapan önemli bir kalemdir.

Çocukluk ve ilk gençlik yılları yokluk ve sefalet içinde geçen yazarın eğitim-öğretim yaşamının çok kısa sürmesi onu doğal olarak çalışma yaşamına yöneltmiş ama kendi deyimiyle “hayat okulu” nda çok şey öğrenmiştir. Hep bir mücadele ile geçen yaşamı, ona yazarlık yaşamında esin kaynağı olacak malzemeleri o günlerde vermiştir. O yıllarda pek çok geçici ama onun yarınlarını biçimlendirmesine olanak veren hayatın tam da merkezindeki işler, ileride meslek edineceği gazetecilik ve roman yazarlığının temellerini oluşturmuştur. Edindiği deneyimleri, gözlemlerini karakter, mekân ve sorunsal bağlamında eserlerine malzeme yapan, “sanat toplum içindir” ilkesinden hareketle halkın yaşadığı sorunları dile getirerek toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu yönüyle eserleri realist bir çizgide ve “toplumcu gerçekçi” bakış açısının izlerini taşır. Hikâye ve romanlarındaki kahramanlar, yaşamın içinden insanlardır; zorluklar içinde yaşam savaşı veren yoksullar, emekçi işçiler, onların aileleri, çocuklarıdır onun yarattığı kahramanlar. Yaşadıkları gerçekliğin farkında olan duyarlı ve savaşçılardır. Onların bu yönde kurgulanmaları yazarın yukarıda sözü edilen toplumu bilinçlendirme ve yönlendirme çabasının bir yansımasıdır.

Yazarın kendi yaşamı içinden seçtiği figürlerle, aile bireylerinin odağında, onların gündelik yaşam dilini yansıtan bir kurgulama içeren çalışmamızın ana konusunu oluşturan Mina’nın *Şerefu Kâti’i Tarîk* (Haydutun Şerefli) adlı romanı, sözünü ettiğimiz bu özellikleri barındıran çağdaş Arap Edebiyatı örneklerinden biridir. İlk bölüm dışında anlamsal ve kurgusal bağlamda birbirini izleyen zaman, mekân ve kişi ile bu öğelerin örtüşük olduğu olaylarla örülü yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Anlatıcı temel olarak yazar anlatıcı sıfatıyla Hanna Mine’nin çocuk halidir. Kimi bölümlerde yazar anlatıcı sıfatıyla doğrudan okuruna seslenir. Geleneksel romanda yer alan giriş, gelişme, sonuç bölümlerinin kesin çizgilerle yer almadığı, anlatım teknikleriyle kurgulanan bir anlatıdır. Bu bağlamda bölüm bölüm değerlendirildiğinde ki her bölüm birbiriyle bağlantılı gibi görünse de kendi içinde bağımsızdır.

Romandaki kişiler/ karakterler yazarın kendi yaşamındaki yakın çevresinde bulunan canlı karakterlerdir. Yukarıda söz edildiği gibi “*yaşadıkları zamanın birer üyesi*”dirler ve bir duruşun, bir düşüncenin, bir bakışın temsilcisi, sözcüsü niteliği taşırlar.

Romanın ana kişileri anlatıcı tarafından dış boyut/fiziki boyut bağlamında net olarak çizilmiş kişiler değildir; daha çok tinsel yani içsel, duygusal, karakteristik bağlamda tanıtılmış, olay akışında yaşanan durumlara bağlı değerlendirilmiştir. Yazarın toplumcu gerçekçi bakışla eser verdiği düşünüldüğünde onun kişilerinde bir yönelimin, bir duruşun, bir algının yansıtıcısı olduğu sonuca varılır. O halde bu romanda anlatıcı, kişileri davranış biçimleri, duygu, düşünce, söylem ve tavırlarını öne çıkararak tanıtmak istemiştir denilebilir.

Mekân, çok yönlü sunulmuştur. Bir yol hikâyesi olmasından dolayı sürekli değişen mekânlar kurgunun sabit bir yerinin olmamasına neden olurken geriye dönüşler ve zaman akışıyla sunulan anlatıda mekânlar yer yer ayrıntılı betimlemelerle, yer yer roman karakterlerinin gözünden yorumlanarak, onların o yere ait gözlemlerine dayalı verilmiştir.

Dış mekân Arap ülkeleri, o bölgenin yaşayış biçimine ait özelliklerle kurulu bir dünyadır. 20.yüzyılın başları, 1920’lerin Suriye’si ve Fransız Mandasının hüküm sürdüğü dönem olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan pek çok öğeyi anlatır niteliktedir.

Anlatıda olayın geçme, yaşanma anından çok kişilerin “anlatma, aktarma anları ön plandadır ki ilk bölüm dışında bir “yol hikâyesi” olduğu için bu süreç adım adım, birbirine bağlantılı olayların yaşanma sırasına göre bir zaman akışı içinde verilirken geriye dönüşlerle geçmiş yaşanmışlıklar, anılar anekdot biçimiyle aktarılır. Kimi yerde yazar anlatıcının geçmiş ve bugünkü kimlikleriyle aktarımı zamansal paradoks yaratmıştır.

Olayların yaşanma zamanı ve akış, çocuk anlatıcının gözünden ve onun yaşadığı, tanıklık ettiği anlardan oluşurken, bugünden geçmişe dönen ve bunları bir anı gibi anlatan yazar Hanna Mine anlatıcısı hem çocukluk günlerine dönüşler yapar hem de bugünkü kimliğiyle seslenir okura. Bu alıntıda geçmişe dönerek hatırladığı bir anla bugünkü duyguları arasında bağ kuran yazar anlatıcı, romanın pek çok bölümünde bu yolla okura seslenir.

Romanın anlatıcısı yazar anlatıcının olay ve durum gözlemleri ile sunulmuş olup, diyalogların bulunduğu bölümlerde karakterler kendi söylemleriyle anlatımın içinde yer

almışlardır. Ama romanın bütününde olayların tanığı ve yaşayanı olarak 1.kişi anlatıcı vardır. Bu anlatıcı çocuk gözlemci ve yıllar sonra büyüyüp yazar olmuş ve geriye dönüşlerle o günleri hatırlayan ve o günlerden esinlenerek yazılar yazan Hanna Mine'nin ta kendisidir. Suriye'de 1920'li yıllarda yaşanan toplumsal sıkıntılar, Fransız Mandasının toplum üzerindeki etkisi, halkın, emekçilerin yaşadığı süreçler, tarımda yaşanan düş kırıklıkları, zorunlu göç süreci, "haydutluk gerçeği" gibi temalar üzerine kurgulanmış romanda toplumun yaşam biçimleri, inançlar atasözleri, dini söylemler ve özdeyişlerle sunulurken gerek Suriyeli gerekse dünya edebiyatında tanınmış sanatçıların adları ve eserleri de geçirilerek metin dışı öğelere yer verilmiştir.

Romanda kişiyi, çevreyi gören, olayları yaşayan kahramanlarının kendileridir. Bu bağlamda okur, anlatıcıların düşünce ve bakış açılarının izin verdikleri ölçüde kahramanları tanımış olur. Yani Hanna Mine, özellikle yol hikâyesi perspektifinde kurulan olay örgüsünde tüm gözlemlerini, karşılaştığı kişilerin onda bıraktığı izleri, anne ve babasına dair duygu ve gözlemlerini, korku, kaygı ve umutlarını, kendisiyle yüzleşmelerini, kadına bakışını hep 1.kişi anlatım ve bakışıyla okura aktarır. Diğer karakterler ve aralarındaki ilişkiler de hem onun gözünden hem de diyaloglar aracılığıyla yansıtılmış, kendi dilleriyle konuşturulmaları karakteri tanımada okura kolaylık yaratmıştır. Bu teknik, çoklu bakış açısıyla birden fazla karakterin duygu ve tepkilerini sunma olanağı verirken, yaşanan olay ya da olaylara canlılık katmış, birden çok görüşü açısını aynı anda yansıtarak anlatıcı sayısını da çoğaltmıştır. Böylelikle kurgu hem 'gösterme' yolu ile hem de 'anlatma'yolunun olanaklarıyla kurulmuştur. Bireyin iç dünyasını çözümlemeye, olayların ayrıntılarına inmede bu tekniğin yeri yadsınamaz.

Roman kurgusal anlatı geleneğinin temel yolu "anlatma" tekniğinin olanaklarını geniş biçimde yansıtmaktadır. Anlatıcı tarafından olaylar akış halinde sunulmuş, araya giren betimleme ve diyaloglarla okurda izlenimi canlı tutmuştur.

Gerçekliği ön planda tutulduğu hikâyede kahramanların kendi aile üyelerinden oluşması, gerek mekân gerçekliğini gerek Arap geleneklerini öne çıkararak toplumsal yapının özelliklerini filtresiz izleme olanağı tanımaktadır.

Bu Tez, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında tamamlanan " Hanna Mine'nin Şerefu Kâti'i Tarık Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezidir. Çalışma, Atatürk BAP

Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 14672 nolu Yüksek Lisans Tez Projesi kapsamında tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akçay, Cihaner, *Hanna Mina'nın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.
- Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yayınları, Ankara 1991.
- Bilir, Mehmet, *Hanna Mina'nın Nihayetu Raculin Şuca'in Adlı Romanın İncelemesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2006.
- Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*. Akçağ Yayınları, Ankara 2021.
- Emekli, İlknur, *Çağdaş Suriye Romancılığında Halim Berakat ve Toplumcu Gerçekçi Romanların Çözümlemesi* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.
- İnan, Rabia, *Hanna Mine'nin Romanlarında Vatan ve Deniz Teması*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008.
- Kalkan, Fırat, *Hanna Mina'nın Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve El- Erkaş Ve'l-Ğacerriyye Adlı Romanının İncelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2021.
- Karataş, A. *Denizin ve Yoksulların Yazarı Hanna Mina Hayatını Kaybetti*, 2018. (Erişim tarihi: 2.01.2024) <https://www.evrensl.net/haber/360103/denizin-ve-yoksullarin-yazari-hanna-mina-hayatini-kaybetti>
- Landau, Jacob M., *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20.Yüzyıl)*. (çev.: Bedrettin Aytaç). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Mine, Hanna, *el-Kıtaf*. Daru'l-Adab, Beyrut 1990.
- Mine, Hanna, *Er-Rabî' ve'l-Ḥarîf*, Dâru'l- Âdâb, Beyrut 1998.
- Mine, Hanna, *es-Selcî ye'ti mine'n-nâfize*, Daru'l-Adab, Beyrut 1999.
- Mine, Hanna, *el-Mustenka'*, Beyrut: Daru'l-Adab, Beyrut 2003.
- Mine, Hanna, *Hıvarat ve Hivârât ve Ehâdîs*, Beyrut 1992.

Mine, Hanna, *es-Selc Ye'ti mine'n Nafize*, Daru'l-Adab, Beyrut 1998.

Mine, Hanna, *Hadese fi Bitahu*, Daru'l-Adab, Beyrut 1998.

Mine, Hanna, *eş-Şira' ve'l-âife*, Daru'l-Adab, Beyrut 1999.

Mine, Hanna, *Bakaya suver*, Daru'l-Adab, Beyrut 2002.

Mine, Hanna, *Hevacis fi't-tecribeti'r-riva'iyye* Dar'ul-Adab, Beyrut.

Mine, Hanna, *Şerefu Kâti'i Tarîk/Haydutun Şereflişi*, Beyrut.

Subaşı, Derya Adalar, *Doğu Dilleri Dergisi/AÜ-DODİLDER*, VIII(2), 2023, 133.

Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı Romanın Unsurları I*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1991.

Ürün, Ahmet Kazım, *Modern Arap Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015.

Yazıcı, Hüseyin, *Göç Edebiyatı*, Kaknüs Yayınları, Ankara 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.syrianstory.com/news11.htm>

<http://www.syrianstory.com/h-Mine.htm>

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel bilgiler	
Adı Soyadı	Mürüvvet KOÇAK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Sanatsal/Bilimsel Faaliyetleri	
Karma Sergiler	
Yayınları	
İş Deneyimi	
Çalıştığı kurumlar	
İletişim	
E-posta Adresi	
Tarih	